

ANA BOARIU

amintiri călăuze

Coperta: C&Y Design
Pe coperta I: *Martorul* - Dan Bădăraș
Foto de Tudor Predescu
Consultant: Francisca Băltăceanu
Redactor: Viorica-Rozalia Matei
Procesare text și imagini: Emanuela Arteni

ANA BOARIU

Această carte a apărut cu sprijinul
Fundației RENOVABIS–Germania
și al Asociației SIGNIS România

AMINTIRI CĂLĂUZE

**Cu Evanghelia lui Ioan
pe drumul de pelerinaj
spre Compostela**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BOARIU, ANA

**Amintiri călăuze: cu Evanghelia lui Ioan pe
drumul de pelerinaj spre Compostela / Ana Boariu. -**
București: Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice,
2005

Bibliogr.
ISBN 973-9386-82-2

226.5.07

Imprimatur
București, 25 februarie 2005
IOAN ROBU
Arhiepiscop-mitropolit

Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice
București
2005

La baza prezentei cărți stă lucrarea de masterat pe care am susținut-o la Institutul Catolic din Paris în anul 2002.

Doresc să mulțumesc profesorilor mei, în special, părințelui Yves-Marie Blanchard, conducătorul științific și sorei Régine du Charlat, directoarea Institutului de Artă Sacră, Paris.

De asemenea, mulțumesc artiștilor, care au crezut într-o „idee nebunească” și au mers alături de mine până la „capătul Pământului”, echipei tehnice care ne-a însoțit, generoșilor sponsori, domnului Robert Molhant, secretarul general SIGNIS și, nu în ultimul rând, organizatorilor – președintelui UNITER, Ion Caramitru și directorului executiv Aura Corbeanu – care au preluat conducerea proiectului „Memoria celor care au trecut.”

... Și nimic nu ar fi fost posibil fără sprijinul permanent al lui Î.P.S. Ioan Robu, Arhiepiscop-Mitropolit de București, față de care îmi exprim recunoștința.

Autoarea

Repere profesionale

Ana BOARIU (născută Anca BERLOGEA)

Este producător și realizator de documentare de televiziune și totodată regizor de teatru. Studiile pe care le-a urmat îmbină arta teatrală și teologia. După ce a absolvit facultatea de regie la Academia de Teatru și Film, urmată de un stagiu de jurnalism TV la Școala BBC din București, Ana Boariu s-a îndreptat spre televiziune. Timp de șase ani a lucrat pentru ProTV, multă vreme în departamentul de marketing și promovare, ca producător promo (1995–1999) unde a revenit în 2004. Apoi a continuat ca realizatoare de emisiuni de televiziune (1999–2000).

Dorința de a da mărturie despre experiențe umane importante, prin intermediul reportajului și al documentarului, au fost hotărâtoare pentru alegerea acestui drum. Ana Boariu a realizat pentru ProTV mai multe reportaje și transmisii în direct, printre care și un documentar despre cardinalul Alexandru Todea. Filmul *Cardinalul* a fost distins cu premiul „Colombe d’argent”, la Forumul OCIC-UNDA de la Vilnius în 2000. Prin asociația SIGNIS, Asociația catolică mondială pentru comunicare, Ana Boariu a continuat să își desfășoare activitatea de realizator. A semnat un documentar despre persecuția Bisericii greco-catolice din România, cu *Mărturii de credință*, și un altul despre prezentul și trecutul Arhiepiscopiei de București, *Drum spre Crăciun*. La invitația Asociației, Ana Boariu a participat în jurii catolice (sau ecumenice) la Festivalul internațional de film de la Cannes, la Festivalul de televiziune de la Monte-Carlo și la PrixItalia 2003.

Debutul regizoral a fost realizat în timpul studiilor la ATF, în 1992, cu *Equus* de Peter Shaffer. Spectacolul a fost distins cu: Premiul Uniunii Teatrale din România (UNITER), pentru cea mai bună producție a Școlilor de Teatru, și Premiul Festivalului „I. L. Caragiale”

pentru cea mai bună regie (Anca Berloghea) și cel mai bun actor (Cristian Iacob) din Școlile de Teatru. În 1994, punerea în scenă a unei piese de teatru în Palatul Mogoșoaia a fost primul spectacol-eveniment, creat într-un spațiu nonconvențional. *Maria 1714* de Ilie Păunescu este un text care prezintă ultimele momente din viața voievodului Constantin Brâncoveanu și posibilele lui discuții cu fiii săi, condamnați la moarte, rând pe rând, înaintea tatălui lor. Refuzând să treacă la Islam, Constantin Brâncoveanu și fiii lui au fost uciși la Constantinopol în 15 August 1714, iar Biserica ortodoxă i-a canonizat în 1991. Licența susținută de Ana Boariu cu spectacolul *Maria 1714* a fost un prim pas în demersul de căutare a unei forme de teatru experimental care să redea experiența religioasă trăită până la martiriu. Două alte proiecte teatrale, care au legat Cuvântul Evangheliei de teatru, au fost realizate în decembrie 1997 și aprilie 1998, în România. Ele s-au născut în urma unei cercetări asupra dramei liturgice medievale: „Întoarcere la Bethleem – O meditație teatrală asupra Crăciunului” și „Calea Crucii – o meditație teatrală pentru Săptămâna Sfântă”. Amândouă au fost realizate cu un grup de artiști profesioniști în trei biserici din București. Nucleul format atunci s-a reunit în jurul proiectului *Memoria celor care au trecut*.

În 1997, studiile de artă au fost completate printr-o licență în teologie obținută la Institutul Catolic din București. Cele două direcții de formare, aparent fără legătură, și-au găsit punctul comun într-o lucrare de masterat susținută la Institutul Catolic din Paris în 2002, cu tema *Amintire și mărturie în Evanghelia lui Ioan: puncte de plecare pentru o reprezentare teatrală*. În urma acestei lucrări s-a dezvoltat un proiect amplu, care a cuprins un turneu-pelerinaj pe drumul spre Compostela cu un spectacol de teatru *Memoria celor care au trecut* și un film documentar despre experiența inedită a grupului de artiști români și francezi, *Până la capătul Pământului*. Proiectul creează și o punte între studiul asupra raportului dintre teatru și experiența religioasă, pe de o parte, și documentarele realizate pe tema rezistenței sub un regim totalitar, pe de altă parte. Cartea de față redă demersul de cercetare pentru a ajunge la proiect ca și impresii din călătoria spre Compostela.

Introducere

Îmi propun să fac o lectură teatrală a Evangheliei după Ioan și sunt prima care îmi pun întrebarea: de ce o fac? Poate ea să ajute la mai bună înțelegere a Evangheliei? Să facă prezentă experiența întâlnirii cu Cristos și înțelegerea rostului vieții și a morții Lui? Sau, dimpotrivă, există riscul să creez o distanță între public și text, în loc să găsesc mijlocul de a-l face mai apropiat? O reprezentare teatrală, fiind cu mult mai bogată în detalii, mai precisă și mai concretă decât textul însuși, riscă să distrugă partea de mister și de tăcere pe care Evanghelia o păstrează și o apără mereu. Rămâne în textul scris sau doar citit o zonă de nerostit, de neprecizat, care îi dă puterea de a fi mereu prezent. Detaliile trebuie mereu reimaginate, repuse la locul lor și se vor preciza în raport cu modul în care fiecare va trăi propria întâlnire cu Cristos. Cum să redai o versiune a faptelor, fără să anulezi bogăția a ceea ce ne scapă?

Evanghelia vestită la Liturghie

Să auzi textul Evangheliei citit în timpul Liturghiei poate fi – și ar trebui să fie – o experiență de neuitat, foarte puternică, a întâlnirii noastre cu Cristos. Am avut poate șansa – sau neșansa – de a asista pentru prima oară la o Liturghie de-abia foarte târziu. Aveam deja 21 de ani, și traversam o perioadă de criză și de îndoială. Căutam un răspuns. Simțeam instinctiv nevoia de a merge la biserică. Dar nu reușeam să găsesc o biserică deschisă. Mă aflam în Ardeal, într-un oraș construit pe dealuri și înconjurat de păduri, cu case vechi, săsești. Nu știam unde e biserică și m-am lăsat călăuzită de turle. Una dintre ele, dreaptă și înaltă, se vedea deasupra acoperișurilor. Am plecat în căutarea ei. Vedeam turla când eram în piațetele orașului, dar cum încercam să mă apropiu, dispărea dincolo de acoperișurile caselor înghesuie de-a lungul străzilor înguste. Aveam sentimentul că străbat un labirint, unde,

din când în când, regăseam punctul de reper – turla – înainte ca aceasta să dispară din nou. Deodată, m-am văzut în fața unei biserici a cărei existență nici măcar nu o bănuisem. Nu era cea cu turla înaltă, pe care o vedeam de departe. Dar și ea era închisă, ca și toate celelalte biserici din orașele pe care le traversam de mai multe săptămâni. Ajungeam la ora nepotrivită. Mi-am continuat drumul, trecând prin fața unei alte biserici, închisă și ea. În sfârșit, am ajuns în dreptul celei pe care o căutam. Nu era mai mare decât casele care o înconjurau și înăuntru părea mai mică. Bolta era încărcată de picturi în stil baroc și mobilierul era greoi, altarul aurit și încărcat de sculpturi. Arhitectura arăta de departe că era vorba de o biserică catolică, interiorul o confirma. Totuși, în acea primă dată când am ajuns acolo, unicul lucru pe care l-am remarcat a fost grilajul ce bloca accesul în nava centrală. Un panou anunța orarul liturgiilor, singurele momente în care biserica era cu adevărat deschisă. Am revenit a doua zi în zori pentru liturgia de la șapte dimineața. M-am așezat în spate, fiindu-mi teamă să nu ocup locul cuiva. Îmi aduc aminte de băncile pe care erau puse perne. Chiar dacă la o oră atât de matinală nu era multă lume, doar câteva doamne în vârstă, aveai impresia că în această parohie de provincie fiecare își avea locul său bine stabilit în bancă, se respectau obiceiuri vechi de-o viață. Iar eu veneam de departe și nu aparțineam acestei lumi. Veneam cu întrebările și îndoielile mele. Aveam nevoie de un răspuns și nu știam cui să-i adresez întrebarea mea – o întrebare foarte precisă – și deodată am primit răspunsul. Aud și acum, zece ani mai târziu, textul Evangheliei care a fost citit atunci. Nu îmi amintesc nici vocea preotului, nici cum arăta. Totul s-a șters, s-a estompat. Dar nu cu timpul, ci imediat. Singurul lucru care conta era conținutul lecturii, un răspuns nesperat și totuși greu de acceptat. Era răspunsul la întrebarea mea. Însă, ca orice Cuvânt al lui Isus din Evanghelie, acest răspuns cerea o schimbare radicală a vieții, trasa limite și deschidea o cale greu de urmat. Dar o dată ce începi să mergi pe acea cale, după ce auzi acel Cuvânt, descoperi că nu ești singur. Acest lucru l-am învățat în timp.

Atunci, pentru prima oară în viață, am trăit acea experiență de neuitat: există un răspuns la întrebările care se nasc în adâncul sufletului. Și există cineva care așteaptă să ne dea acest răspuns. Așteaptă dintotdeauna, așteaptă să venim spre El și să avem nevoie, cu adevărat nevoie, să ne dea răspunsul. Răspunsul pe care ni-l dă cere iubirea noastră necondiționată, totală, definitivă. În lectura Evangheliei se afla răspunsul la întrebarea mea. Textul povestea o întâmplare din trecut, o discuție dintre Isus și iudei, dar cuvântul lui Dumnezeu depășea acel context istoric. Era un cuvânt rostit în prezent.

Evanghelia meditată

Poate nu aș fi găsit cuvintele potrivite să exprim și nici posibilitatea de a înțelege cu adevărat ceea ce am trăit în acel moment, dacă nu aș fi regăsit în Evanghelie povestea care să redea, într-un mod esențial, experiența mea. Meditând asupra textului evanghelic, m-am recunoscut în întâlnirea dintre samariteancă și Isus și mi-ar plăcea să spun: deoarece Isus ne întâmpină astăzi în același mod în care i-a întâmpinat pe oamenii din timpul său. De aceea și noi suntem – ne recunoaștem sau ne simțim a fi – Paul, Petru, Ioan, samariteanca, orbul din naștere sau vreun altul dintre cei care L-au cunoscut. Și ne simțim mai aproape de acele personaje fără nume, pentru că în acea absență a numelui se poate strecura orice nume, poate chiar numele nostru. Ei ne-au precedat, cei care L-au întâlnit și L-au recunoscut pe Isus pentru prima oară, și ne fac să trăim alături de ei aceeași întâlnire.

Noi refacem experiența lor în măsura în care Isus Cristos se întâlnește cu noi astăzi într-un mod similar și cuvântul Său ne atinge în profunzimea vieții noastre. Dar, în același timp, pe acel Isus din Nazaret, Cel care a trăit în Israel acum două mii de ani, pe El doar câțiva oameni L-au întâlnit. Ei ne-au transmis experiența lor și nu putem ști, dacă ce trăim noi astăzi este cu adevărat întâlnirea cu Cristos, decât raportându-ne la ce au trăit ei și lăsând să ne atingă acele cuvinte pe care le-au auzit ei.

Spuneam că m-am regăsit la un moment dat în întâlnirea dintre samariteancă și Isus. Meditând acest pasaj din Evanghelia

după Ioan, imaginând scena reprezentată în toate detaliile ei, conform principiilor Sfântului Ignațiu de Loyola, am putut să înțeleg mai bine ce se întâmplase cu mine. Și tocmai în ceea ce textul evanghelic trece sub tăcere sau lasă nespus, acolo s-au strecurat propriile mele sentimente. Imaginația a completat detaliile în funcție de propria mea sensibilitate. Viața și experiența mea au redat viață vieții samaritencei. Dar oare ceea ce trăisem eu lămurea în vreun fel textul evanghelic? Sau doar cuvintele Evangheliei mă lămureau pe mine și îmi arătau în ce punct ajunsesem în viață?

Reprezentarea scenelor evanghelice în exercițiile Sfântului Ignațiu nu este un scop în sine, ci doar un mijloc ce trebuie depășit. Textul Evangheliei este aici: el ne povestește viața lui Isus, întâlnirile cu El, chemarea Lui. Iar Sfântul Ignațiu ne invită să intrăm în această povestire, să re trăim la timpul prezent ceea ce s-a întâmplat cândva. Este o etapă, care trebuie mereu parcursă din nou, niciodată în mod identic. Este un drum care ne ajută să înțelegem în ce stadiu a ajuns relația noastră cu Isus. Toate detaliile sunt importante: ceea ce vezi, ceea ce auzi, ceea ce simți. Străbați un parcurs sensibil pentru a face să iasă la iveală sentimente ascunse în adâncurile sufletului tău, pentru a le înțelege și pentru a le dăruia și a te dăruia cu totul lui Cristos. Iar acest mijloc îl lași deoparte, îl depășești, îl uiți, spre a-l regăsi altă dată ca pentru prima dată, încă o dată.

Am început prin a mă gândi la o reprezentare teatrală a Evangheliei după Ioan, trăind experiența imaginarei „reprezentări“ a întâlnirii dintre samariteancă și Isus. Când în viață ni se întâmplă ceva minunat, ne dorim să strigăm de pe acoperiș și să spunem tuturor ce ni s-a întâmplat. Dar, în același timp, astăzi nu mai poți povesti o întâlnire cu Isus decât folosind cuvintele și întâmplările relatate în Evanghelie. Întâlnirea dintre samariteancă și Isus a lămurit într-un fel propria mea experiență și, dacă o povestesc, voi spune ceva din felul în care L-am întâlnit eu pe Cristos. Ceva esențial care nu are nimic comun cu detaliile: pentru mine nu s-a întâmplat nici la ora a șasea, nici lângă o fântână, dar era cu siguranță ceasul unei imense solitudini,

când un sentiment dureros de inutilitate și de neimportantă mă domina. Mă simțeam poate, asemeni samaritencei, cineva căruia nu merita să îi adresezi cuvântul și care, dintr-o dată, se vede luat fundamental în serios.

Dar ce ne povestește Evanghelia? Care sunt imaginile evocate de text?

Era la ora a șasea când samariteanca a venit la fântână și L-a întâlnit pe Isus. Ora a șasea – un detaliu pe care evanghelistul ni-l dă și acest detaliu poartă în el o lume întreagă. E miezul zilei. Dacă încerci să te pui în situația aceea, simți căldura amiezii care te doboară, strălucirea soarelui care rănește ochii, simți în nări și pe buze gustul prafului de pe drum și resimți apăsarea oboselii și toată însingurarea drumului făcut de samariteancă pentru a merge la fântână la acea oră din zi. Dar de ce la ora asta? De ce vine să ia apă în miezul zilei de la acea fântână, fântâna lui Iacob? Evanghelia dă câteva precizări: (*Isus*) *a ajuns așadar într-un oraș din Samaria numit Sihar, aproape de pământul pe care i-l dăduse Iacob lui Iosif, fiul său. Aici era fântâna lui Iacob.* (Ioan 4, 5). Astăzi, fântâna se află în incinta unei mănăstiri ortodoxe, iar pelerinii vin aici să venereze locul unde samariteanca L-a întâlnit pe Isus. Este o fântână adâncă de patruzeci de metri, adeseori secătuită când iarna e secetoasă, „dar în mod obișnuit apa este la o adâncime de 25 de metri: nu ai nevoie numai de o găleată, cum spune samariteanca (Ioan 4, 11), dar și de o funie ca să poți scoate apa“¹. Este o sarcină anevoioasă și totodată aparent inutilă: vechiul sat Sihem are o altă sursă de apă mult mai accesibilă. Bruce Schein evocă locurile în cartea sa *Pe drumurile Palestinei cu Evanghelia după Ioan* și își pune întrebarea, gândindu-se la samariteancă: „De ce a venit atât de departe ca să scoată apă dintr-o fântână, în loc să meargă să ia pur și simplu apă din izvorul satului?“²

De ce? Evanghelia ne dă un răspuns: este „o prostituată“. Recunoaște că nu are bărbat, iar Isus va remarca faptul că a

¹ Hugues Cousin, *Le puits de Jacob*, Le Monde de la Bible 53, p. 19.

² Bruce Schein, *Sur les routes de la Palestine avec l'Évangile de Jean*, Ed. du Cerf, 1983, p. 68.

răspuns bine, deoarece a avut cinci, și nici unul nu a fost bărbatul ei (cf. Ioan 4, 17–18). Dar n-am ajuns încă acolo. Nu ni se spune de la început care este statutul social al femeii, nici cine e ea, nici ce face. Și, în același timp, totul este deja anunțat în faptul că vine să scoată apă departe de sat, departe de lume, în plină amiază. Alegerea fântânii îndepărtate ne spune ceva despre condiția femeii îndepărtate de comunitate. Descoperim cine e, chiar dacă nu îi cunoaștem identitatea. Prezența ei la fântână, la ora a șasea, evocă solitudinea și izolarea ei. De ce a ales să vină aici? A avut conflicte cu femeile sau cu bărbații din sat mergând la celălalt izvor? Nu ni se spune nimic. Ea doar vine aici, departe de mulțime, departe de lume. Poate de multă vreme. Drumul parcurs pe căldura zilei a devenit probabil obișnuință, efortul de a scoate apa – un fapt acceptat de mult timp. Dar există clipe în care singurătatea poate apăsa foarte greu. Poți accepta vreme îndelungată o povară grea, iar apoi o nimica toată care se adaugă face ca sufletul să-și verse toată amărăciunea.

În ziua aceasta, ceva s-a schimbat: un străin, un iudeu, stă acolo jos, lângă fântână, așteptând. Iar în această zi, samariteanca trebuie să se fi simțit și mai singură și mai părăsită decât altădată: vine aici, departe de sat, ca să nu mai simtă ațintite asupra ei privirile disprețuitoare ale oamenilor și se trezește față în față cu un iudeu pentru care ea nu înseamnă nimic. *Iudeii nu au relații cu samaritenii* (cf. Ioan 4, 9). E cald, foarte cald. Trebuie să-i fie greu să scoată apă din fântâna adâncă. El pare obosit. Ea trebuie să fi remarcat asta. Poate lui îi e sete, dar nu are găleată să scoată apă. Și acesta e un lucru pe care femeia l-a remarcat. O va spune curând. Dar ea nu îi poate oferi apă, iar el, cu siguranță, nu îi va cere. Ea va scoate apa și va pleca. El nu o va ajuta, ea nu-l va ajuta. Va fi ca și cum nici unul nu ar exista pentru celălalt. Este tradiția lor și a devenit convingerea fiecăruia. El poate să fie obosit, poate să-i fie sete: cu toate acestea, nu îi va vorbi. El e iudeu; ea, o femeie samariteană. Astfel de gânduri i-au trecut prin minte cât timp s-a apropiat de fântână și a scos apă. Trebuie să fi gândit asta din moment ce, atunci când Isus îi cere totuși apă, ea întreabă: cum de el, iudeu fiind, îi cere ei apă? (cf. Ioan 4, 9)

Dar de ce asemenea gânduri? De ce e ea preocupată de un străin care cu siguranță nu o va remarca? Poate pentru că deodată se află acolo fără să fie cu adevărat prezentă: pentru că nu e acolo pentru nimeni. Nici acolo, nici în altă parte. Este doar în trecere, cum sunt și bărbații din viața ei. Sentimentul solitudinii o arde brusc pe femeie, precum un fier roșu. O solitudine și o inutilitate mult mai greu de suportat resimțite în prezența unui străin. Să vină singură și să scoată apă dintr-o fântână îndepărtată de sat: era greu, dar era suportabil. Să vină singură să scoată apă în prezența cuiva – a unui om pentru care ea nu conta, nu exista – era de neîndurat.

Există oare vreo șansă de a dărâma barierele care despart oamenii? O șansă de a depăși prejudecățile? Există vreo șansă ca oamenii să nu treacă, la infinit, unul pe lângă altul, fără să se vadă, fără să-și vorbească, fără să existe unul pentru altul? Ea e acolo, singură; cu adevărat singură, scoțând găleata plină cu apă. Și e greu, cu atât mai greu cu cât fântâna este foarte adâncă. Douăzeci și cinci de metri înseamnă foarte mult, și îți trebuie mult timp să scoți găleata. Un timp îndelungat în care a resimțit singurătatea. S-a simțit singură, izolată și inutilă. Și deodată acest om îi vorbește. Dar când? Cât timp a trecut de când a ajuns ea acolo? Evanghelistul nu ne spune.

Isus, obosit de drum, ședea pe marginea fântânii și era cea-sul al șaselea. O femeie din Samaria a venit să scoată apă. Isus i-a spus: „Dă-mi să beau.” (Ioan 4, 6–7)

Când intervine cererea Lui? Chiar la început, când femeia ajunge la fântână? Dacă Isus era doar un om însetat, care aștepta nerăbdător să vină cineva, pentru că nu putea bea apă, neavând găleată, i-ar fi cerut imediat de băut femeii. Dar contextul pare diferit. Lui Isus îi este probabil sete, dar nu cere apă decât atunci când devine important pentru femeie ca El să-i vorbească. Oare a vrut ea să-i ofere apă? A schițat vreun gest și apoi a renunțat? Oare dă impresia să fie sigură pe ea sau nu se simte deloc în largul ei? Se simte mai obosită, mai neîndemânatică decât de obicei sau acționează cu agilitatea obișnuită? Tot ceea ce femeia ar fi

putut să simtă și tot ceea ce va spune când va începe să vorbească este deja prezent în gesturile ei, în felul în care scoate apa din fântână. Și toate aceste lucruri le redescoperi când te pui în aceeași situație. Toate aceste lucruri pot fi transmise fără cuvinte, fără comentarii, retrăind aceleași gânduri și sentimente în momentul în care recreezi o situație într-o reprezentare teatrală.

Isus i-a cerut apă samaritencei atunci când liniștea a devenit insuportabilă, atunci când ea avea nevoie, cu adevărat nevoie, ca El să-i ceară ajutorul. E greu de imaginat, totuși cred că a trecut mult timp înainte ca El să-i vorbească. A așteptat ca tăcerea să devină o rană deschisă în sufletul femeii. Când durerea a devenit conștientă și evidentă, cuvântul rostit a constituit un dar și o șansă de vindecare. Nu scrie în text. Nu există durată marcată între un verset și celălalt. Dar într-o reprezentare teatrală, durata va fi percepută. Fiecare cuvânt este rostit în timpul real al vieții. Cuvântul poartă ascuns în el o fărâamă de viață și această viață, care apare, va purta cuvintele.

Iar femeia, samariteanca, i-a spus: „Cum tu, iudeu fiind, îmi ceri de băut mie, unei femei samaritence?” (Ioan 4, 9). Ea spune aceste cuvinte, sunt primele ei cuvinte, și pot cuprinde atâtea sentimente diferite: femeia poate să fie surprinsă, poate să fie contrariată sau chiar plină de dispreț pentru acest iudeu căruia îi este atât de sete încât încalcă principiile și obiceiurile neamului său. Dacă cererea lui Isus ar veni prea târziu, ea poate să fie cuprinsă de ură. Dar nu e nevoie de atitudini sau afecte de circumstanță. Cuvintele sunt spuse pur și simplu, iar faptul că sunt spuse poartă o imensă povară. Nu există nici dispreț, nici surpriză, nici bucurie. Sunt cuvinte care îmi creează impresia unor coloane de catedrale gotice. Așa cum coloanele poartă asupra lor toată greutatea pietrelor de boltă, în aceste prime cuvinte ale samaritencei se descarcă toată povara durerii și a singurătății femeii. Trebuia să le spună, altfel s-ar fi prăbușit. Întrebarea ei nu este o întrebare de circumstanță care poate, după caz, să primească o coloratură diferită. Este esențial să fie formulată și rostită. Iar întrebarea îi scapă samaritencei fără să se poată opri. Era o femeie desconsiderată și,

deodată, începe să existe. Isus i-a adresat cuvântul pentru a-i da cuvântul. Iar ea se dezvăluie pe deplin printr-o simplă întrebare care exprimă așteptarea unei vieți întregi, așteptarea de a se vedea în cele din urmă luată în seamă, așteptarea de a exista până la urmă pentru cineva. Și este luată în seamă tocmai de un iudeu, un om care niciodată nu ar fi trebuit să-i adreseze cuvântul. Ea lasă să-i scape tot amarul din suflet. Rana pe care încerca să o ascundă devine vizibilă. Acum Isus poate continua să-i vorbească, dând răspunsul la această așteptare, la această întrebare existențială.

Isus i-a spus: „Dacă ai cunoaște darul lui Dumnezeu și cine este cel care îți spune: Dă-mi să beau, tu i-ai fi cerut și el ți-ar fi dat apă vie.” Femeia a spus: „Doamne, n-ai găleată și fântâna e adâncă. De unde ai tu apă vie?” (Ioan 4, 10–11) Răspunsul femeii ne face să ieșim brusc dintr-un registru existențial și serios. Isus vorbește despre Dumnezeu, femeia despre găleata de care are nevoie să scoată apă. Oare nu a înțeles despre ce vorbește El? Sau doar se teme? Ea recrează distanța, pune din nou bariere. Întreg dialogul dintre samariteanca și Isus îmi dă impresia că se desfășoară între clipele dezvăluirii suflătești și clipele când este recreată distanța: un parcurs dificil și necesar până când samariteanca Îl recunoaște în Isus pe Mesia.

Începând de aici, voi înceta să mai analizez întâlnirea. Scopul introducerii mele este să încerc să lămuresc dacă o reprezentare teatrală poate sau nu să aducă o lumină nouă asupra înțelegerii Evangheliei. Ca punct de plecare poate fi meditat textul, imaginat locul, momentul zilei, gesturile și atitudinile persoanelor, ce gândesc și ce spun, cum spun. Iar apoi urmează încercarea de a reprezenta. Un actor ar trebui să străbată tot acest parcurs interior, pentru ca apoi să lase să transpară în gesturi, în tăceri, în cuvinte, tot ceea ce resimte. Este similar cu exercițiile spirituale, dar pare să devină un scop în sine, nu numai un mijloc. Dacă exercițiile sunt făcute pentru a ne ajuta să înțelegem mai bine relația noastră prezentă cu Cristos, o reprezentare teatrală pare să dea o versiune a istoriei, a modului în care s-au desfășurat lucrurile și să le înghețe în trecut.

Cum ar putea o reprezentare teatrală să rămână un mijloc? Și un mijloc în ce scop? Reiau reflecția asupra întâlnirii dintre samariteancă și Isus. În lectura pe care am făcut-o există o parte de analiză obiectivă a textului evanghelic și o altă parte, cu siguranță destul de mare, care ține de propria mea experiență. Samariteanca este în mod obiectiv o femeie care s-a situat în afara propriei comunități: nu are soț și a trăit cu cinci bărbați. Se întâlnește în preajma fântânii lui Iacob cu un străin, un iudeu, care îi cere să bea apă și prin asta o surprinde. Dar convingerea că trece un timp îndelungat între momentul în care samariteanca ajunge la fântână și momentul în care Isus îi adresează cuvântul, un lung timp care o determină pe femeie să se prăbușească în ea însăși, această convingere vine din propria mea experiență. Există o doză de obiectivitate: fântâna este cu adevărat adâncă și dificil accesibilă. Să scoți apă din ea cere mult timp. Totuși, percepția așteptării provine din propria mea căutare a bisericii pe care nu am găsit-o imediat și care nici nu a fost de la început deschisă. Modul în care am primit eu pentru prima oară cuvântul Evangheliei mi-a creat impresia că, pentru a pătrunde cu adevărat în suflet, Cuvântul lui Isus se lasă așteptat. Ceea ce am trăit m-a făcut să resimt și primele cuvinte ale samaritencei ca pe o eliberare, ca pe sfârșitul unei lungi așteptări.

Când am început să descriu desfășurarea scenei și cum ar putea arăta, experiența mea se ascundea în spatele tuturor alegerilor făcute. Dar nu cred că ea contrazice sensul textului. Aduce nuanțe, desigur, care pot fi diferite dacă altcineva se lasă pătruns de acest text. În stadiul final al reprezentării teatrale, modul meu de a înțelege se va șterge și va dispărea probabil în spatele experienței actorului care va povesti un pasaj sau altul. Nu aș putea cere nimănui să treacă prin ce am trăit eu spre a povesti textul în maniera mea. Trebuie să se lase pătruns de poveste, să lase cuvântul evanghelic să trezească ecouri în el și să-și asume alegerea gesturilor sau a atitudinilor conform cu ceea ce resimte. O reprezentare teatrală va fi în cele din urmă o muncă de grup, unde experiența fiecăruia trebuie să contribuie la îmbogățirea textului și, în același timp, să lase o poartă deschisă pentru experiența celui

care privește. Mărturia Evangheliei va fi completată de mărturia actorilor, fără ca cele două să se confunde. Grijă principală este de a nu limita ascultarea Cuvântului lui Dumnezeu la o singură manieră de a-L interpreta.

Teatrul este concret, detaliile trebuie precizate. Dacă exercițiile spirituale ale Sfântului Ignațiu, prin invitația pe care ne-o adresează de a retrăi evenimentele vieții lui Isus din Nazaret, sunt un mijloc de a ne face mai conștienți de prezența lui Cristos în viața noastră, o reprezentare teatrală riscă să înțepenească această experiență într-o versiune a faptelor trecute. S-ar omorî bogăția a tot ceea ce Evanghelia lasă nespuse, lucru care o face atât de prezentă. De la început mi-am pus întrebarea: cum se poate păstra doza de mister pe care textul evanghelic o are mereu? Soluția pe care o văd este tocmai de a nu face o reprezentare a întâmplărilor, așa cum par să fi fost ele, ci de a păstra o anumită distanță față de istorie.

Cred că este important ca anumite scene să fie recreate cu o mare precizie a detaliilor, să fie străbătute ca și cum s-ar desfășura acum, păstrând însă formulele narative la trecut: un asemenea parcurs poate să redea emoția întâlnirii cu Cristos sau a mărturiei date despre El. Un mare număr de secvențe ale Evangheliei după Ioan sunt centrate pe recunoașterea lui Mesia de către cei care Îl întâlnesc. În *Poetica* sa, Aristotel vorbește despre impactul puternic al scenelor de recunoaștere în teatru. Actorii ne pot face să descoperim întreaga bogăție a vieții care se ascunde dincolo de cuvinte, pot să umple cu emoție scena întâlnirii cu Cristos. Dar totul rămâne doar un exercițiu de memorie. Este ca și cum, atunci când treci printr-o mare încercare, ți-ai aduce aminte de un moment de bucurie, de o întâlnire uluitoare care îți dă în continuare speranța și curajul de a trăi. Avem nevoie să ne aducem aminte, avem nevoie să retrăim astfel de momente. Dar, ceea ce e frumos într-un asemenea demers este faptul că trecutul se îmbogățește prin experiența prezentului. Prezentul ne face să descifram trecutul care a rămas de neînțeles în momentul însuși în care evenimentele se desfășurau. Trecutul, la rândul lui, iluminează prezentul, îi dă rost și ne dă o rațiune de a trăi.

Distanța între imaginea teatrală și imaginea istorică

Sunt momente în care sensul cuvintelor sau al gesturilor lui Isus nu se revelează cu adevărat decât la o anumită distanță în timp față de evenimente. Este poate important, câteodată, ca discursul lui Isus să fie spart în cuvinte pe care alții le rostesc ca și cum nu le-ar descoperi sensul decât acum, mult timp după ce au fost rostite. Imaginea teatrală poate deveni un mijloc minunat de a crea punți peste timp, de a face să coexiste momente diferite ale narațiunii, care se anunță și se luminează reciproc. Poate fi creat un moment teatral care dezvoltă un text scurt, dar important.

Mă gândesc la discursul lui Isus despre lumina vieții, în capitolul opt.

Din nou Isus le-a vorbit și le-a spus: „Eu sunt lumina lumii. Cine mă urmează nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții” (Ioan 8, 12)

Este un text care ne rămâne întipărit în minte. Este atât de important încât dă impresia că e mult mai dezvoltat, dar de fapt e foarte scurt. Este o afirmație care marchează puternic. Dar ce este lumina lumii pe care suntem chemați să o urmăm? Afirmația începe cu „*Ego eimi*“, fapt care ne trimite la singurul Dumnezeu, *Cel care este*, așa cum se revelează Dumnezeu Exodului (cf. Exod 3, 14). Dar afirmația face, de asemenea, trimitere la prologul Evangheliei după Ioan, unde se spune: Cuvântul, care este Dumnezeu, este lumina cea adevărată care luminează pe tot omul.

*La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu
Și Cuvântul era Dumnezeu.*

Acesta era la început cu Dumnezeu.

*Totul prin El s-a făcut și fără El nimic nu s-a făcut
din tot ce s-a făcut.*

În El era viața și viața era lumina oamenilor.

Și lumina strălucește în întuneric și întunericul nu a cuprins-o.

[Cuvântul] era lumina cea adevărată care luminează pe tot omul. (Ioan 1, 1–5.9)

Dar forța cuvintelor lui Isus, în capitolul opt, nu rezidă în rezonanța lor imediată. Ele sunt în mod admirabil purtate de contextul pe care Evanghelia îl evocă. Imaginea răsăritului de soare, lumina care inundă templul după noaptea Sărbătorii Corturilor: este un cadru magnific, care îți taie răsuflarea. Îl putem recrea în imaginație. Dar poate el să devină o imagine teatrală expresivă? Care este adevăratul sens al cuvintelor lui Isus și ce imagine teatrală ar putea să-l redea?

Pentru a descoperi acest sens, ne vom reîntoarce în timp și vom încerca, măcar în imaginație, să recreăm contextul. Clipa în care Isus pronunță aceste cuvinte – susținând identitatea sa de lumină a vieții – e bine situată în timp. Este imediat după secvența femeii adultere, care are loc la răsăritul soarelui, în Templu. Putem presupune un cadru apropiat de cel descris de Bruce Schein: „Soarele inundă Muntele Măslinilor cu razele lui și transformă fațada sanctuarului, acoperită de argint și aur, într-un focar strălucitor de care trebuie să-ți ferești ochii”³. În acest context, în care lumina soarelui risipește tenebrele nopții, Isus afirmă că El este lumina cea adevărată, cea de dinainte de crearea lumii, lumina care „a precedat soarele, luna, și această clădire care nu face decât să reflecte lumina. Este iluminarea simbolizată în noaptea de Succoth și care aduce lumina într-o lume întunecată”⁴. Cuvântul lui Isus nu este doar rostit la răsărit de soare, ci în mod deosebit în timpul sărbătorii de Succoth, Sărbătoarea Corturilor. Este momentul în care se comemorează străbaterea deșertului, timp în care poporul lui Israel a putut, mai bine ca niciodată, să simtă iubirea și prezența lui Dumnezeu. El singur i-a condus, El singur a avut grijă de poporul Său și l-a făcut să ajungă până în țara pe care i-a făgăduit-o. Dar aducând aminte de acest trecut, Sărbătoarea Succoth îndreaptă totodată privirea spre viitor, spre venirea lui Mesia, regele mult așteptat care urmează să-l salveze pe Israel, aflat din nou în robie. Ritul luminii este, în timpul Sărbătorii Corturilor, un semn de aducere-aminte a intervenției lui Dumnezeu și vestește totodată prezența

Lui permanentă în mijlocul poporului Său. Este amintirea ieșirii din Egipt, când *Iahve mergea cu ei, ziua, într-un stâlp de nor pentru a-i călăuzi pe drum, noaptea, într-un stâlp de foc, pentru a-i lumina* (Exod 13, 21). Iar lumina a rămas în memoria lui Israel legată de Dumnezeu și de intervenția Sa mântuitoare. Cel credincios aduce laudă acestei lumini, în *Cântarea psalmilor*: „*Iahve este lumina mea și mântuirea mea, de cine mă voi teme?*” (Ps 27, 1) Legea însăși, dar al lui Dumnezeu, este *făclie pentru pașii mei, cuvântul Tău, lumină pe cărarea mea* (Ps. 119, 105). Când dușmanul îl asaltează, și salvarea pare departe, cel credincios se roagă lui Dumnezeu, spunând: „*Trimite lumina Ta și adevărul Tău: ele mă vor călăuzi, mă vor duce la muntele Tău cel sfânt și la lăcașurile Tale*” (Ps 43, 3). Israel își pune încrederea în Dumnezeu, așteaptă lumina Lui. Și celebrează această lumină și această așteptare în timpul Sărbătorii Corturilor.

„În fiecare noapte, în timpul sărbătorii, se ridică patru estrade enorme în Curtea Femeilor. Pe ele sunt așezate imense vase de ulei, pline cu untdelemn de măsline. Mii de meșe, făcute din vechi haine preoțești, sunt îmbibate de ulei și, în fiecare noapte, când se adună lumea, li se dă foc. În Curte se face o asemenea lumină, încât noaptea pare să devină zi. Lumina din Ierusalim e atât de puternică, încât se vede din satele dimprejur. Este semnul că, în timpul ultimei sărbători de Succoth, noaptea și întunericul vor dispărea din această lume. Va rămâne doar lumina care a fost creată dintru începuturi.”⁵

Un asemenea context nu mai poate fi reprodus niciodată. Poate fi creată iluzia de a-l face prezent într-un film, dar niciodată într-o reprezentare teatrală. Ne putem imagina Sărbătoarea Corturilor, în plină noapte, focul imens al făcliilor din Curtea Femeilor, un foc care cuprinde cerul și luminează totul, care încălzește puternic și în apropierea căruia te simți bine. Este o lumină care strălucește de departe în noaptea care învăluie totul în misterul și tăcerea ei. Totul este ascuns, totul este tăcut. Numai aici, în curtea Templului unde se desfășoară sărbătoarea, o lume cuprinsă de bucurie Îl celebrează pe Dumnezeu.

⁵ Idem, *op.cit.*, p.112.

³ Bruce Schein, *Sur les routes de la Palestine avec l'évangile de Jean*, Ed. du Cerf, 1983, p. 113.

⁴ Idem. *Ibidem*.

Avem fiecare amintirea unor nopți de sărbătoare în jurul focului. Nu există nimic mai misterios și care să creeze legături mai puternice între cei prezenți decât focul care îi unește pe cei care participă, dându-le un refugiu față de tot ce este amenințator sau înspăimântător, față de o lume întreagă care îi înconjoară în tăcerea nopții. Focul îi încercuiește în lumina lui pe cei prezenți, îi adună prin căldura și strălucirea lui și îi separă totodată de lumea care rămâne în întunericul de afară. E un sentiment de siguranță care nu poate fi decât mai puternic și mai intens când se plasează în contextul amintirii și al așteptării lui Dumnezeu, a Celui care apără și mântuiește. Istoria povestită în jurul focului, în timpul sărbătorii de Succoth, este istoria lui Dumnezeu și a poporului Său, o istorie care îi ajută pe acești oameni – pe toți cei uniți în jurul focului și care formează aici o singură comunitate – să străbată noaptea, să înfrunte primejdiile și dușmanii care îi pândesc în întunericul de afară. Este lumina lui Dumnezeu care îi apără și, în jurul focului imens, ei se știu deja ajunși la capătul drumului, se știu la adăpostul Lui. Sărbătoarea se sfârșește la răsărit, focul se stinge încet-încet. Mai există un timp în care lumina zilei se luptă, timidă și neclară, cu întunericul. Noaptea mai este aici. Nici lucrurile, nici oamenii nu se văd încă limpede. Toți par niște umbre gri-albastre pe un fond de ceață. Și, în această clipă de tăcere și de incertitudine, Isus începe din nou să-i învețe. (Puțin mai înainte, iudeii au adus-o probabil pe femeia adulteră în fața Învățătorului.) Putem să ne imaginăm lumina devenind din ce în ce mai limpede, culorile trec de la tonurile pale și indecise, la nuanțele puternice de roșu și de auriu care anunță răsăritul soarelui. Iar apoi lumina devine deodată prezentă, strălucitoare și puternică. Soarele se ridică pe cer.

Oare în acea clipă rostește Isus cuvintele: „*Eu sunt lumina lumii*”? Evanghelia pare să le situeze în acest context. Și ne putem închipui cum întreaga creație susține afirmația Creatorului. Focul nopții nu este decât o palidă vestire al luminii lui Dumnezeu: iar lumina lui Dumnezeu este aici. Razele soarelui inundă templul și îl luminează pe Cel care este Lumina, pe

Cel care este adevăratul Templu. Cel pe care oamenii nu L-au recunoscut, dar pe care ei îl vestesc și îl așteaptă cu palidul lor foc este deja acolo, recunoscut și sărbătorit de creația întreagă. Contextul pe care putem să-l recreăm în imaginația noastră, urmând firul Evangheliei, este o scenă de slavă și strălucire. Cum ar putea fi redată?

Totuși, să nu uităm că slava nu a fost evidentă nici pentru ucenici decât după moartea și învierea lui Isus. Oare a înțeles cineva cuvintele Lui atunci când le-a rostit El? Reacția iudeilor pare de-a dreptul ostilă. Isus le-a dat impresia unui om care se pune cel puțin într-o situație ridicolă, dacă nu chiar blasfematoare. Să ne închipuim un actor rostind asemenea cuvinte azi, chiar și la răsărit de soare, chiar la templul din Ierusalim, încercând să retrăiască scena așa cum a fost atunci când Isus a trăit-o. N-ar avea nici un efect. Nimeni nu poate să rostească aceste cuvinte. Dacă cineva ar încerca să recreeze scena identic, tot nu ar fi de folos pentru a putea auzi adevărata lor semnificație. Nici contextul Sărbătorii Corturilor, nici întreaga creație, care și-a recunoscut Stăpânul, nu au putut să-L reveleze în acel moment din trecut ca fiind adevărata Lumina. El a vorbit, s-a arătat lumii, dar nimeni nu L-a recunoscut. Ucenicii își vor aminti de cuvintele Lui și vor înțelege semnificația lor de-abia mult mai târziu. Vor înțelege atunci când, pe cruce, Lumina va străluci asupra lumii. Soarele s-a ascuns și s-a făcut noapte pe pământ atunci când a murit Domnul. În acești termeni apocaliptici redă Matei momentul morții lui Isus (cf. Matei 27, 45). Dar în acea clipă, adevărata Lumina a strălucit în noaptea lumii. Slava s-a arătat când a fost înălțată crucea (cf. Ioan 3, 14).

Este important faptul că Isus a spus: „*Eu sunt lumina lumii*” și a rostit aceste cuvinte în contextul Sărbătorii Corturilor. Într-o reprezentare teatrală, mi-ar plăcea să pot sugera măreția sărbătorii, relativizată totodată prin ceea ce s-a înfăptuit în Cristos. Există o așteptare la care suntem invitați să participăm și mi-ar fi plăcut să pot invita spectatorii să intre, în imaginația lor, în așteptarea vechii sărbătorii de Succoth, poate recreând-o în miniatură.

Să vezi Templul, muntele care îl înconjoară plin de corturi. Totul e cufundat în întuneric. Nu există nici o altă lumină decât cea de la focurile Templului și de la corturile care strălucesc ca niște stele împrăștiate pe pământ. Care erau vechile imnuri? Psalmi probabil, prin care Israel Îl lăuda pe Dumnezeu și proclama mântuirea. Ar fi frumos ca un fragment al sărbătorii să poată fi recreat, prin cântecele care învăluie această lumină, acest templu în miniatură. Apoi evenimentele își vor urma cursul.

Îmi imaginam inițial scena femeii adultere. (La care până la urmă am renunțat în reprezentarea teatrală.) E lumina nesigură a răsăritului: nu e nici noapte, nici zi. Lumina strălucitoare a soarelui ar trebui să inunde lumea, scena. Dar, în schimb, lumina dispare, e mai întuneric decât înainte, pentru că focurile s-au stins. Nu mai rămân decât puține care ard, de-abia mai pâlpâie. Și deodată, fără să ne dăm seama, o lumină discretă luminează o cruce, undeva în spate. E totodată distantă și prezentă. Trebuie să semene cu o cruce pascală care se dezvăluie treptat în Vinerea Mare. Cineva evocă vorbele rostite de Cristos: le enunță pur și simplu. Le lasă să răsună în tăcere. Apoi alți actori-naratori reiau aceleași cuvinte, le reiau pentru a le înțelege, pentru a răspunde invitației pe care o adresează. „*Cei care mă urmează vor avea lumina vieții*“ (cf. Ioan 8, 12). Este ca un cor discret și persistent. Cuvintele lui Isus mai răsună și azi: sunt ele înțelese pe deplin?

Actorii se transformă într-un cor de martori. Amintindu-și de cuvintele lui Isus, ei înțeleg semnificația lor. O voce va sparge unitatea, vocea care se opune. Iar povestea își urmează cursul, dezvăluindu-se drept ceea ce este cu adevărat: un proces. Este procesul între om și Dumnezeu, în care mărturia celor care L-au urmat pe Isus este adusă mereu, reînnoită până în zilele noastre.

În cele din urmă, în reprezentarea teatrală, această sărbătoare nu a mai fost sugerată. Spectacolul însă a început ca o sărbătoare a așteptării. Imnul de început al Evangheliei, imnul Cuvântului și al Luminii a fost cântat, iar apoi rostit de toți participanții ca o rugăciune, ca un cuvânt de amintire și, în același timp, ca o chemare, rostită în umbra și lumina crucii.

O primă concluzie

Sunt doar câteva idei, câteva puncte de pornire pentru o reprezentare teatrală a primei părți din Evanghelia după Ioan. A fost un drum lung până am găsit o formă concretă, până am ajuns, împreună cu echipa, la alegerea unei situații teatrale veridice.

În primele unsprezece capitole ale Evangheliei după Ioan este spusă mai ales istoria întâlnirii cu Isus. Suntem invitați să facem o alegere între a-L primi sau a-L respinge pe Cristos. Această istorie nu este închisă în trecut: ea ne traversează propria istorie și ne putem recunoaște în ea. Ne fundamentează viața și este totodată istoria căreia îi aparținem: într-un mod minunat, acel trecut continuă să trăiască în noi. Actorul nu va „juca“ un personaj din trecut. Va încerca să străbată trecutul pentru a-l putea descoperi mai bine în el însuși. La încheierea experienței, Constantin Cojocaru mărturisea: „Pentru mine, nu a fost un spectacol de teatru. A fost o retrăire în stare a Evangheliei după Ioan.“

Reprezentarea actorului ar trebui să poată da mărturie despre întâlnirea personală cu Cristos. Ar trebui ca omul să lase să treacă prin el Cuvântul Evangheliei, prin vocea, corpul, sensibilitatea și viața lui. Și va transmite acest Cuvânt nu dăruind o carte, ci fiind martor, în continuitate cu martorii vieții lui Isus, martor al lui Cristos Înviat.

M-am gândit de la început la reprezentarea teatrală a Evangheliei ca la o modalitate de a păstra mereu o dublă povestire, sau mai degrabă o dublă mărturie: mărturia martorilor de odinioară ai lui Isus și a celor din prezent, două mărturii suprapuse și în continuitate una cu cealaltă. Prin intermediul mărturiei celor contemporani cu Isus, conținută în Evanghelie, se realizează și mărturia experienței întâlnirii cu Cristos a celor care trăiesc în ziua de azi. Nu există un trecut rețrăit. Amintindu-ne de acel trecut, înțelegem mai bine ce s-a întâmplat cu noi și ce ni se întâmplă. Să povestești istoria vieții, a morții și a învierii lui Cristos este singurul mod în care poți vorbi despre Dumnezeu. Dar această istorie nu poate fi rețrăită. Acum două mii de ani, în

Israel, a trăit un om: Isus din Nazaret. Trecutul nu poate fi „restituit” în mod identic oamenilor de azi. Chiar și Ioan, în raport cu ceilalți evangheliști, lasă să transpară, în redactarea Evangheliei, doi timpi ai istoriei: timpul vieții lui Isus și timpul comunității care povestește.

Mă gândeam cum aş putea să-i „strecor” pe actori în pielea primilor martori ai lui Cristos. Ei își aduc aminte. Dar cine sunt cei care povestesc? În ce context se situează ei? Ce rol joacă memoria în Evanghelia după Ioan? Întrebări importante, la care am încercat să răspund în capitolele următoare, care au constituit lucrarea mea de masterat la Institutul Catolic din Paris, susținută sub îndrumarea părintelui-profesor Yves-Marie Blanchard. În ultimul capitol, am prezentat o posibilă modalitate de a reprezenta prima parte a Evangheliei după Ioan.

Proiectul s-a concretizat în cursul anului 2003 sub egida Uniunii Teatrale din România în colaborare cu Asociația Catolică Mondială pentru Comunicare – SIGNIS și a asociației franceze Orion. Sprijinul principal a venit din partea Comisiei Europene, prin programul „Cultura 2000”, și din partea Guvernului României.

Aș dori să mulțumesc echipei, actorilor și fostului meu profesor, Dragoș Galgoțiu, – care a semnat, alături de mine, regia spectacolului, – pentru că au făcut posibil ca un vis să devină realitate. Alături de noi, au fost mulți alții care ne-au sprijinit de-a lungul unui drum de pelerinaj dificil și datorită cărora am reușit să ajungem până la capăt. O echipă de 20 de oameni am mers pe drumul spre Compostela unde, în localitățile de pe traseu, am susținut peste 30 de reprezentații cu spectacolul *Memoria celor care au trecut*. Împreună am ajuns până la Capul Finisterre, la Capătul Pământului.

Amintirea călăuzelor

Am lucrat timp de un an la proiect. Punctul meu de plecare a fost importanța amintirii, importanța de a păstra vie amintirea unei întâlniri învăluite în lumină. Dar totodată era important să învăț să înțeleg faptele trecutului și ale prezentului prin prisma evenimentului Crucii. În introducere, am ales să vorbesc despre întâlnirea cu samariteanca și despre Sărbătoarea Corturilor, atunci când Isus afirmă că El este lumina lumii. Stabileam astfel „principiile” căutării mele. Vroiam să găsesc un răspuns la întrebarea: cum s-ar putea face o reprezentare teatrală a Evangheliei după Ioan. Și mai ales de ce să fie făcută.

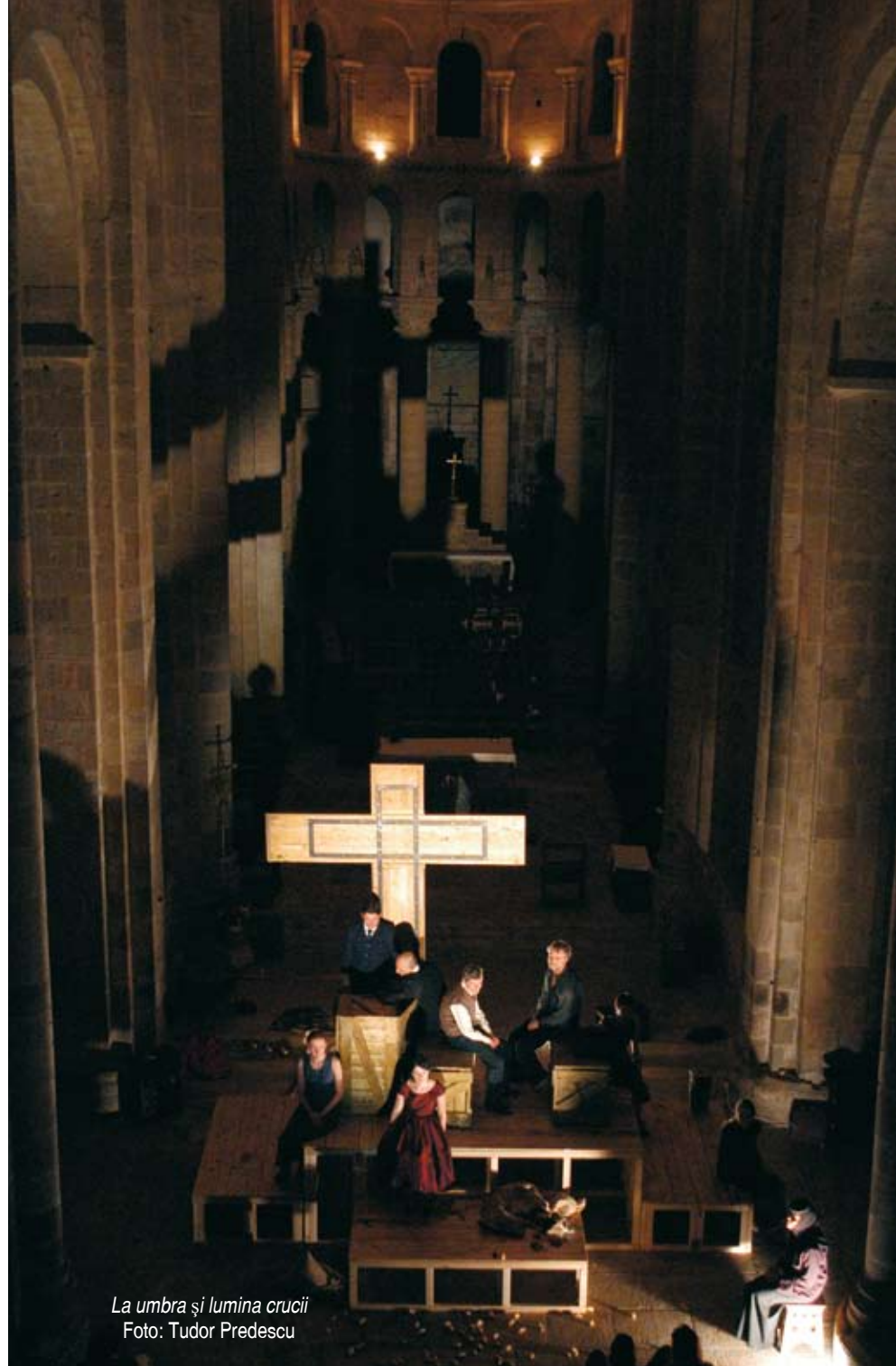
Evanghelia după Ioan: un loc al memoriei

O primă idee se contura: evenimentele nu puteau fi redată așa cum se desfășuraseră. Scopul evanghelistului nu a fost să facă un raport asupra vieții lui Isus. Evanghelia după Ioan nu este un reportaj al vieții lui Cristos. Este un neîntrerupt exercițiu de memorie al primilor martori ai lui Cristos, care vor să definească rostul vieții trecute a lui Isus și rostul propriei lor vieți.

O intuiție, un sentiment pe care l-am avut citind această Evanghelie, mi-a fost întărită de analiza lui Jean Zumstein¹ despre „cum se articulează sensul trecutului lui Isus și prezentul credinței” în cea de-a patra Evanghelie. Iar el pornește de la teza lui Pierre Bonnard² care susține că scopul Noului Testament este de „a-i călăuzi pe creștini să înțeleagă mai bine viitorul și prezentul lor, regăsind sensul trecutului lui Isus”. În Introducere am vorbit despre amintire ca o cheie de lectură a Evangheliei după Ioan. Este cheia pe care Isus însuși o dă în discursul de adio. De mai multe ori, îi încurajează pe ucenicii care nu înțeleg nimic din cuvintele Lui, spunând: „*V-am spus acestea, pentru*

¹ Jean Zumstein, *Mémoire et relecture pascale dans l'Évangile de Jean*, MoBi 25, Genève, 1991.

² P. Bonnard, *Anamnèse, structure fondamentale de la théologie chrétienne au I-er siècle*, „Cahier RThPh 3”, Genève 1980, p. 1–11.

La umbra și lumina crucii
Foto: Tudor Predescu

ca, atunci când va sosi ceasul, să vă amintiți că Eu v-am spus.“ (Ioan 16, 4) Și de asemenea: „V-am spus înainte să se întâmple, pentru ca, atunci când se va întâmpla, să credeți“ (Ioan 14, 29; cf. Ioan 13, 19). El îi invită pe ucenici să-și amintească, spunând: „Aduceți-vă aminte de Cuvântul pe care l-am spus“ (Ioan 15, 20). Iar dacă ucenicii nu înțeleg imediat, ei își vor aduce aminte și, învățați de Duhul Sfânt, vor înțelege. „Apărătorul, Duhul Sfânt, pe care îl va trimite Tatăl în numele meu, El vă va învăța toate și vă va aduce aminte de tot ce v-am spus“ (Ioan 14, 26). El vă va aduce aminte...

Isus le vorbește prietenilor lui târziu în noapte. Își ia rămas-bun, știe că nu va mai rămâne decât puțin timp cu cei pe care îi iubește. Le vorbește despre plecarea Lui. Ei sunt aici, toți împreună, în ajunul Sărbătorii Paștelui. Iau masa împreună. Iar El este aici cu ei. Dar începe prin a le spune: „Mă veți căuta și, precum le-am spus și iudeilor, acolo unde merg Eu, voi nu puteți veni.“ (cf. Ioan 13, 33) Unde va merge, așa încât ei să nu-L poată găsi? Era întrebarea pe care i-o adresaseră și iudeii (cf. Ioan 7, 35). Iar Simon Petru o reînnoiește (cf. Ioan 13, 36). El nu le-a dat un răspuns clar. Le-a spus că se îndreaptă spre casa Tatălui³. Și le-a mai spus că ei îl cunosc pe Tatăl. „Dacă mă cunoașteți, îl veți cunoaște și pe Tatăl meu și încă de acum l-ați cunoscut și l-ați văzut“ (Ioan 14, 7) Dar Filip îndrăznește să-L contrazică. Îi cere să-l vadă pe Tatăl⁴. Atunci El răspunde că l-au văzut deja: „Cine m-a văzut l-a văzut și pe Tatăl.“ (Ioan 14, 9)

„Unde este Tatăl tău?“ l-au întrebat iudeii mai înainte. Și ei primiseră același răspuns: „Dacă m-ați cunoaște, l-ați cunoaște și pe Tatăl meu.“ (cf. Ioan 8, 19). Ei priveau înaintea lor și vedeau un om, nu vedeau decât un om. Dar în El, un Dumnezeu îndepărtat se revela aproape, un Dumnezeu al Legii se revela Iubire, un Dumnezeu inaccesibil până atunci se lăsa privit și atins.

„Cine ești tu?“ l-au întrebat iudeii. Și El le-a răspuns: „Cel care m-a trimis este adevărat și Eu spun lumii ceea ce am auzit de la El. Dar ei nu au înțeles că le vorbea despre Tatăl“ (cf. Ioan

8, 25–27). Dacă l-ar fi cunoscut pe Tatăl, atunci l-ar fi cunoscut și pe El. Neîncetat, Isus dă impresia că vorbește în mistere, în cuvinte încrucișate care nu se lasă descifrate ușor. Chiar și în această noapte în care își ia rămas-bun. Da, El vorbește, dar fără ca sensul cuvintelor Lui să poată fi cuprins imediat de către prietenii săi.

El le destăinuie iubirea pe care le-o poartă, îi previne asupra urii care se va dezlănțui împotriva lor. „Dacă lumea vă urăște, să știți că pe mine m-a urât înaintea voastră“, spune El (Ioan 15, 18) „Dacă m-au prigonit pe mine, vă vor prigoni și pe voi“ (Ioan 15, 20b). Ar vrea să-i ocrotească și îi va ocroti dacă vor rămâne în iubirea Lui. „Rămâneți în iubirea Mea“, le spune El (cf. Ioan 15, 9)⁵. Le vorbește despre Tatăl, le vorbește despre Duhul pe care îl vor primi când El nu va mai fi cu ei. Și vede că ei nu înțeleg ce spune. În orice caz, cuvintele Lui par să vină de altundeva și să descrie realități îndepărtate. El le vorbește despre încercări, le vorbește despre persecuții. „Va veni ceasul când oricine vă va ucide va crede că aduce jertfă lui Dumnezeu“ (Ioan 16, 2). Dar nimic din toate acestea nu pare tangibil, nici măcar imaginabil, în această noapte liniștită din Ajunul Paștelui.

Cei câțiva oameni adunați în jurul Lui Îl ascultă cu atenție, dar nu Îi înțeleg cuvintele. El vorbește mai departe. Singurul lucru important este ca ei să asculte. Într-o bună zi, își vor aduce aminte de cuvintele Lui. Și atunci vor înțelege. Le spune asta, încrezător în timpul care va trece, încrezător în timpul care va veni. Există un timp pentru fiecare lucru. În această noapte e timpul ca El să le vorbească. Și mai avea multe lucruri să le spună. Da, „mai am încă multe lucruri să vă spun, dar acum nu le puteți purta. Dar când va veni Duhul adevărului, vă va călăuzi în tot adevărul; căci El nu va vorbi de la sine însuși, ci câte va auzi va spune și cele viitoare vă va vesti.“ (Ioan 16, 12–13) De trei ori la rând repetă, vorbind despre Duh: vă va vesti⁶. Încredințându-i pe prietenii săi Paracletului ce urma să vină, El încetează să mai vorbească. Și a urmat o tăcere adâncă. Tăcerea crucii, în ziua următoare. Iar apoi, a început un timp nou: timpul amintirii.

⁵ Ioan 14, 26.

⁶ Ioan 16, 13.14.15.

³ Cf. Ioan 14,2.

⁴ Ioan 14,8.

Într-o lectură teatrală a Evangheliei după Ioan nu doream să reconstitui viața lui Isus. El nu mai este aici și nimeni nu îi poate lua locul: îmi imaginez doar actorii asumând rolul primilor martori ai lui Cristos. Se întâlnesc pentru a-și aduce aminte de El și pentru a înțelege ce s-a întâmplat. Tradiția însăși ne spune că Evanghelia după Ioan s-a născut din întâlnirea mai multor ucenici care au început să povestească.

În fragmentul lui Muratori, scriere din secolul al II-lea, se spune: „Cea de-a patra Evanghelie este cea a lui Ioan, unul dintre ucenici. Cum ceilalți ucenici și episcopii îl îmboldeau, el le-a spus: «Postiți cu mine începând de astăzi timp de trei zile și ne vom povesti unul altuia ceea ce ne-a fost revelat». În aceeași noapte i s-a arătat lui Andrei, unul dintre apostoli, că Ioan trebuia să scrie totul în nume propriu, cu acordul tuturor.“

Ceasul va veni când ucenicii își vor aduce aminte de cuvintele lui Isus. Ceasul va veni când ei vor înțelege.

În trei rânduri, chiar în Evanghelie se spune despre ucenici că nu au înțeles cuvintele lui Isus atunci când au fost rostite, ci de-abia mai târziu. Aceste „note“, prezente în capitolele 2, 12 și 20, sunt ceea ce Jean Zumstein numește „prolepsele“⁷ amintirii. De fiecare dată, comentariul evanghelic ne face să descoperim în acțiunea și cuvântul lui Isus împlinirea Scripturii. De fiecare dată, interpretarea nu este posibilă decât după evenimentul morții și al Învierii lui Isus⁸.

Prima oară, Isus se află la Templu, alungă vânzătorii și vorbește despre distrugerea Templului, pe care îl va reconstrui în trei zile. *El vorbea despre templul trupului său. Astfel, când a*

înviat dintre cei morți, ucenicii și-au amintit că spusese aceasta și au crezut în Scriptură și în Cuvântul pe care l-a spus (Ioan 2, 21–22). Situația este aceeași și pentru celelalte două prolepse ale amintirii. Când Isus intră în Ierusalim, Evanghelia remarcă: *Acestea nu le-au înțeles ucenicii la început, dar când Isus a fost preamărit, ei și-au adus aminte că acestea fuseseră scrise despre El și acestea se făcuseră pentru El* (Ioan 12, 16). Când ucenicii s-au aflat în fața mormântului gol, evangelistul spune: *Nu cunoșteau încă din Scripturi, că El va învia din morți* (Ioan 20, 9).

Altă dată, cuvintele lui Isus necesită o explicație, nefiind ușor de înțeles de la început. Este vorba despre capitolul șapte, când Isus vorbește despre darul Duhului. Isus este din nou la Templu și îi invită pe cei cărora le este sete să vină să bea. *După cum spune Scriptura, din sânul lui vor curge râuri de apă vie. El vorbea despre Duhul pe care aveau să-L primească cei care au crezut în El; căci încă nu era Duhul, pentru că Isus nu fusese încă preamărit* (Ioan 7, 38–39). Am ales aceste patru exemple care apar în prima parte a Evangheliei. Trei se referă la moartea și la învierea lui Isus. Un altul se referă la darul Duhului. Toate anunță evenimente care urmează să aibă loc mai târziu. Toate dau mărturie despre evenimente care se împliniseră deja atunci când povestea este spusă. Aceste reflecții, inserate în text, sunt confirmarea, în plină desfășurare a evenimentelor, a ceea ce Isus a prezis ucenicilor în discursul de adio: va veni ceasul când își vor aduce aminte și vor înțelege. În clipa în care au început să povestească cele întâmplate, în mod evident ceasul sosise deja. Ucenicii își aduceau acum aminte de cuvintele lui Isus. Și înțelegeau.

Este probabil ceasul în care toată lumea îi urăște, este ceasul persecuției, ceasul când vor fi condamnați la moarte, așa cum Isus îi anunțase.

În timpul acelei nopți, Isus i-a chemat pe prietenii săi ca să devină martorii Lui. „*Când va veni Paracletul pe care Eu îl voi trimite de la Tatăl, Duhul Adevărului, care de la Tatăl purcede, El va da mărturie despre mine. Dar și voi veți da mărturie, pentru că de la început sunteți cu mine.*“ (Ioan 15, 26–27). Ceasul în care aveau să dea mărturie venise.

⁷ „La prolepse introduit une discordance dans l'écoulement linéaire du temps. Elle consiste à anticiper un événement, à en faire l'annonce à un moment où il n'a pas encore sa place dans le déroulement de la narration“ („Prolepsa introduce o discordanță în scurgerea lineară a timpului. Ea constă în a anticipa un eveniment, a-l anunța într-un moment în care nu-și găsește locul firesc în desfășurarea narațiunii“), Jean Zumstein, *op.cit.*, p.159.

⁸ „Les événements de la vie du Christ historique (...) ne livrent leur sens pour les disciples qu'à la lumière de la foi pascal. Le passé n'est fondateur que rétrospectivement“ („Evenimentele vieții lui Isus istoric [...] nu își dezvăluie sensul pentru ucenicii lui decât în lumina credinței pascal. Trecutul nu este fondator decât privind retrospectiv.“), Jean Zumstein, *op.cit.*, p.163.

Evangelhia după Ioan: mărturie despre adevăr

Martor – cuvântul grec este *martyr*. A trecut în latină și de aici în limbile moderne, semnificând un caz particular al martorului: acela care pecetluiește cu dăruirea vieții mărturia pe care o aduce despre Dumnezeu. În greacă, în momentul scrierii Evangheliilor, această diferență nu exista încă. Martorul este martirul: nu exista alt cuvânt pentru a-l numi. Dar felul în care acest cuvânt a fost utilizat de Evanghelie i-a dat un nou sens, legând din acel moment mărturia despre Dumnezeu de dăruirea vieții pentru Dumnezeu⁹. Ucenicii lui Isus vor fi martorii Lui. Și vor fi martori în acest mod deosebit, extrem, total.

Evangelhia se termină cu capitolul 21 care povestește întâlnirea ucenicilor cu Domnul Înviat, pe malul lacului Tiberiadei¹⁰. Aici Isus îl întreabă pe Petru dacă îl iubește. Îl întreabă de trei ori și de trei ori îi cere să pască turma Lui. Cheamă un alt păstor în urma Sa, în urma Bunului Păstor, în urma celui care și-a dat viața pentru oile sale. Iar tot acum, Domnul îi prezice lui Petru moartea de care va muri. „Adevăr, adevăr îți spun, când erai tânăr, te încingeai singur și mergeai unde vroiai; când vei îmbătrâni, îți vei întinde mâinile și altul te va încinge și te va duce unde nu vei vrea.” Aceasta a spus-o arătând cu ce fel de moarte avea să-L slăvească pe Dumnezeu. Și, spunând acestea, zise:

⁹ Vezi *Dictionnaire encyclopédique du Christianisme ancien*, nota despre cuvântul *martyr*. „C'est au fond étonnant que le terme «témoin» (*martus*) commence à désigner à partir du IIème siècle dans le langage chrétien exclusivement le croyant qui souffre et meurt à cause de sa foi. Le simple témoin sera appelé confesseur” („Este de fapt surprinzător faptul că, începând cu secolul II., termenul „martor”/„martir” (*martyr*) începe să desemneze exclusiv pe credinciosul care suferă și moare din cauza credinței sale. Simplul martor va fi denumit „mărturisitor”).

¹⁰ Mai mulți exegeți consideră că acest capitol reprezintă un adaos tardiv în raport cu ansamblul Evangheliei. E. Minnear încearcă să demonstreze contrariul. Luând ca martori manuscrisele, arată că niciodată capitolul 21 nu lipsește. Vocabularul este același ca în restul Evangheliei și temele tratate își au ecoul în capitolele precedente și duc la rezolvare situații care apar mai devreme în text. E. Minnear, *The original functions of John 21*, JBL 102/1, 1983, pp. 85–98.

„Urmează-mă!” (Ioan 21, 18–19). În momentul în care se scria capitolul 21 al Evangheliei, martiriul lui Petru era deja cunoscut de către comunitatea ucenicilor. O sămânță fusese ascunsă în pământ și avea să aducă rod bogat. Petru devenise un martor al lui Cristos, un martor privilegiat. Dar i-a trebuit mult timp ca să devină. În noaptea dinaintea sărbătorii Paștelui, Petru era departe de a înțelege cuvintele Învățătorului. Era departe de a-L urma. Credea că o poate face. Dar de trei ori avea să-L renege, de trei ori avea să fugă. În aceeași noapte. Isus îi prezisese asta. I-a spus: „Acolo unde merg Eu, tu nu mă poți urma acum; dar mă vei urma mai târziu.” Petru i-a spus: „De ce nu pot să te urmez acum? Viața mea o voi da pentru tine.” Isus a răspuns: „Viața ta o vei da pentru mine? Adevăr, adevăr îți spun, înainte de a cânta cocoșul mă vei tăgădui de trei ori.” (Ioan 13, 36–38). Și Petru așa a făcut. O primă dată, apoi a doua oară. Iarăși Petru a tăgăduit. Și îndată a cântat cocoșul. (Ioan 18, 27) Petru își renege Învățătorul de trei ori. Dar avea să-L urmeze, mai târziu. Cuvintele lui Isus, rostite la Cina cea de Taină, când îi spune că nu-L va putea urma imediat, își găsesc ecoul în cuvintele rostite pe malul lacului Tiberiadei. Atunci îi cere: „Urmează-mă!” Iar Petru L-a urmat. A devenit martorul Lui. Căci fusese cu El de la început. Timpul mărturiei începe acum, în clipa în care Isus îi invită (pe toți, aidoma lui Petru) să-L urmeze. Și nu este decât o singură cale, iar acum o cunosc cu toții. Cristos însuși este Calea. A-L urma înseamnă a-i deveni asemeni. El este Adevărul. A-L urma înseamnă să dai mărturie despre Adevăr. El este Viața. A-L urma înseamnă să dai mărturie despre Viață. Fără frica morții. Timpul amintirii începe acum: este timpul mărturiei.

Evangelhia după Ioan este un discurs despre mărturie¹¹. Este un proces în plină desfășurare. Iar acest proces are în centru o

¹¹ Substantivul *martor* sau *mărturie* (*martyria*) apare de 14 ori în Evanghelie și numai de trei ori în Sinoptici, verbul *a da mărturie* (*martyrein*) de 33 de ori și numai de două sau de trei ori în Sinoptici. În raport cu judecata, verbul *a judeca* (*krinein*) este folosit de 19 ori în cea de-a patra Evanghelie și numai de șase ori în Matei și de șase ori la Luca. Deși substantivul *judecata* (*krisis*) apare de 11 ori în Ioan comparat cu de patru ori la Luca, el nu iese în evidență, fiind de asemenea un termen caracteristic pentru Matei, unde apare de 12 ori, cf. Andrew T. Lincoln, *Truth as Trial*, Hendrickson Publisher, 2000, p. 12.

întrebare de neocolit: Cine este Isus din Nazaret? Este întrebarea pe care iudeii i-o pun lui Isus, este întrebarea pe care Isus o adresează ucenicilor. De-o parte, sunt aceia care dau mărturie despre originea Lui dumnezeiască, de altă parte, sunt cei care Îl acuză de blasfemie, cei care nu vor să-L creadă: judecata culminează cu moartea lui Isus din Nazaret. Și cu Învierea Lui.

Evangelhia este calificată în încheiere drept mărturia¹² adevărată a ucenicului preaiubit: *Acesta este ucenicul care dă mărturie despre acestea și care le-a scris și noi știm că mărturia lui este adevărată* (Ioan 21, 24). La începutul Evangheliei, găsim mărturia lui Ioan Botezătorul despre Cuvântul care s-a făcut trup. *Ioan dă mărturie despre El și strigă: „Despre El am spus: Cel care vine în urma mea a fost înaintea mea, căci înainte de mine era.”* (Ioan 1, 15) Cele două mari secțiuni ale cărții, viața publică a lui Isus, pe de-o parte, și procesul Lui, pe de altă parte, adună mărturii pentru Isus și acuzații împotriva Lui. Printre acestea, discursul de adio îl vestește pe Duhul Sfânt, Mângâietorul, ca viitor martor al adevărului. Și, de asemenea, pe ucenici¹³. Prima parte, pe care mulți dintre exegeți o numesc Cartea semnelor¹⁴, și care este cuprinsă între capitolele 1,19 și 12,50, este și ea delimitată de două mărturii: cea a lui Ioan Botezătorul (1, 19) și cea a mulțimii: „*Mulțimea care era cu El, atunci când l-a chemat pe Lazăr afară din mormânt și l-a înviat din morți, dădea mărturie.*“ (Ioan 12, 17)

¹² Ideea de martor în Evangelhia după Ioan este totodată preeminentă și foarte juridică, și trebuie înțeleasă în termenii limbajului juridic din Vechiul Testament, cf. Alison Trites, *The NT Concept of witness*, p. 80.

¹³ Mărturia ucenicilor este legată de cea a lui Isus. Beutler afirmă: „So setzt sich das Zeugnis Gottes für seinen Sohn, das er vom Alten Bund ab gegeben hatte und das im göttlichen Zeugnis von Wort und Werk Jesu seinen Höhepunkt fand, in der Zeit der Kirche im vom Geist inspirierten Zeugnis der Jünger fort“ („Mărturia pe care Dumnezeu o dă despre Fiul său, începând cu Vechiul Testament, își găsește punctul culminant în dumnezeiasca mărturie a Cuvântului și a lucrării lui Isus. Această mărturie se continuă în timpul Bisericii prin mărturia inspirată de Duh pe care o dau apostolii.“) Beutler, *Glaube und Zeugnis im Johannesevangelium*, în *Studien zu den johanneischen Schriften*, Stuttgart, 1998, p. 26.

¹⁴ Cf. Schnackenburg, Braun.

Șapte sunt martorii numiți de Evangelhie¹⁵. Fiecare dă un răspuns la întrebarea: cine este Isus? Cine este pentru Ioan Botezătorul acest *om care vine în urma lui și căruia nu este vrednic să îi dezlege cureaua încălțăminteii?* (cf. Ioan 1, 27) „*Iar eu am văzut și dau mărturie că El este Fiul lui Dumnezeu.*“ (Ioan 1, 34), va spune el. Secțiunea începe, de altfel, cu aceste cuvinte: *Și aceasta este mărturia lui Ioan* (Ioan 1, 19). Ultimul martor amintit este mulțimea (cf. Ioan 12, 17) care asistase la învierea lui Lazăr. Cu totul surprinzător pentru epoca în care a fost scrisă Evangelhia, cel de-al doilea martor pomenit este o femeie. În plus, o samariteancă. Atunci când ucenicii L-au văzut pe Isus vorbind cu ea, *ei s-au mirat că vorbea cu o femeie*. Dar tocmai, *în acest oraș, mulți samariteni au crezut în El datorită cuvântului femeii care dădea mărturie: „Mi-a spus tot ce am făcut”* (Ioan 4, 39). Oare nu este El Mesia?

Disputa dintre Isus și iudei debutează în capitolul cinci, când Isus vindecă un paralytic în ziua sabbatului. Iudeii îl acuză atunci pe Isus că a încălcat Legea. Isus le răspunde: „*Tatăl meu lucrează și lucrez și Eu.*“ *Așadar iudeii căutau să-L omoare, nu numai pentru că încălcase sâmbăta, dar pentru că l-a numit pe Dumnezeu Tatăl, făcându-se astfel deopotrivă cu Dumnezeu.* (Ioan 5,17–18). În discursul care urmează, Isus cheamă trei martori în apărarea sa. Chiar dacă îl amintește pe Ioan Botezătorul, știind că acuzatorii lui au trimis la Ioan și *el a dat mărturie despre adevăr* (Ioan 5, 33), nu mărturia acestuia contează acum. „*Un altul dă mărturie pentru mine și știu că este adevărată mărturia pe care o dă*“ (Ioan 5, 32). Este „*Tatăl, cel care m-a trimis*“ acest altul care nu este doar un om și care dă mărturie pentru El (cf. Ioan 5, 37 și 8, 12). Dar sunt și lucrările „*pe care Tatăl mi le-a dat să le duc la îndeplinire. Aceste lucrări pe care le fac dau mărturie pentru mine că Tatăl m-a trimis.*“ (Ioan 5, 36). Aceste lucrări sunt cel mai greu de acceptat ca martori în favoarea lui Isus. El însuși afirmă mai târziu: „*V-am spus și nu credeți. Lucrările pe care le fac în numele Tatălui meu, ele*

¹⁵ Andrew T. Lincoln, *Truth on trial*, Hendrickson Publishers, 2000, p. 23.

dau mărturie pentru mine.“ (Ioan 10, 25). Martorii se succed. Nimeni nu îi ascultă. Scripturile sunt încă un martor. „*Cercetați Scripturile pentru că voi credeți că aveți în ele viața veșnică, dar tocmai ele dau mărturie despre mine și voi nu vreți să veniți la mine pentru a avea viață!*“ (Ioan 5, 39–40)¹⁶ Nu îi mai rămâne decât să se numească pe sine propriul său martor. Nu o face de la început. Acceptă regula jocului, impusă de Lege. „*Dacă dau mărturie despre mine, mărturia mea nu este adevărată. Altul este Cel care dă mărturie despre mine...*“ (Ioan 5, 31) Dar va sfârși prin a se număra pe El ca martor în disputa cu iudeii, spunând: „*Chiar dacă dau eu mărturie despre mine, mărturia mea este adevărată, căci știu de unde vin și unde merg*“ (Ioan 8, 14). „*Eu sunt martor pentru mine.*“ (Ioan 8, 18) Da, El este Martorul prin excelență. Șapte martori au fost invocați¹⁷: Ioan Botezătorul, mulțimea, samariteanca, lucrările, Scripturile, Tatăl, Isus însuși. Dar El este Martorul. Dacă Evanghelia după Ioan se construiește ca un proces în jurul identității lui Isus, este pentru că El însuși vine să dea mărturie. Vine să dea mărturie despre Dumnezeu.

Evanghelia după Ioan este mărturia lui Isus. În fața lui Pilat, unde este înfățișat ca acuzat, El afirmă: „*Eu pentru aceasta m-am născut și am venit în lume ca să dau mărturie despre adevăr*“ (Ioan 18, 37). Este misiunea pe care a primit-o de la Dumnezeu, acela pe care îl numește adeseori „*Cel care m-a trimis*“¹⁸. Pilat îl întreabă: „*Ce este adevărul?*“. Și spunând acestea, a ieșit iar la iudei (Ioan 18, 38). Ce discurs filosofic ar fi putut da un răspuns la întrebarea lui Pilat? Isus a tăcut. Fără să mai pronunțe un alt cuvânt, El a acceptat condamnarea la moarte. Și-a dat viața pentru

cei pe care i-a iubit. Pe cruce, își recunoștea misiunea împlinită. *Isus a spus: „S-a împlinit“ și... și-a dat duhul* (Ioan 19, 30).

Evanghelia după Ioan este mărturia ucenicilor, în continuitate cu mărturia lui Isus. Într-o manieră subtilă, timpul lui Isus se amestecă cu timpul ucenicilor Lui, în așa fel încât nu mai știi exact nici unde te afli, nici în ce timp¹⁹. În plin dialog cu Nicodim, Isus i se adresează cu formula la plural, spunând: „*noi dăm mărturie despre ceea ce știm*“. Ce înseamnă acest „*noi*“? Orbul din naștere, vindecat de Isus în ziua sabbatului²⁰, este adus să dea mărturie în fața iudeilor, știind că riscă să fie alungat din sinagogă. O asemenea situație nu a intervenit decât după moartea lui Isus. El însuși vorbește despre aceasta în discursul de adio ca despre un eveniment viitor: „*Veți fi dați afară din sinagogă.*“ (cf. Ioan 16, 2) În ce timp se desfășoară procesul orbului din naștere? Oare în timpul vieții lui Isus din Nazaret? Sau după moartea și învierea Lui? Grijă preciziei temporale nu este grija evanghelistului. Cristos a înviat. El este prezent în comunitatea ucenicilor Lui. Timpul vieții lui Isus se amestecă într-un mod inseparabil cu timpul celor care dau mărturie despre El. „*Tu ce spui despre cel care ți-a deschis ochii?*“ *El a răspuns: „Este un profet.*“ (Ioan 9, 17) Aceasta este mărturia orbului din naștere.

¹⁹ Această opinie este susținută și de J.L. Martyn în *History and Theology in the Fourth Gospel*. Beutler comentează textul, spunând: „Er denkt sich das Evangelium im letzten Jahrzehnt des 1. Jahrhunderts in einer Stadt der Diaspora entstanden, in der eine starke, straff organisierte jüdische Gemeinde einer christlichen, eben der johanneischen Gemeinde gegenübersteht. Die Debatten, von denen wir in den Kapiteln 5 und 7–10 hören, spielen offenbar auf einer doppelten Bühne: in Jerusalem zwischen Jesus und den Juden seiner Zeit, und in der Stadt des vierten Evangelisten, ihrem Juden und Christenviertel“. („El consideră că Evanghelia s-a născut la sfârșitul primului veac într-un oraș din diaspora unde o comunitate iudaică strictă și bine organizată se opune comunității iohanice. Dezbaterile despre care se vorbește în capitolele 5 și 7–10 se desfășoară în mod evident pe o scenă dublă: în Ierusalim, între Isus și iudei, și în orașul celei de-a patra Evanghelii, între iudei și creștini“) Beutler J, *Glaube und Zeugnis im Johannesevangelium*, în *Studien zu den Johanneischen Schriften*, Stuttgart 1998, pp. 9–19, p. 15.

²⁰ Ioan, capitolul 9.

¹⁶ Mărturia Scripturii este invocată și în Ioan 2,17; 3,14; 6, 31–33; 7,39.

¹⁷ Beutler subliniază că cei șapte martori nu sunt pe picior de egalitate. Ei se reduc, în cele din urmă, la mărturia lui Isus și a Tatălui, așa cum se spune în marea pericopă a mărturiei din capitolul 8,12–20: „Hier wird endgültig deutlich, dass die Selbstoffenbarung Jesu durch nichts anderes als durch göttliche Offenbarung gestützt und bestätigt werden kann“ („Aici devine clar că revelarea de sine a lui Isus nu se poate sprijini și nu poate fi confirmată de nimic altceva decât de revelația lui Dumnezeu“.) Beutler, *Glaube und Zeugnis im Johannesevangelium*, p. 17.

¹⁸ În legătură cu această expresie, verbul *pempein* este utilizat de 24 de ori și *apostellein* de 17 ori.

Am început să-mi imaginez o punere în scenă a Evangheliei după Ioan ca o punere în scenă a unui proces care continuă după moartea lui Isus. Actorii vor fi în cele două tabere care se opun: cei care Îl urmează pe Isus și cei care Îl contestă. Iar acest proces are în centru o singură întrebare, o întrebare simplă care continuă să fie pusă și astăzi. Două mii de ani după Cristos, fiecare dintre noi este confruntat cu ea: Cine este Isus din Nazaret? Un profet? Un blasfemator? Sau cu adevărat Fiul lui Dumnezeu și Fiul Omului? Trebuie cu toții să dăm răspunsul nostru. Este o întrebare de neocolit și suntem puși în fața ei, la fel ca și prima generație după Isus. Este un proces în plină desfășurare. Trebuie pronunțată o judecată. O lectură teatrală a Evangheliei după Ioan ar trebui să fie o provocare pentru a răspunde la această întrebare: Cine este Isus din Nazaret? Dar dacă la început procesul fusese pentru mine doar o figură de stil, pe măsură ce am avansat în studiul textului Evangheliei, el s-a adeverit a fi mult mai real, mult mai ancorat în realitate decât credeam.

Să treci de zidul fricii: actualitatea mărturiei în țările din Est

Doream să realizez o reprezentare teatrală care să țină cont atât de experiența primilor martori ai lui Cristos, cât și de ceea ce au trăit oameni în secolul trecut. Dar care era experiența contemporană? La început nu am avut curajul să dau răspunsul. Încetul cu încetul, deveneam conștientă de importanța mărturiei în prima comunitate: iar această mărturie se confunda cu martiriul. Experiența mărturiei-martiriu mai era oare actuală?

Am avut nevoie de timp ca să dau răspunsul la întrebare. Am avut nevoie de timp ca să-mi dau seama care era motivul ce mă determina să realizez acest proiect. În vara anului 2001 am reușit, în sfârșit, să spun ceea ce era adânc ascuns în mine, să numesc lucrul de care îmi era încă frică. Timp de șase luni lucrasem la traducerea textului evanghelic și încercasem să regăsesc parcursul vocilor „ascunse“ în text. Aceste șase luni de studiu asupra Evangheliei lui Ioan m-au determinat să descopăr ceea ce nu doream să mai știu: memoria martirilor din țara mea.

A fost un om trimis de Dumnezeu – Gabriel Spahiu, Dan Bădărau, Constantin Cojocaru. Conques, 1 iulie, 2003. Foto: Tudor Predescu

Este o amintire care se reconstituie, încetul cu încetul, despre oameni care trebuia să fie uitați, despre bărbați și femei care au dat mărturie despre adevăr. Nu au fost decât câțiva, în mijlocul unui popor de 22 de milioane de suflete, terorizate de frică. Amintirile copilăriei mele: să trăiești în frică și izolare. Să simți cum cei din jurul tău se ascund unii de alții din lipsă de încredere, dominați de teamă, închiși în ei înșiși. Nimeni nu avea curajul să spună adevărul. Ajungeam, în sfârșit, să exprim suferința resimțită din cauza lipsei de adevăr. Ajungeam să-mi dau seama în ce închisoare am crescut, înconjurată de toți cei care, din teamă, au acceptat minciuna. Ajungeam, de asemenea, să vorbesc despre martori ai credinței, despre cei care au trăit martiriul sub regimul totalitar instalat în România după 1945. Erau bărbați și femei despre care nu am auzit vorbindu-se decât după căderea comunismului. Dar ei sunt cei care au marcat secolul trecut, ei sunt cei care au dat o mărturie a speranței într-o luptă aparent fără sfârșit și fără speranță împotriva unei puteri totalitare. La numai șase luni după ce am început studiul asupra textului Evangheliei lui Ioan și la zece ani după căderea comunismului, ajungeam să exprim ceea ce simțisem. Și am fost nevoită să răspund: Da, experiența mărturiei-martiriului este încă o experiență actuală.

România 1989. Căderea comunismului. După 45 de ani de regim totalitar.

Mă aflu în fața Cuvântului Evangheliei, interpelată de acest Cuvânt și de propria mea istorie. Încep să înțeleg ceea ce am trăit prin ceea ce retrăiesc citind Evanghelia. Ceea ce alții au putut trăi dobândeste sens prin același Cuvânt.

În preajma mea îi aflu acum pe cei care au murit martiri. Sunt oameni pe care nu i-am cunoscut niciodată și pe care îi simt acum vii în amintirea celorlalți. În timpul vieții lor au fost dați uitării în închisorile comuniste. Acum ceilalți își amintesc de ei ca de purtători de lumină. Își amintesc că aceștia au spus mereu: *Nu vă fie teamă!*

Dar toți ceilalți, cei care au trăit în afara închisorilor, au trăit în teamă. Au trăit într-o închisoare cu mult mai infernală, căci nici un zid nu îi împrejmuia. Doar frica îi ținea închiși și zidul ei

era de nebiruit. Și-au crescut, la rândul lor, copiii în aceeași teamă, în acel infern fără cuvinte unde nimic nu putea fi rostit nici cu încredere, nici cu dragoste. Cuvintele celor vii erau purtătoare de întuneric, lipsite de speranță și de viață. Dar până la urmă, glasul celor morți în închisori, glasul ce trebuia redus la tăcere, acesta s-a făcut auzit. Și a răsunat mai puternic decât glasul celor vii. Cei morți spuneau cu simplitate: *Nu vă fie teamă!*

Într-o zi de 21 decembrie, în plină iarnă, o mână de tineri au avut curajul să sară peste invizibilul zid al fricii și al tăcerii. Au ales libertatea cuvântului. Nu au fost numeroși cei care au îndrăznit să strige „libertate” și au fost uciși în plină noapte, în plină iarnă. Câțiva dintre ei. Dar a doua zi, vocea lor a continuat să se facă auzită, credința lor le-a deschis celorlalți porțile închisorii tăcerii. A doua zi au fost și mai prezenți decât înainte. Pe zidurile orașului au fost puse fotografii, locul în care au murit a fost însemnat cu flori și cruci. Fotografii ale unor tineri surzătorii. Stingându-se din viață, erau cu atât mai plini de viață. Și ei păreau să spună, cu aceeași simplitate: *Nu vă fie teamă!*

România nu e o țară în care să fi existat o puternică mișcare de rezistență, cum a fost cazul în Polonia. Majoritatea oamenilor a tăcut, plecând capul sub apăsarea unui sistem totalitar. Acele voci, atât de rare, care au îndrăznit să spună adevărul erau repede reduse la tăcere. Au existat martiri: ei și-au mărturisit credința, au rostit un cuvânt de adevăr împotriva unui sistem întemeiat pe minciună. Au murit. Împotriva celor care spuneau adevărul creștea ura, hrănită de teamă, de acea teamă fără limite care îi face pe oameni sclavi ai morții. Când zidurile închisorii au căzut, oamenii au început să-și aducă aminte de cei care spuneau: „*Voi trăiți în minciună*”. Le-au ridicat monumente, cruci și flori, le-au publicat fotografiile pentru a păstra vie amintirea lor. Închisori au fost transformate în muzee, au fost adunate vestigii. Au fost căutate fișele de la securitate, atâtea date clasate despre cei care s-au stins. N-au fost întotdeauna regăsite. După atâta timp, oamenii au început să caute adevărul, acel adevăr care eliberează. Și nu era decât un cuvânt simplu, puternic, dar atât de greu de urmat. Era de o inadmisibilă simplitate: *Nu vă fie teamă!*

Ceea ce m-a marcat atunci când am citit prima oară Evanghelia după Ioan a fost acea luptă incredibilă între un om care își asuma riscul unor gesturi și cuvinte dătătoare de libertate și toți ceilalți, toți aceia cărora le era teamă. Iar Cristos nu făcea decât să repete: *Nu vă fie teamă!*

Împrejurul Lui, împotriva Lui se ridica un val de ură și de furie. Împotriva Lui și a adevărului pe care îl rostea se ridica teama de a-și trăi viața din plin, în adevărata libertate. Pe măsură ce povestea Evangheliei este istorisită, ura crește împotriva Celui care le cere oamenilor să-și schimbe felul de a trăi. Ura crește și oamenii Îl condamnă pe Isus să moară pe cruce, fiindcă a îndrăznit să le spună că trăiesc în minciună, că nu cunosc adevărul și că vor muri sclavi ai idolilor lor. Și L-au urât pentru aceasta.

Dar El nu făcea decât să le repete: „*Nu vă fie teamă. Veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi*” (cf. Ioan 8, 32).

Puțini L-au auzit în timpul vieții Lui. Aproape toți L-au părăsit. Câțiva și-au amintit de cuvântul Lui, dar mult mai târziu.

Mai târziu aveau să fie: Regretul. Remușcarea. Întrebări deranjante ce revin neîncetat. Cum de s-a putut ajunge la o asemenea ură, la trădare, la crimă? Cum de teama poate avea o asemenea putere asupra omului?

Mai târziu: Poate fi și eliberarea. Eliberare de teamă, de minciună și de ură. Poate fi, în sfârșit, curajul de a lua cuvântul. Curajul de a da mărturie. Curajul de a avea încredere în acest cuvânt atât de greu de acceptat: *Nu vă fie teamă!*

De-abia mai târziu poți înțelege ce s-a întâmplat. Când ai curajul să-ți aduci aminte. Trecutul iluminează prezentul și prezentul iluminează trecutul.

Printre cei din prima generație de după Isus unii au reușit să facă această trecere dificilă: au trecut dincolo de zidurile fricii. Au luat cuvântul. Au dat mărturie despre adevăr. Petru a devenit unul dintre martorii privilegiați. Alții L-au urât pe Cristos și au fost printre cei care L-au condamnat la moarte. Au rămas închiși în convingerile lor. Alții L-au părăsit, le-a fost frică: au rămas închiși în teama lor. Și au fost și cei care și-au amintit cuvântul Lui, chiar dacă mult timp mai târziu. Au fost poate atinși de mărturia

lui Petru, a lui Ștefan, a lui Iacob sau a altuia dintre ucenici... Au dorit să înțeleagă. Au ascultat o chemare care venea din adâncul ființei lor. Iar acest apel i-a făcut să iasă din întunericul fricii și i-a condus spre lumina vieții.

Două mii de ani mai târziu, creștinii au trăit aceeași experiență. În fața persecuțiilor, unii au dat mărturie despre adevăr. Altor le-a fost frică și au tăcut. Alții, sub stăpânirea puterii minciunii, au fost cuprinși de ură împotriva celor care dădeau mărturie despre lumină. Dar au existat și oameni care și-au schimbat viața, marcați de exemplul celor care au dat mărturie. Era ca și cum procesul început o dată cu Cristos mai continuă încă. Și trebuie și acum să răspundem la aceeași întrebare: Cine este pentru noi Isus din Nazaret?

Aceste două epoci, atât de îndepărtate în timp, sunt atât de apropiate în spirit. Legătura este curajul mărturiei în ciuda amenințărilor cu moartea, în ciuda închisorii. Este curajul de a depăși frica. Strălucind ca o aură în jurul unora, acest curaj a reușit să îi elibereze pe ceilalți. Și a ajuns să mă elibereze și pe mine.

Preotul Matei Boilă spunea: „Noi nu atingem adevărata libertate decât atunci când nu mai trăim în teamă. Știți, noi nu am fost mai curajoși decât alții, poate chiar mai puțin. Dar am deprins curajul Evangheliei, curajul credinței: *Nu vă fie teamă*.²¹ Matei Boilă a fost închis după 1948 din motive politice, nu din motive de credință. Pe vremea aceea era student. A rezistat comunismului din rațiuni umane, politice. „Aveam speranța umană într-o societate liberă. Și iată că lumea ne abandonase! Atunci am înțeles că nu puteam rezista comunismului, care avea o asemenea putere. Iar majoritatea dintre noi abandonaseră speranța într-o rezistență politică sau socială și s-au lăsat în voia unei rezistențe a credinței. Am atins o libertate spirituală.” Matei Boilă a fost influențat în închisoare de întâlnirea cu un om extraordinar, monseniorul Vladimir Ghika, prinț convertit la catolicism și consacrat preot la începutul secolului XX. A locuit la Paris, unde a trăit un adevărat apostolat în suburbia pariziană comunistă, la Villejuif,

²¹ Mărturia părintelui Matei Boilă este redată de Didier Rance în cartea sa *Un siècle de témoins*, Ed. Le Sarment, 2000, p. 393.

apoi s-a întors în România la începutul celui de-al II-lea război mondial. Nu a vrut să părăsească țara în ceasul în care comunismul a preluat puterea, știind că își riscă libertatea și poate chiar viața. Închis la vârsta de 80 de ani, monseniorul Ghika se simțea liber și iradia pacea în celula închisorii. Matei Boilă povestește: „Într-o zi, l-am întrebat: «Ce credeți? Când ne vor elibera?» Dar, în loc să răspundă sau măcar să se gândească la întrebare, el m-a privit. În mod evident nu înțelegea sensul întrebării mele. Și deodată, am înțeles și eu că întrebarea mea nu avea rost, că era absurdă pentru el. Pentru el, zidurile închisorii nu existau. Nu trebuia să se întrebe când va fi eliberat, el era liber. Și în clipa aceea, fără nici un cuvânt, monseniorul Ghika a început să râdă ușor, privindu-mă. Înțelesese că am înțeles.”²² O simplă întâlnire. Ea a schimbat viața lui Matei Boilă. Rezistența credinței a dat roade. După 45 de ani de comunism, a adus libertatea politică în România, la fel ca și în celelalte țări ale Europei de Est. Însă, în primul rând, darul primit de Matei Boilă prin întâlnirea cu monseniorul Ghika a fost libertatea interioară.

Ce aş putea spune? Da, există acum libertatea politică în România. Ajung să povestesc lucrurile cele mai banale. Mi-am petrecut trei ani în Franța pentru studii. Dar este destul de incredibil să ajungi să trăiești trei ani în Franța după ce ai copilărit într-o închisoare: închisoarea unei țări întregi, o țară pierdută în Estul Europei. Este un dar. Iar după toată tensiunea pe care am trăit-o în copilărie, darul cel mai mare a fost să fiu eliberată de sub stăpânirea fricii. Important a fost să trăiesc o întâlnire, o întâlnire simplă, așa cum fiecare o poate trăi în viață: întâlnirea cu un om care are încredere în noi, care ne iubește, care ne dă puterea să ne depășim teama și lipsurile. Fiecare a avut o asemenea întâlnire în viață sau trebuie să speră că o poate avea. Iar această întâlnire m-a făcut să resimt prezența lui Cristos în viața mea, pentru că omul pe care l-am întâlnit era doar unul dintre martorii Lui.

Am făcut studii de teatru. Poate din acest motiv textul evanghelic m-a frapat într-un mod deosebit. Am fost marcată de puterea

cuvintelor de a spune esențialul, de a sugera cu precizie și cu o forță incredibilă lucrurile trăite, oamenii, întâlnirile. Evanghelia este, în esență, povestea diferitelor întâlniri cu un om. Un om diferit de alții, un om cu o mare putere de a iubi oamenii. Era cineva cu un dar deosebit: îi determina pe cei pe care îi întâlnea să-și trăiască viața din plin. Cei care L-au întâlnit au dat mărturie că El era Fiul lui Dumnezeu. Fiecare dintre noi poate deveni prizonier o dată în viață: din cauza unui trecut care îi scapă de sub control sau care îl depășește – a fost cazul meu, poate. Poți deveni prizonier în diferite moduri. Dar e important să știi că niciodată nu poți fi cu adevărat închis. Nu există nici un zid care să nu poată fi trecut, nici o poartă care să nu se deschidă. Zidurile cele mai înalte, porțile cele mai bine închise sunt cele ale propriei noastre frici. Ea trebuie învinsă mai întâi. Evanghelia după Ioan exprimă pentru mine cu prisosință această trecere de la moarte la viață, de la întuneric la lumină. Ea exprimă cu putere depășirea fricii. Dar mai întâi trebuie dusă o luptă. Există o teamă îngrozitoare, care crește și se transformă în ură. Iar ea se lasă cu greu învinsă.

Am început prin a spune că Evanghelia după Ioan este un proces în plină desfășurare. Recitind viața lui Cristos la lumina evenimentului pascal, ucenicii înșiși devin martori într-un proces care continuă. Evanghelia se poate defini ca un proces, datorită vocabularului juridic pe care îl folosește. Există o acumulare de martori și de mărturii. Dar Evanghelia este un proces și în alt sens al cuvântului. Este procesul de transformare a omului prin întâlnirea cu Cristos. Este o eliberare datorită Cuvântului vieții.

Evanghelia după Ioan: de la întâlnirea cu Cristos la mărturia ucenicilor

Evanghelia începe printr-o serie de întâlniri cu Cristos (capitolele 1 până la 4). Continuă cu confruntarea dintre Cristos și iudeii care i se opun (capitolele 7 până la 10). La început, este întâlnirea cu Ioan Botezătorul, apoi cea cu ucenicii, care sunt martori ai semnului înfăptuit la nunta din Cana. Apoi, la Ierusalim, urmează întâlnirea cu Nicodim, care vine să-L caute

²² Didier Rance, *Un siècle de témoins*, Ed. Le Sarmant, 2000, p. 322.

în timpul nopții. În drum spre Galileea, aproape de orașul Sihar, Isus o întâlnește pe femeia samariteană. Întors la Cana, un ofițer vine să-i ceară să-i vindece fiul aflat pe moarte. Un al doilea semn, înfăptuit de Isus. Istorisirea ajunge la o cotitură o dată cu povestea vindecării paralticului de la piscina din Bethzatha (Ioan 5,1–16). Acesta este un *om, de treizeci și opt de ani infirm* (cf. Ioan 5, 5). *Acest om a fost făcut sănătos.* (cf. Ioan 5, 9). Acest om a mers să le spună iudeilor *că Isus este Cel care l-a făcut sănătos* (Ioan 5, 15). Tripla menționare a *omului* structurează pericopa în jurul evenimentului central al vindecării. Întâlnirea creează impresia unui final fericit: omul anunță vindecarea! Însă contextul în care e plasată acțiunea este conflictual. *A fost o sărbătoare a iudeilor și Isus a urcat la Ierusalim* (Ioan 5, 1) ni se spune în primul verset. La sfârșit, aflăm: *de aceea iudeii îl prigoneau pe Isus: pentru că făcea acestea în ziua sabbatului* (Ioan 5, 16). Două precizări de timp care plasează semnul lui Isus în context și îi prezintă pe cei cu care intră în conflict: *iudeii*. Este o sărbătoare a *iudeilor* (vs 1), și de *aceia iudeii* (vs 16) îl urmăreau pe Isus.

Istorisirea începe prin descrierea spațiului. Prima imagine este cea a mulțimii de bolnavi, în mijlocul cărora povestitorul identifică un om: de treizeci și opt de ani infirm. Pericopa nu începe întâmplător așa și nu este doar o figură de stil asemeni unui *zoom* de cinema.²³ Vom regăsi încă o dată, în versetul 13, descrierea locului în care se desfășoară acțiunea. Atât pe om, cât și pe Isus îi descoperim în mijlocul mulțimii. Sub porțile piscinei zăceau *o mulțime de infirmi*, ni se spune în versetul al 3-lea, înainte de a ni se vorbi despre paraltic. Aici, Isus îl găsește pe acela care avea nevoie de El. Prezența atâtor bolnavi subliniază parcă mai tare capacitatea Lui de a-l recunoaște pe acel unic bolnav. *Era mulțime mare în acel loc*, ni se spune din nou în versetul al 13-lea, și în mijlocul acestei mulțimi Isus dispăre. Omul nu mai știe unde s-a dus Isus. Dacă în mijlocul mulțimii, Isus vede omul, de treizeci și opt de ani infirm, și știe că *mult timp a trecut* (vs 6)

²³ Cf. Léon-Dufour, *Lecture de l'Évangile selon Jean II*, Ed. du Seuil, Paris, 1990, p. 27.

este pentru că Isus cunoaște omul. Dar omul nici măcar nu știe cine l-a vindecat²⁴ (cf. Ioan 5, 13). Oare e doar din cauza mulțimii?

Cum vom descoperi curând, situarea paralticului în mijlocul mulțimii nu face decât să-i sublinieze singurătatea. Stă acolo, privind de mult cum alții sunt vindecați, fără speranța de a redeveni și el sănătos. Stă acolo, suferind nu numai de boala care îl împiedică să meargă. Stă acolo, singur în mijlocul mulțimii: abandonat, condamnat de ceilalți. Pentru că nu are om care să-l ajute²⁵. Acesta e răspunsul pe care bolnavul îl dă lui Isus când este întrebat dacă vrea să fie vindecat. Nu răspunde „da”. Își strigă disperarea, lipsa de încredere. Nici măcar nu se gândește să ceară ajutorul acestui străin pe care-l întâlnește. Este inutil. „*Nu am om*”. Dar în fața lui este Omul. Omul care îl poate ajuta nu să se arunce în piscină, ci să redevină sănătos, în trup și în suflet. Nu-L cunoaște. Nici măcar nu presupune cine ar putea fi. Iudeii îl vor întreba mai târziu (cf. Ioan 5, 12). El nu va ști ce să răspundă. Dar tocmai *omul*, pe care bolnavul crede că nu-l are, este pus în paralel cu *omul* pe care bolnavul nu-L cunoaște: este același om. Stă în fața lui. Și îl va face sănătos.

Isus i-a spus: „*Ia-ți patul și umblă. Și îndată omul s-a făcut sănătos și-a luat patul și a început să umble.*” (Ioan 5, 8–9) Afirmarea vindecării este precedată de cuvântul lui Isus. Ea este urmată de gestul paralticului care împlinește cuvântul. Își ia patul și umblă: cuvânt și gest își răspund, așezate în chiasm în jurul semnului împlinit de Isus.

²⁴ Nu se poate vorbi cu adevărat de o structură în chiasm, deoarece evanghelistul folosește cuvinte diferite. Dacă ar fi creat un chiasm, ar fi dat impresia că narațiunea se termină la vs 13, ceea ce nu este cazul. Dar intervenția „vocii off” a naratorului pune în antiteză, printr-un joc de similitudini și contraste, Isus și omul.

²⁵ „Pour la lecture symbolique du récit, il importe de retenir ce que le texte dit: une impuissance et un isolement invincible. Gisant et coupé d'autrui, cet homme n'est-il pas exclu de la vie? Sa désespérance (*Je n'ai pas d'homme*) contraste avec la présence à ses côtés de Jésus qu'il ignore” („Pentru lectura simbolică a narațiunii, este important să reținem ceea ce spune textul: o neputință și o izolare de neînvins. Zăcând și izolat de ceilalți, omul nu este exclus din viață? Disperarea lui contrastează cu prezența lui Isus lângă el, prezență pe care nu o cunoaște.”) Leon-Dufour, *op. cit.*, p. 28.

Izolarea tragică a omului la început se transformă în singularizare a omului după vindecare. Pentru că paralticul este singurul pe care Isus îl vindecă. *Și era sabatul în ziua aceea.* (Ioan 5, 9b). Precizarea apare ca element-surpriză²⁶ care introduce și încheie cea de-a doua parte a pericopei²⁷. Deodată, vindecarea este plasată într-un alt cadru: cel al Legii. Apar iudeii. Omul vindecat se regăsește singur în fața lor și trebuie să răspundă acuzației de a fi încălcat Legea: nu îi este permis să-și ducă patul în ziua sabatului (cf. Ioan 5, 10). Omul se apără spunând: *Cel care m-a vindecăt, el mi-a spus: „Ia-ți patul și umblă“.* (5, 11) Acuzația alunecă astfel de la omul vindecat la cel care l-a însănătoșit. Un prim dialog între paraltic și iudei precede o nouă întâlnire dintre el și Isus, de data asta la Templu. Apoi, imediat, *omul a mers să le vestească iudeilor că Isus este cel care l-a făcut sănătos. Și de aceea iudeii îl prigoneau pe Isus pentru că făcea acestea în zi de sabbat.* (Ioan 5, 15–16)

Ce se întâmplă cu paralticul? Care este rolul său? Exegeții au păreri diferite privitoare la atitudinea omului însănătoșit. Este pe cale să-l acuze pe Isus, spun unii²⁸. Cum altfel poate fi explicat felul în care omul se justifică în fața autorităților, când este întrebat de ce își duce patul în ziua de sabbat? Dă impresia că se

disculpă, aruncă vina asupra altuia. Și imediat ce află numele celui care l-a vindecăt, merge să-l spună celor care îl acuză.

Dar alți exegeți consideră că este o mărturie pentru vindecarea lui²⁹. El recunoaște în fața judecătorilor puterea lui Isus. Se supune autorității Lui, o autoritate mai mare decât aceea a Legii³⁰. Cei care iau apărarea paralticului se sprijină și pe folosirea repetată a termenului *hygies*³¹. Acesta semnifică mult mai mult decât a fi vindecăt fizic. Omul a redevenit „întreg“. Se poate chiar înțelege că i-au fost iertate păcatele. Isus însuși îi spune: „Te-ai făcut sănătos/întreg“³². După cea de-a doua întâlnire cu Isus, când omul merge să dea de știre iudeilor numele celui care l-a vindecăt, cuvântul grec folosit este „*aneggeilen/a vesti*“³³. Omul a mers să ducă vestea cea bună. Ceilalți nu au știut să vadă. Ceilalți nu au înțeles. Omul le-a spus că „*Isus este cel care l-a făcut sănătos.*“ (Ioan 5, 15). Fraza se termină cu acest cuvânt „sănătos/întreg“, care conține o dimensiune pozitivă³⁴.

²⁹ Această părere este susținută de Lytta Basset, în *La culpabilité – paralysie du coeur*, Études théologiques et religieuses, Montpellier, 1996, vol. 71/3, pp. 331–345; John Christopher Thomas, *Stop sinning lest something worse come upon you: The man at the pool in John 5*, JSNT 59, Sheffield Academic Press, 1995, pp. 3–20.

³⁰ În favoarea acestei interpretări, Thomas îl citează (*op. cit.*, p.13) pe Lindars: „Rather in the style of rabbinic disputation, the healed man sets against the halakic rule of verse 10 the ruling of another authority, Jesus Himself“. („În stilul disputelor rabinice, omul însănătoșit opune regulii halahice din versetul 10 o autoritate mai mare, a lui Isus însuși.“) John Lindars, *op. cit.*, p. 216.

³¹ Thomas insistă asupra faptului că în cele șase dăți în care cuvântul este folosit în Evanghelie, apare de fiecare dată în relație cu paralticul. De cinci ori el apare în această pericopă, Ioan 5, 6–15 (1: întrebarea lui Isus la vs. 6; 2: constatarea naratorului vs. 9; 3: afirmația omului vs. 11; 4: Isus se face cunoscut vs. 14; 5: omul le raportează iudeilor vs. 15). Thomas, *op. cit.*, p. 10.

³² „Isus a întrebat dacă vrea să fie întreg, nu însănătoșit: „*hygies*“ nu „*iaomai*“ sau „*therapeuo*“. Thomas, *op. cit.*, note 34, p. 10.

³³ Thomas încearcă să susțină această teză, bazându-se pe faptul că Ioan utilizează cuvântul grecesc „*aneggeilen*“. Acest cuvânt are o valoare pozitivă când este folosit în Evanghelie. Lytta Basset vede în acțiunea de a „anunța“ o dovadă lămurită a deplinei vindecări a omului.

³⁴ Cf. Lytta Basset. Ea se bazează pe Ioan Gură de Aur, care susține aceeași poziție în *Omiliile despre Ioan* 38.2. Cf. Léon-Dufour, *op. cit.*, p.33; Th. Brodie, *op.cit.*, p. 238.

²⁶ „By withholding this information and supplying it just at this point, the narrator forces the reader to review the healing from a new perspective, which catches the reader by surprise“ („Amânând dezvăluirea acestei informații până în acest moment, naratorul îl obligă pe cititor să privească însănătoșirea dintr-o nouă perspectivă, surprinzătoare.“) Culpepper, *Anatomy of the fourth Gospel*, Fortress Press, p. 149.

²⁷ Majoritatea exegeților împart textul în trei întâlniri, precedate de o introducere (vs. 1 la 4); prima întâlnire dintre Isus și paraltic (vs. 5 la 9a); întâlnirea paralticului cu iudeii (vs. 9b la 13) și a doua întâlnire cu Isus (vs. 14 la 15). (Cf. Th. Brodie *The Gospel According to John*, Oxford University Press, 1993, p. 234; Leon Dufour, X. *op. cit.*, pp 24–29). Schnackenburg ține cont de narațiunea vindecării (vs. 5 la 9b) și de consecințele ei (vs. 9c la 15).

²⁸ Este poziția apărută de Jeffrey L. Stanley, în *Stumbling in the dark, reaching for the light: reading character in John 5 and 9*, Semeia 53, 1991, pp 55–80. Culpepper afirmă despre paraltic: „he is ready to blame the violation of the sabbath on his benefactor“ („este gata să arunce vina încălcării sabbatului asupra binefăcătorului său“) în *Anatomy of the fourth Gospel*, p.138.

„*Omul a mers să le vestească iudeilor*“ – accentul este pus asupra faptului că iudeii ar fi trebuit să recunoască prezența lui Dumnezeu, deoarece ea le fusese anunțată. Dar omul știa el ce face? Înțelegea cu adevărat ce spune?

Cuvântul „*hygies*“ poate fi utilizat în două sensuri³⁵, așa cum este și cazul cuvântului „*anôthen*“, folosit în dialogul dintre Isus și Nicodim. Acolo Isus vrea să spună ceva, Nicodim înțelege altceva. Isus vorbește despre nașterea „de sus“ (Ioan 3, 3), Nicodim înțelege că omul trebuie să se nască „a doua oară“ (Ioan 3, 4). Nu e oare posibil ca, aici, paralticul să facă o confuzie similară între sensurile cuvântului „*hygies*“, a redeveni întreg sufletește și a fi vindecat fizic? Nici nu știa cine l-a vindecat³⁶. Dacă nu-L cunoaște pe Isus, poate el să-L desemneze cu bună-știință ca fiind Cel care l-a vindecat, Cel care l-a mântuit? El repetă cuvintele lui Isus și spune adevărul. Dar poate nu conștientizează întregul conținut al cuvintelor pe care le rostește³⁷.

Isus se apropie de el. Îl întâlnește încă o dată în Templu. Îi vorbește despre vindecarea lui. Îi spune: „*Te-ai făcut sănătos*“. Și adaugă: „*nu mai păcătuiești*“ (cf. Ioan 5, 14). Există o mare contradicție în afirmația lui Isus. „*Nu mai păcătuiești*“: este un imperativ prezent, durativ³⁸. Omul se află în stare de păcat în clipa în care Isus îi vorbește.³⁹ Ce înseamnă atunci: „*te-ai făcut sănătos/întreg*“? Se poate cu adevărat înțelege că au fost iertate păcatele omului? Cum se poate ieși din acest puzzle de cuvinte, din această contradicție care nu are un singur răspuns?

Cel care povestește privește această întâmplare de departe, în lumina evenimentului pascal. Afirmând că omul a mers să le dezvăluie iudeilor identitatea lui Isus, acțiunea omului – o trădare făcută poate din teamă, dintr-o slăbiciune umană, prea umană – devine, printr-un joc de cuvinte, tocmai vestirea singurei lucrări împlinite de Isus: mântuirea omului. În capitolul șapte, în plină dispută cu iudeii, Isus reia aceeași temă și spune: „*O singură lucrare am făcut și toți vă mirați... Mă urâți pentru că am făcut sănătos un om în ziua sabbatului.*“ (cf. Ioan 7, 21.23)⁴⁰ „*O singură lucrare*“: potrivit succesiunii narative, afirmația din capitolul șapte face trimitere la vindecarea paralticului. Dar în Evanghelia după Ioan, de fiecare dată când cuvântul „*lucrare*“⁴¹ este folosit la singular, el trimite la evenimentul crucii. Prin această unică lucrare Isus l-a mântuit pe om. Celelalte lucrări împlinite de El în timpul vieții nu au valoare decât în raport cu această unică „*lucrare*“. Prin cruce, Isus vindecă omul. Pe toți, fără excepție. Pe cruce, El se arată așa cum Îl vede Ioan Botezătorul: Mielul lui Dumnezeu care ia asupra sa păcatele lumii. Nu există om căruia să nu-i fi iertat păcatele. Nu există om pe care să nu-l fi iubit într-atât încât să nu-și dea viața pentru el, pentru a-l salva. Pentru a-l vindeca de ură, de izolare, de lipsă de încredere. Pentru a-l vindeca de acea teamă care l-a determinat pe Adam să se ascundă departe de fața lui Dumnezeu. Dacă boala este o manifestare vizibilă în corp a bolii sufletești, atunci vindecarea fizică devenea manifestarea exterioară a acestei vindecări totale oferite de Isus. Păcatul omului era iertat. „*O singură lucrare am făcut, pentru aceasta mă urâți.*“

⁴⁰ Comentând menționarea sabbatului în capitolul 5, Léon-Dufour afirmă „Jésus situera le miracle de Béthesda dans le contexte de l’agir divin qui conduit la création à son ultime achèvement. Le jour auquel se réfère indirectement l’évangéliste est donc le vrai sabbat, celui où culmine l’oeuvre de Dieu par son fils“. („Isus va situa miracolul de la Bethesda în contextul acțiunii divine care duce creația la împlinire. Ziua la care se referă indirect evanghelistul este adevăratul sabbat, cel în care lucrarea lui Dumnezeu culminează prin Fiul său.“) Léon-Dufour, *op. cit.*, pp. 30–31.

⁴¹ Braun analizează folosirea singularului și a pluralului în articolul său *La réduction du pluriel au singulier dans l’évangile de Jean et la première lettre de Jean*, NTS 24, pp. 40–67.

³⁵ Cf. Thomas, *op. cit.*, p. 10.

³⁶ Stanley susține aceeași poziție în articolul său publicat în *Semeia* 53, 1991, p. 55–80.

³⁷ Este și cazul lui Caiafa, cf. Ioan 11, 50–52.

³⁸ „*Meketi hamartane*“ – să interzici ceva ce omul împlănuiește. cf. AT Robertson, *Grammar of the Greek New Testament*, Hodder & Stutton, NY, 1919 p. 890.

³⁹ Stanley constată că aoristul ar putea însemna și să nu mai înceapă să păcătuiească. „But the present imperative would imply that the man is still living in sin and thus perhaps that the initial healing was not related with any forgiveness of sins. Comp Luke 8:49“, („Dar prezentul imperativ ar implica faptul că omul trăiește încă în păcat și prima vindecare poate nu a avut legătură cu iertarea păcatelor.“) Stanley, *op. cit.*, nota 31, p. 73.

Evangelistul suprapune în capitolul șapte „lucrarea” crucii unei „lucrări” anume, o vindecare făcută în timpul sabbatului. Este o alegere deliberată. Acest om, paraltic, este cel cu care începe drumul crucii. Iar acest om devine reprezentantul simbolic al întregii umanități. E un om bolnav. Isus va merge până la capăt pentru a-l vindeca. Până la cruce. În clipa în care evenimentele se desfășoară, paralticul probabil l-a trădat, chiar dacă nimic din ceea ce spune nu se poate cu adevărat transforma într-o acuzație. Repetând cuvintele lui Isus, el nu poate decât să vestească adevărul și acest adevăr nu poate fi decât vestea cea bună. Isus vindecă. Dar nu înțelege, nici bolnavul, nici cei cărora li se adresează. Sensul cuvintelor se ascunde după cuvinte cu dublu sens, și trebuie să ai credință ca să le înțelegi. Omul merge să anunțe iudeilor identitatea lui Isus, determinat probabil de teamă, de lipsa de încredere, de o singurătate care încă îl mai sfășie. S-a regăsit singur în fața judecătorilor și nu a avut puterea să facă altfel. Isus acceptă să ia locul omului în acest proces. La urma urmei, omul și-a purtat patul și a umblat, ascultând cuvântul pe care El l-a spus. Vindecarea l-a izolat pe om mai tare decât boala. L-a adus în fața iudeilor care îl acuză. Isus acceptă să fie judecat în locul omului. Până la capăt. Până la cruce.

După evenimentul pascal, ucenicii au putut privi altfel acel eveniment. „*O singură lucrare am făcut*”, spunea Isus. Da, a înfăptuit o singură lucrare. L-a vindecat pe om în ziua sabbatului. I-a spus să se ridice, să-și ia patul și să umble. L-a ridicat, l-a pus în mișcare, i-a dat puterea să vestească⁴². Vindecându-l pe paraltic, Isus a înfăptuit un semn care vestește Semnul, singurul, prin care Dumnezeu se revela omului: Crucea. Omul nu i-a înțeles cuvintele. Doar după aceea, ucenicii și-au adus aminte și au înțeles. Ucenicii au înțeles de asemenea, după aceea, că cel care este vindecat de Isus trebuie să-și asume condiția de om ridicat în picioare, de om care vede. Și nu este ușor. Vindecarea îl izolează, îl pune în contradicție cu ceilalți. Este și cazul orbului din naștere. El, în comparație cu paraltic, va ști să-și asume condiția. El va da mărturie pentru Isus cu riscul de a fi exclus din comunitate, cu

riscul condamnării. Există un frumos paralelism între cele două situații. Dar există și contraste. Iar acestea marchează, probabil, trecerea de la o epocă la alta: de la timpul vieții lui Isus la timpul Duhului. Înainte de ceasul crucii, omul nu avea puterea să înfăptuiască nimic. Nu putea da mărturie. De departe, de foarte departe îmi revin în minte cuvintele spuse de Isus lui Petru: „*Nu mă poți urma acum, dar mă vei urma mai târziu*.” (Ioan 13, 36)

Slava crucii⁴³ va ridica omul cu adevărat. Vindecarea paralticului nu a fost decât un semn⁴⁴: vestea lucrarea înfăptuită de Cristos, rămânând exemplară pentru condiția umană, pentru slăbiciunea omului, pentru incapacitatea lui de a înțelege, pentru teama și izolarea în care trăiește și pe care nu o poate depăși de unul singur. Semnul povestit în capitolul cinci arată, pe deplin, slăbiciunea omului care își reneagă Mântuitorul. Toți vor trece prin asta, apostolii și mai ales Petru, în noaptea în care Isus a fost arestat. E minunat însă faptul că nici o condamnare, nici o judecată nu este pronunțată asupra paralticului. Faptul că omul nu este capabil să-și accepte eliberarea, că îi este frică și este măcinat de lipsă de încredere face ca iubirea lui Cristos să se manifeste într-un mod dramatic. Va muri singur, pe cruce, părăsit de oameni, părăsit de prieteni. Petru însuși a cunoscut frica, Petru însuși L-a trădat. După Paște, el s-a întâlnit din nou față în față cu Cristos. Nu era în fața unui judecător care-l condamna, ci în fața unui om care-l iubise într-atât, încât să-și dea viața pentru el. Murind pe cruce, Isus și-a dat Duhul, Tatălui. Și-a dat Duhul de iubire, pentru ca ucenicii să-L primească ei înșiși de la Tatăl. Și pentru ca ei să rămână în iubire. Cristos le-a spus: „*Dumnezeu nu*

⁴³ Cf. Hans Urs von Balthasar, *La Gloire et la croix*.

⁴⁴ „Les signes mènent tout droit à la croix, d’abord en tant qu’ils sont, pour une bonne part, à la source du complot contre Jésus, ensuite et surtout parce que leur incapacité de mener jusqu’à la foi appelle la plénitude de la révélation pascalle, comme la condition de leur réception en tant que «signes», c’est-à-dire, manifestations de la gloire au service de la foi des disciples”, („Semnele conduc la cruce, în primul rând pentru că se află, în cea mai mare parte, la sursa complotului împotriva lui Isus, iar apoi – și mai ales, – pentru că incapacitatea lor de a conduce la credință cheamă plenitudinea revelației pascalle, ca pe o condiție a înțelegerii lor ca «semne».”) Yves-Marie Blanchard, *Des signes pour croire*, Ed. du Cerf, 1995, p. 95.

⁴² Cf. Lytta Basset, *op.cit.*

L-a trimis pe Fiul în lume ca să judece lumea, ci pentru ca lumea să fie mântuită prin El.“ (Ioan 3, 17) Când omul va spune „da“ acestei iubiri pe care o întâlnește, nu mai are înaintea lui decât un singur drum. Este calea lui Cristos. Când omul va spune „da“, el se va regăsi în aceleași situații ca și Cristos. Se va regăsi în fața acestei mulțimi de bolnavi, de oameni care zac. Se va afla în fața omului căruia îi este frică. În fața celui căruia va trebui să-i spună „Ai fost vindecat“, și care nu va înțelege imediat acest cuvânt. Nu-și va putea asuma imediat condiția lui de om liber. Urmându-L pe Cristos, cei care vor da mărturie de iubirea Lui vor merge pe același drum, cu speranța ca fiecare să fie vindecat așa cum ei înșiși au fost vindecați. Și vor fi puși în situația de a-și da viața pentru cei infirmi.

Capitolul cinci este un punct de cotitură în Evanghelia după Ioan. Textul începe cu o serie de întâlniri. După vindecarea paralticului la piscina din Bethzatha, el se transformă într-un proces purtat de autorități împotriva lui Isus (în mod special capitolele de la 7 la 10). Povestea vindecării marchează o schimbare în construcția dramatică de ansamblu. Conflictul se declanșează aici⁴⁵. Dar tot aici este și un moment important pentru cel care povestește, ca și pentru cel care ascultă. Povestirea îl provoacă să facă o alegere: va merge în urma lui Cristos sau nu? Îl va părăsi sau nu?

Evanghelistul situează semnul înmulțirii pâinilor și cuvântul lui Isus despre pâinea vieții imediat după capitolul cinci. Dar dacă firul povestirii, reluat în capitolul șapte, pare să fie întrerupt⁴⁶, drumul către mărturie se construiește pas cu pas. Cei care au fost de la început alături de Cristos încep să-și aducă aminte. Au trăit o întâlnire. La un moment dat, în viața lor. Au resimțit prezența lui Cristos. Amintirea primei dăți, acelei întâlniri emoționante, va rămâne mereu o lumină pe calea vieții lor. Dar nu era îndeajuns. Își aduc aminte și ajung la acest episod: vindecarea paralticului. Se pot recunoaște în omul bolnav pe care Cristos l-a vindecat. Vor citi ei povestea paralticului doar ca pe o întâmplare din trecut, când un om l-a trădat pe Isus din frică? Și ei sunt asemeni lui.

⁴⁵ Cf. Culpepper, *Anatomy of the fourth Gospel*.

⁴⁶ Unii exegeți plasează capitolul cinci după șase (Bultmann).

Vor citi în această istorie un semn care vestește Semnul Crucii? Cu toții se pot regăsi în omul mântuit prin crucea lui Cristos, care are de dat mărturie. Iar acum au de făcut o alegere. Fiecare dintre cei vindecați va simți și apăsarea vindecării. Fiecare e singur, în mijlocul unei mulțimi bolnave, în mijlocul unui deșert unde domnește moartea. Ce vor face? Multora le e frică. Pleacă. Dar alții își aduc aminte de întrebarea Domnului: „*Și voi vreți să plecați?*“ (cf. Ioan 6, 67). Au trăit o întâlnire. Au auzit un cuvânt care eliberează. Vor da mărturie?

Întâlnire–cuvânt care eliberează–mărturie: este mișcarea pe care o reîntâlnim în fiecare episod, chiar și în acela al vindecării paralticului. Dar, înainte de ceasul crucii, omul nu putea cu adevărat să vestească, nici să dea mărturie. Doar după aceea. Evanghelia reia această mișcare – întâlnire, cuvânt care eliberează, mărturie – în ansamblul construcției primei părți. Este ceasul în care ucenicii își aduc aminte. Este ceasul trecerii de la întâlnire la mărturie. La început, există amintirea întâlnirii. La sfârșit, discursul de mărturie asupra identității lui Isus. În centru, regăsim întrebarea pe care Isus o adresează ucenicilor: „*Vreți și voi să plecați?*“ *Simon Petru i-a răspuns: „La cine să mergem Doamne? Tu ai cuvintele vieții veșnice*“.

(Ioan 6, 67–68)

Cel care povestește Evanghelia, ca și cel care o ascultă după Paște, trebuie să dea un răspuns la această întrebare. Dacă rămân, continuarea le e cunoscută. Vor avea de înfruntat acuzații, vor re trăi în viața lor procesul „exemplar“ al lui Cristos. Dacă rămân, vor deveni ei înșiși martori în urma Martorului Adevărului, Fiul Tatălui, așa cum sugerează Evanghelia după Ioan. Lunga confruntare dintre Isus și acuzatori (capitolele 7 până la 10) este întreruptă de episodul vindecării orbului din naștere urmărit de iudei. Timpul procesului lui Isus se intersectează cu cel al ucenicilor. Este o dovadă a faptului că unii au rămas. Au depășit teama. Au avut curajul să dea mărturie. Chiar dacă acest lucru se întâmplă mult mai târziu. „*Duhul va da mărturie pentru mine. Dar și voi veți da mărturie*“ (cf. Ioan 15, 26–27).

Pornind de la amintirea întâlnirii cu Isus, cei care își aduc aminte de El trec la mărturiile despre Cristos. Cuvântul a cărui

amintire o păstrează devine un cuvânt de mărturie. De la memoria Cuvântului, ei trec la cuvântul memorialului. Capitolele cinci și șase se află la punctul de cotitură între istorisirea întâlnirilor personale cu Cristos și discursul public de mărturie. Se face o trecere. O trecere de la frică la curajul mărturie, o trecere de la întuneric la lumină. Este o eliberare: ca și cum, povestind semnul vindecării din capitolul cinci, acesta ar fi din nou înfăptuit, așa cum l-a vestit Isus.

„*O singură lucrare am făcut*”: a vindecat omul în întregime. L-a repus în mișcare. I-a dat harul să vestească. Ce situație poate fi imaginată pentru a descrie această mișcare? Am încercat să citesc din nou *Faptele Apostolilor*, știind bine că nu este vorba despre aceeași comunitate ca aceea în care s-a născut Evanghelia după Ioan. Dar în *Faptele Apostolilor* există situații „exemplare”. Sunt povestite întâmplări din viața primei comunități creștine. Ni se vorbește despre apostoli, despre cum ajung aceștia să dea mărturie. Aruncați în temniță, ei sunt eliberați de un înger în timpul nopții. A doua zi, merg la Templu și aduc mărturie (cf. *Faptele Apostolilor* 5, 17–21). Într-un alt loc, este relatată o istorie similară, avându-l ca erou principal pe Petru. Iacob, apostolul, fusese decapitat. Petru este închis. În mijlocul nopții vine un înger și-l eliberează. El crede că visează și doar mai târziu devine conștient de faptul că este cu adevărat liber. Merge la ceilalți ucenici, adunați în casa lui Marcu să se roage. Era sărbătoarea Paștelui. (cf. *Faptele Apostolilor* 12, 1–19). Povestea din *Fapte* relatează cum a fost depășită frica. Vorbește despre eliberarea Cuvântului. Aduce vestea cea bună a Paștelui: Isus a învins moartea. Aceasta nu mai are nici putere, nici stăpânire asupra omului. Petru este liber. Poate să vestească lumii: *Nu vă fie teamă!* Este o situație arhetipală și pentru ceea ce s-a întâmplat în România. Sau oriunde în altă parte.

Am resimțit nevoia să creez o legătură între noaptea povestită în *Faptele Apostolilor* și noaptea în care ucenicii s-au adunat ca să-și amintească de Domnul. Era situația pe care o imaginam la început pentru a „pune în scenă” Evanghelia. Recunosc că nu există o legătură istorică. Este o legătură imaginară, foarte personală. Prin această apropiere pot arăta că, atunci când celebrezi memoria cuvântului lui Cristos, trăiești de fapt evenimentul

pascal. Treci de la moarte la viață, de la întuneric la lumină. Memoria Cuvântului aduce eliberarea. Cei care-și aduc aminte sunt transformați în inima lor. Sunt închiși și vor fi liberi. Vor deveni martori. Se întâmplă o minune. Un înger vine să-l elibereze pe Petru din închisoare, povestesc *Faptele Apostolilor*. În inima lui, un cuvânt îi dă libertatea. A doua zi, Petru și Ioan merg la Templu să dea mărturie. De la memoria unui cuvânt, apostolii trec la un cuvânt care celebrează memorialul. Un proces început cu Cristos mai continuă încă. „*Duhul... va da mărturie pentru mine. Dar și voi veți da mărturie.*” (Ioan 15, 26–27)

Evanghelia după Ioan: memoria martorilor

Văd Evanghelia „născându-se” în timpul acestei nopți povestite în *Faptele Apostolilor*. Înseamnă să îndrăznesc să trec dincolo de orice dovadă istorică sau critică asupra redactării textului evanghelic. Este o situație „imaginară”. Dar este și foarte reală. Ea corespunde cu ce s-a trăit în România. Oamenii pe care i-am întâlnit, sau despre care doar am auzit vorbindu-se, au trecut prin această încercare a morții și a învierii, la fel ca și Petru: au trecut prin închisoare și au fost eliberați. Aș vrea chiar să spun, noi toți am trecut prin închisoare, închisoarea unei țări întregi, și am fost eliberați. Miracolul se mai întâmplă încă, miracolul nopții de Paști. Se repetă în viața fiecăruia. Trecem prin moarte pentru a ajunge la viață. Viața martorilor lui Isus capătă sens prin viața Lui. „*Vă veți aduce aminte*”, le-a spus Isus apostolilor. Și veți înțelege.

În 1948, regimul comunist a scos în afara legii Biserica greco-catolică din România. Bunurile au fost confiscate. Episcopii, preoții și credincioșii care au continuat să afirme legătura lor de unire cu Roma au fost închiși. Șapte episcopi din doisprezece au murit în închisoare, la fel ca și un mare număr de preoți și de credincioși. În timp ce realizam un film despre persecuția Bisericii greco-catolice în România, am întâlnit un preot care a făcut șase ani de închisoare. Este vorba despre părintele Eugen Popa, preot decan la Blaj în momentul când a fost arestat, în septembrie 1948. L-am întrebat cum a reușit să reziste în închisoare. Răspunsul lui a fost simplu: datorită credinței. „Când ai credință, știi că

suferința are un rost. Chiar dacă nu-l cunoști. Suferința este ca o sămânță ascunsă în pământ. Într-o zi, ea va da rod. Nu știi când. Măine, poimăine, peste câțiva ani. Este ca și rodul rugăciunii. Nu îl vezi imediat.“ Cuvintele părintelui Eugen Popa au făcut să răsună în mine cuvintele lui Isus din Evanghelia: „*Întru aceasta este preamărit Tatăl meu ca voi să aduceți mult rod și să deveniți ucenicii mei. Precum m-a iubit Tatăl pe mine, așa v-am iubit Eu pe voi. Rămâneți în iubirea mea!*“ (Ioan 15, 8–9). Isus le vorbește ucenicilor, luându-și rămas-bun. Le vestește încercările prin care vor trece, îi asigură de iubirea Lui. Promisiunea Lui e valabilă dincolo de secole. Urmându-L pe Cristos, ucenicii au străbătut o lungă noapte de suferință. Doar credința poate da puterea să rezisti unor asemenea încercări. Este încrederea într-o făgăduință, încrederea într-un Cuvânt. Cum poți rezista? O întrebare pe care încă o mai pun. Mă aflu în Franța, zece ani după căderea comunismului, în timpul sărbătorii de Crăciun, citind o carte a cărei existență nici nu o bănuiam. Este cartea lui Didier Rance, director al Fundației „Aide à l'Église en détresse“, carte pe care a scris-o despre martirii secolului XX: *Un siècle de témoins (Un secol de martori)*. Regăsesc aici mărturii pe care le-a cules în România, imediat după căderea comunismului. Sunt mărturii ale unor oameni pe care de-abia i-am cunoscut sau despre care am auzit vorbindu-se doar de curând. Constat măsura în care aceste mărturii sunt ecoul cuvintelor din Evanghelia după Ioan. În viața acestor bărbați și femei, procesul lui Cristos a continuat, ba chiar părea că este re trăit. Ceea ce se întâmplase cu două mii de ani mai înainte le marca viața, făcând timpul prezent să se confunde cu trecutul. Preoți, ca părintele Eugen Popa, spuneau că în Evanghelia au găsit cel mai simplu și mai evident răspuns la ceea ce trăiau. La fel a fost și pentru părintele Matei Boilă.

„Nu vă fie teamă“, repeta Cristos. „*veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi.*“ (cf. Ioan 8, 32) Venind în România, în mai 1999, Papa Ioan Paul al II-lea a ținut prima sa predică despre acest cuvânt al lui Cristos. El se adresa în mod special cardinalului Alexandru Todea, singurul episcop greco-catolic încă în viață dintre cei doisprezece care au trăit persecuția în timpul regimului comunist. „Ați cunoscut acest adevăr, cardinale Todea,

și tu, episcop George Guțiu. Iar în fața voastră, zidurile închisorii au căzut. Ca și în fața lui Petru.“

Adevărul: se află în memorialul vieții și al cuvintelor lui Cristos. Memoria Evangheliei a dat multor bărbați și multor femei puterea să treacă prin încercări inumane. În cartea lui Didier Rance, printre alte mărturii, se află și aceea a doctorului ceh Silvo Krcméry. El vorbește despre ceea ce i-a dat puterea să reziste în închisoare: Evanghelia după Ioan. „«Consacrând două-trei ore pe zi, chiar și eu, care nu am memoria prea bună, am reușit să învăț pe dinafară Evanghelia după Ioan în rusă». Nu insistă asupra eforturilor pe care le-a depus, dar semnalează că, atunci când a terminat de învățat, a fost arestat. Această Evanghelia știută pe dinafară i-a fost bunul său cel mai de preț. «În închisoare, amintirea devine cel mai des izvor de suferință și nu de bucurie: amintirea celor dragi, a grijilor și a temerilor lor, a suferinței pe care le-o provoacă absența voastră poate fi mai dureroasă decât propria suferință. În timp ce Cuvântul Evangheliei, reînviind amintirea lui Dumnezeu, aduce o întărire spirituală fără greș»⁴⁷.“

Didier Rance aduce această mărturie, alături de altele similare. Memoria Evangheliei le-a dat multor oameni sprijinul să străbată o lungă noapte de închisoare pentru a ajunge să cunoască ziua libertății. În fața lor, zidurile închisorii au căzut, la fel ca în fața lui Petru. Pe de-o parte, există experiența povestită de *Faptele Apostolilor*, pe de alta, memoria Evangheliei. Cele două, alăturate în experiența contemporană.

Mă gândeam ca textul Evangheliei să fie spus de actori ca o mărturie a unei comunități martirizate. Bărbați și femei vorbesc fiecare de amintirea pe care o au despre Cristos. Este câteodată o mărturie într-un proces în desfășurare, un proces despre identitatea lui Isus. Uneori este doar o rugăciune care le dă forța și curajul să trăiască atunci când nu mai au nici o speranță. Alteori cuvintele devin întrebare, sunt amintiri care îi bântuie pe cei care se simt vinovați de moartea Lui. Pornisem pe această cale studiind Evanghelia după Ioan. Unele elemente din interiorul textului m-au

⁴⁷ Didier Rance, *op. cit.*, p. 128.

făcut să iau această decizie. În primul rând, faptul că Evanghelia este o relectură a evenimentelor trecutului făcută în lumina celor prezente: persecuțiile și martiriul trăit în Biserica primului secol. Cuvintele rostite de Isus la Cină sunt o dovadă în acest sens. Dar și vocabularul mărturiei folosit de-a lungul întregii Evanghelii. Asupra comunității care a dat naștere textului Evangheliei după Ioan se pot face multe presupuneri. Cine erau ei? Unde trăiau? E greu de presupus că poate fi reconstituită situația istorică reală în care a luat naștere acest text. Nu numai că este dificil, este de-a dreptul imposibil. De altfel, nici nu e important.

Important pentru mine era să spun ceea ce am trăit. Am ales istoria povestită în *Faptele Apostolilor* ca un cadru pentru a „re-crea” Evanghelia după Ioan. Această situație exprimă cu putere experiența de eliberare pe care am trăit-o și care nu are sens decât prin memorialul vieții lui Cristos, așa cum e povestit de Evanghelie. Am ales povestirea din *Fapte*, ca punct de plecare, ca pe o canava pe care se poate broda. Sunt, de altfel, puține informații în acele câteva rânduri. Personajele sunt Petru, îngerul și ucenicii adunați în casa lui Ioan Marcu. Cine făcea parte din această comunitate? Voi încerca să o reconstitui pornind de la personajele evanghelice: îl vom regăsi cu siguranță pe ucenicul preaiubit. Apoi femeile: samariteanca, Marta și Maria... Pe de altă parte, vroiam să-i întâlnesc și pe „ceilalți”, pe cei care se opun, cei cărora le e frică. Poate să fie prezent Nicodim și cel puțin încă unul dintre acuzatori.

Povestea va începe aici. Cu Petru care aduce mărturie în închisoare, în timp ce această comunitate mică, adunată acasă, începe să-și aducă aminte și să povestească. Mă regăsesc astfel în fața a două piese dintr-un puzzle, piese pe care încerc să le așez alături. Pe de-o parte textul Evangheliei după Ioan, pe de altă parte, o situație exemplară, arhetipală: noaptea de Paști, povestită în *Faptele Apostolilor*, când Petru este închis și apoi eliberat de înger. Legătura dintre cele două nu este istorică. Evanghelia nu fusese scrisă atunci când se desfășoară evenimentele povestite în *Fapte*. Dar astăzi, acest text există. El există în forma sa finală, care are o rațiune de a fi așa. Iar această redactare finală este o minunată punere în formă a unei mărturii.

Tribuna puterii
Foto: Tudor Predescu

Capitolul II:

Amintiri călăuze

Nicodim – cel care vine noaptea

Noaptea... A mers spre El... A venit la El... Noaptea. Biblia din Ierusalim traduce: *a venit noaptea la Isus*. Originalul grec nu specifică la cine vine, spre cine merge... Mergea spre El. Noaptea. Și este de ajuns pentru a ști despre cine e vorba, cine este acel „El“ spre care orice om se îndreaptă în noapte. Omul merge noaptea căutând lumina. Merge spre lumină. Merge spre Cel care *era lumina adevărată, care luminează tot omul; El venea în lume. Era în lume, și lumea prin El a fost făcută, dar lumea nu L-a cunoscut* (Ioan 1, 10) Nicodim merge spre El, noaptea. Mergea spre lumină, fără să știe. La început nu L-a recunoscut pe Cel spre care se îndrepta.

Nicodim – am întârziat să-l numesc pe cel care venea noaptea. Cine a parcurs măcar o dată Evanghelia după Ioan ar fi putut ști la cine mă refer. Sintagma „*a venit la El*“ se aplică lui Nicodim. De câte ori este numit, această formulă amintește identitatea lui. Prima oară se spune: „*a venit la El noaptea*“ (Ioan 3, 2) A doua oară, Nicodim este *cel care a venit la El mai înainte* (Ioan 7, 50). Iar a treia oară, nu mai putem uita: Nicodim, *cel care a venit la El, pentru prima oară, noaptea*. (Ioan 19, 39) Un personaj în mișcare. Se confundă aproape cu această mișcare. Merge spre El, noaptea. Merge oare cu adevărat spre lumină?

Îmi pun această întrebare cum o face oricine care citește Evanghelia. Și îmi doresc să găsesc un răspuns. Am ales să urmăresc parcursul lui Nicodim, așa cum e descris în Evanghelie, și să încerc să înțeleg cum, după moartea lui Isus, acest om ar putea reciti ceea ce a trăit. A venit Nicodim înspre lumină? Răspunsul nu este simplu. Parcursul acestui personaj este lung și dureros, asemeni unei nașteri. Ultima oară când Evanghelia vorbește de el, îl găsim la mormânt. A venit să depună trupul lui Isus, mort

„Noi știm“

Dan Bădărau, Constantin Cojocaru
Foto: Tudor Predescu

pe cruce. Dar parcursul lui nu se poate opri aici. Nu poate acesta să fie sfârșitul, chiar dacă Evanghelia nu pomeniște de nici o întâlnire a lui Nicodim cu Cel Înviat.

Am considerat că Nicodim este unul dintre personajele care începe același demers al amintirii ca și ucenicii. Pentru el, ca și pentru toți ceilalți, doar memoria poate fi o cheie de înțelegere a ceea ce s-a întâmplat. Dar pentru el, demersul de a-și aduce aminte nu începe în fața unui mormânt gol, ci în fața unui mormânt greu de trupul mort al unui om drept, ucis pe nedrept. Nicodim merge cu Iosif din Arimateea să-L înmormânteze pe Isus. A primit în brațele lui acest trup fără viață care era viața însăși, deși el nu o știa¹. Cum nu a știut niciodată cine era Cel spre care s-a îndreptat. A uns acest trup cu o sută de uncii de ulei și de parfum, iar gestul lui arată că îi dă cinstea unui rege.² Dar nu îi cunoaște împărăția. El depune trupul în noaptea mormântului, îl abandonează puterii morții fără să știe că moartea nu avea putere asupra Lui.³ Noaptea urma să se lase repede. Nicodim și Iosif din Arimateea trebuie să se fi grăbit să termine cât încă era zi. Dar nu se grăbeau să mai ajungă acasă. Datina le cerea lor, celor

care au atins un mort, să rămână departe de casă pentru câteva zile.⁴ Se lăsa noaptea. Și era o noapte de sărbătoare. Era noaptea de Paști. Nici Iosif din Arimateea, nici Nicodim, nu au putut să prăznuiască Paștele împreună cu ceilalți. Nicodim a rămas singur cu amintirea unui mort. Când a venit prima oară să-L întâlnească, era noapte. Era o altă noapte în sărbătoarea Paștelui.

Noaptea... E liniște. Orașul doarme apărat în palma pământului. Zgomotele sunt rare. Se aud câteodată pași solitari, un lătrat, un fluierat... De departe, de foarte departe. Ca și cum toate ar fi foarte aproape. Și din nou liniște, o tăcere odihnitoare și plină de pace. Oamenii dorm. Majoritatea au ajuns de mult acasă. Dimineața, orașul va fi din nou umplut de zgomotele neobosite ale negustorilor și ale celor ce robotesc. Dar acum luminile sunt stinse. Aproape toate. Mai sunt câteva care lucesc. Sunt cei care veghează. O fac în fiecare noapte, ca și cum ar purta în rugăciune somnul tuturor. Noaptea îi invită să intre în casă, tăcerea îi invită să intre în suflet, în adâncul inimii lor. Cântă rugăciuni străvechi, transmise din tată în fiu. Iar cântarea lor se aude mai limpede în noapte. Numai cuvinte de rugăciune se aud în liniște. Și se ridică spre cer precum fumul de tămâie. Cu muzica lor, cu misterul lor, ele înconjoară și apără somnul celorlalți. În inima acestor case de veghere, lumina arde liniștită și se aude focul. La umbra celor care veghează, se ascunde și se dezvăluie misterul vechilor manuscrise. Este timpul de studiu.

Această scenă ne-o putem imagina în Evul Mediu sau la Ierusalim, acum două mii de ani. Ne putem imagina călugări în timp ce se roagă sau iudei studiind Legea. Farisei. *Era un om dintre farisei, pe nume Nicodim, fruntaș al iudeilor. Acesta a venit la El, noaptea* (Ioan 3, 1-2).

Este ora tăcerii. Este ceasul rugăciunii. Nicodim este obișnuit să vegheze în fiecare noapte, aplecat asupra cărților Legii.⁵

⁴ Cartea Numerilor 19, 11, menționează faptul că oricine atinge un cadavru este impur timp de șapte zile. Pentru Nicodim, aceasta înseamnă că nu putea să mai participe la sărbătoarea Paștelui, care era în acest interval de timp. cf. Paul Julian, *Jesus and Nicodemus*, Peter Lang, 2000, p. 77.

⁵ Căderea nopții poate reflecta teama de iudei sau obiceiul rabinic de a studia Legea în timpul nopții. Cf. R. E. Brown, *op.cit.*, p.130; Paul Julian, *op.cit.*, p. 73.

¹ B. Hemelsoet, *L'ensevelissement selon saint Jean*, în „Studies in John“, 47-65, et J.N. Suggit, în *Nicodemus – the true Jew*, „NeoTestamentica“ 14, 1981, p. 102-104, se sprijină pe folosirea cuvântului „elabon“ pentru a dovedi că Nicodim și Iosif din Arimateea, primind trupul lui Isus, ajung la credință. Paul Julian își exprimă îndoiala asupra acestei ipoteze care împinge prea departe paralelismul între „a primi trupul lui Isus crucificat“ și „a primi trupul lui Cristos în Euharistie“ – Paul Julian, *Jesus and Nicodemus*, Peter Lang, 2000, p.76.

² R. Brown, *The Gospel according to John*, p. 960, sugerează faptul că marea cantitate de uleiuri aromate pot însemna o înmormântare regală. Cf. 2 Cronici 16, 14 (funeraliile regelui Asa); Ps.45, 8; Joseph, *Antiquitates*, tom XVII, 199 (funeraliile lui Irod cel Mare). Gestul lui Nicodim și al lui Iosif din Arimateea ar fi un gest de venerație – cf. Schnackenburg, *Das Johannesevangelium*, III (1975), p. 346.

³ Pentru Dennis D. Sylva, Nicodim și Iosif nu înțeleg nimic din moartea lui Isus. Ei „leagă“ trupul mortului în lînțolii și utilizarea verbului *dein*, „a lega“ în Ioan 19, 40 are conotații negative. Același verb este utilizat pentru a spune că iudeii l-au legat pe Isus. Pentru oameni, Isus este „legat“ de puterea morții. Dennis D. Sylva, *Nicodemus and his spices*, NTS 34, 1988, pp. 148-151.

Această noapte se aseamănă cu alte nopți. Și totuși... Este o noapte în sărbătoarea Paștelui. Nicodim pleacă de acasă. Vine spre o casă unde arde lumina și inima veghează și se roagă. Mulți cred că Nicodim a mers noaptea la Isus de frica iudeilor.⁶ Dar la vremea când prima întâlnire a avut loc, Nicodim nu ar fi avut nici un motiv să se teamă. Istoria Evangheliei de-abia a început.⁷ Semnele pe care Isus le face la Ierusalim provoacă credința mulțimii (cf. Ioan 2, 23), deși Isus nu se încrede în ea. Prezența Lui trezește o mișcare de admirație care îl atinge chiar și pe unul dintre mai-marii iudeilor. Venirea lui Nicodim la Isus este plasată în acest context de mișcare a „credinței”, chiar dacă puțin prea facilă și superficială. Se poate delimita ușor introducerea pericopei între versetele din Ioan 2, 23 și Ioan 3, 2, care situează cadrul și îl introduce pe Nicodim.⁸ Pericopa se încheie vorbind despre venirea înspre lumină a celui care este pus în mișcare de adevărata credință. „*Cel care înfăptuiește adevărul vine la Lumină, ca să se arate că lucrările lui au fost săvârșite în Dumnezeu*” (Ioan 3, 21). Acest final pare să marcheze contrastul între omul care înfăptuiește adevărul și Nicodim, cel care vine înspre lumină, dar fără să știe. Va începe, încetul cu încetul, să descopere asta. Și totuși, primele lui cuvinte sunt „*Rabbi, noi știm*”. Este unul dintre farisei. Îi reprezintă, poartă greutatea științei lor. Vine singur și totuși aduce o lume întreagă cu el, o tradiție și o cultură⁹. Încetul cu încetul, Isus îl va determina să admită lipsa lui de cunoaștere. „*Noi știm!*” Ce știau ei, de fapt?

„*Noi știm că de la Dumnezeu ai venit...*” (cf. Ioan 3, 2) Ei pretind că știu de unde vine Isus. După cum afirmă, ei cunosc

⁶ Cf. R. Kieffer, *Le monde symbolique de Saint Jean*, „Lectio Divina”, 137, Paris, Cerf, 1989, p.46.

⁷ Jean-Marie Auwers susține teza conform căreia Nicodim nu avea de ce să se teamă, în articolul său *La nuit de Nicodème*, „Revue Biblique” 1990, T 97/4, pp. 481–503.

⁸ Asupra delimitării introducerii, vezi Paul Julian, *op. cit.*, pp. 49–60.

⁹ U.C. von Wahlde, *The terms for religious authorities in the fourth Gospel, a key to literary strata?*, JBL 98 (1979), p. 234; Pierre Grelot, *Qui sont les juifs dans l'Évangile de Jean*, Paris, Gabalda, 2000.

originea Lui. Este aproape o mărturie de credință¹⁰! Numai că pentru Nicodim și pentru farisei, Isus este doar un învățător. Continuarea frazei face această precizare. „*Știm că de la Dumnezeu ai venit ca învățător*”. Pentru ei, Isus a venit să-i învețe. Fiindu-le asemeni, fariseii sunt gata să-l accepte. Se lasă convinși de semnele pe care le înfăptuiește: „*Pentru că nimeni nu poate face semnele pe care le faci Tu, dacă nu e Dumnezeu cu El*.” (Ioan 3, 2) Dar se înșală¹¹.

Isus refuză o asemenea credință. El neagă acest tip de știință. De unde vine și unde se duce, nimeni nu poate ști dacă nu se naște din nou. Un dialog în trei timpuri (Ioan 3, 3–10), urmat de un monolog (Ioan 3, 11–21), structurează întâlnirea dintre Nicodim și Isus în jurul acestei duble întrebări: cine este Isus și cine vine la El? Frumusețea textului stă în faptul că nu există nici o întrebare la început. Nicodim vine să afirme ceea ce știe. Isus este cel pe care Îl cunoaște deja, sau, mai bine spus, crede că Îl cunoaște. Mai târziu, în Evanghelie, vom întâlni din nou acest gen de afirmație și printre locuitorii Ierusalimului (Ioan 7, 25–28). Ei știu de unde vine Isus, „*în timp ce Cristos, când va veni, nimeni nu va ști de unde este*”. E imposibil ca frunțașii iudeilor să-l fi recunoscut în El pe Mesia! „*Și pe mine mă știți și știți de unde vin?*”, îi întreabă Isus. „*Dar Eu nu am venit de la mine*” (Ioan 7, 28). Isus contestă mai departe „știința” lor. Dar dacă în capitolul șapte, discursul devine categoric în fața celor care vor să-L ucidă, tonul rămâne încă blând în timpul primei întâlniri cu Nicodim. Isus își acordă timpul să-l poarte pas cu pas și ajunge să-l determine pe Nicodim să transforme în întrebare prima lui afirmație. Fariseul trebuie să admită că știința lui nu-i este suficientă.

¹⁰ Cf. Michèle Morgen, *Afin que le monde soit sauvé*, Lectio Divina 154, Cerf, 1993, p. 42.

¹¹ Cf. Brown, „Nicodemus approach to Jesus is well intentionated but theologically inadequate”. („Modul în care Nicodim îl abordează pe Isus este bine intenționat, dar teologic neadecvat.”) Brown notează și opinia contrară conform căreia Nicodim a venit să pună întrebări-capcană lui Isus. Paralelismul între formula de introducere și cea din Papyrus-ul Egerton poate susține această teză. Brown, *The Gospel according to John*, I, New York, 1966, p. 138.

Primele secvențe ale pericopei sunt ritmate de repetiția formulei „*Amin, amin, îți spun ție*“. În trei rânduri, Isus își începe discursul cu aceeași exclamație, subliniind astfel importanța cuvântului pe care urmează să-l rostească¹². Este un cuvânt de mărturie.

Isus începe cu o afirmație care îl șochează pe interlocutorul său. Pentru a putea vedea împărăția lui Dumnezeu, El pune condiția unei noi nașteri. „*Amin, amin, îți spun ție, dacă cineva nu se naște «din nou»*”¹³, *nu poate vedea împărăția lui Dumnezeu*.“ (Ioan 3, 3) Nicodim nu înțelege ce spune Isus. El vorbea despre nașterea „de sus“, Nicodim crede că trebuie să te naști „a doua oară“. Cuvântul „*anôthen*“, folosit de Isus, este un cuvânt cu dublu sens. Înseamnă „din nou“, dar și „de sus“. Se iscă o neînțelegere, punând în relief incapacitatea lui Nicodim de a discerne. Ironic, el întreabă: *cum poate oare un om să intre încă o dată în sânul mamei lui și să se nască?* (Ioan 3, 4)

Isus explică afirmația făcută. Să te naști *din nou* înseamnă să te naști *din apă și Duh*. „*Amin, amin, îți spun, dacă cineva nu se naște din apă și Duh, nu poate intra în împărăția lui Dumnezeu*“ (Ioan 3, 5). O nouă naștere separă: cei care se nasc din carne sunt carne. Și cei care se nasc din Duh, sunt duh. Isus continuă prin a identifica lipsa: Nicodim nu știe. Nu înțelege nimic din această a doua naștere¹⁴. Ar putea el să audă suflul Duhului? Ar putea el ști cu adevărat de unde vine cel trimis de Dumnezeu? Fariseul ajunge să pună întrebarea care îl deschide spre ascultarea celui-lalt. „*Cum pot fi acestea?*“ *întreabă Nicodim. Isus îi răspunde:*

„*Tu ești învățător în Israel și nu știi acestea?*“ (Ioan 3, 9–10). Isus face trimitere la identitatea lui primă, o identitate ce trebuie depășită.

Isus încheie dialogul, îndoindu-se de capacitatea grupului din care face parte Nicodim să primească mărturia Lui. „*Amin, amin, îți spun ție, noi ceea ce știm vorbim și despre ceea ce am văzut dăm mărturie, iar mărturia noastră voi nu o primiți*“ (Ioan 3, 11). Față de „*noi știm*“ a lui Nicodim se opune acum „*noi știm*“ spus de Isus. Unei științe dobândite printr-un lung proces de învățare i se opune o cunoaștere dată de Duh. Iudeii se vor întreba mai târziu, văzându-L pe Isus învățând în Templu, „*cum de știe acesta carte, fără să fi învățat?*“ (cf. Ioan 7, 15), Isus va răspunde: „*Învățătura mea nu este a mea, ci a Aceluia care m-a trimis. Cine vrea să facă voia Lui va ști dacă învățătura vine de la Dumnezeu*“ (Ioan 7, 16–17). Cunoașterea nu vine din „*carte*“. El însuși nu este un „*maestru*“, un „*didaskalos*“, cum presupune Nicodim. Isus va resitua lucrurile, dând cheia pentru a-i putea cunoaște adevărata identitate.

Nicodim a venit să afirme o știință. A spus: „*Știm că de la Dumnezeu ai venit ca învățător, pentru că nimeni nu poate face semnele pe care le faci Tu, dacă nu e Dumnezeu cu el*“ (Ioan 3, 2). Isus îl face să cunoască adevărul. El îi răspunde: „*Nimeni nu a urcat la cer decât Cel care a coborât din cer, Fiul Omului care este în cer*.“ (Ioan 3, 13)

În două rânduri, în pericopă, identitatea lui Isus este conturată în raport cu ceilalți „*Nimeni nu poate face semnele*“, spune Nicodim. „*Nimeni nu a urcat la cer*“, răspunde Isus. Isus este excepția, am putea spune. În două rânduri, Isus este identificat în raport cu mișcarea: „*De la Dumnezeu ai venit*“, spune Nicodim. Isus vorbește despre „*Cel care a coborât din cer*“. Cele două formulări se aseamănă.¹⁵ Dar, pentru Nicodim, a spune că Isus vine de la Dumnezeu reprezintă o concluzie la care ajunge văzând semnele. Pentru că înfăptuiește acestea, înseamnă că Dumnezeu este

¹⁵ Michèle Morgen, *Afin que le monde soit sauvé*, Cerf, Lectio Divina 154, Paris, 1993, p. 58.

¹² Ioan 3, 3.5.11. Vezi Michèle Morgen, *op.cit.*, p.35.

¹³ „*Anôthen*“ în greacă. Paul Julian analizează utilizarea neînțelegerii și a ironiei în Evanghelia după Ioan. Paul Julian, *op.cit.*, p.88.

¹⁴ „On peut dire que Nicodème se situe résolument du côté charnel, celui des apparences (vs. 6) et que, faute d’accepter de se recevoir d’un «engendrement spirituel», il lui manque cette liberté semblable à celle du vent (ou «esprit»), qui seule lui permettrait d’adhérer au sens «spirituel» des propos de Jésus“, („Se poate spune că Nicodim se situează în mod decisiv de partea trupului, a aparențelor [vs. 6] și, neacceptând să primească nașterea spirituală, îi lipsește libertatea vântului (sau a duhului), singura care i-ar permite să adere la sensul spiritual al cuvintelor lui Isus“). Yves-Marie Blanchard, *op. cit.*, p. 126.

cu el. Isus inversează termenii: Pentru că vine de la Dumnezeu, are de înfăptuit o lucrare. „*Dumnezeu L-a trimis*“. Semnele nu sunt decât luminițe pe un drum: ele precedă și vestesc lucrarea crucii.¹⁶ Deoarece trebuie „*să fie înălțat Fiul Omului, pentru ca oricine crede în El să aibă viață veșnică*“ (Ioan 3, 14–15)¹⁷.

O primă afirmație asupra identității lui Isus se cerea corectată, precizată. Pas cu pas, se ajunge la o nouă afirmație, făcută de Isus însuși. El nu este „*învățător*“, este „*Fiul Omului*“. Pentru a ajunge aici, trebuia parcurs un drum: cel care crede că știe și vine să facă afirmații trebuie să ajungă să asculte, să pună întrebarea. Cel care vine plin de cunoștințele pe care le are trebuie să ajungă să recunoască lipsa și să-și deschidă poarta inimii.

Cel care vine, apăsător de greutatea cunoștințelor sale, se află în fața unei noi nașteri. Nicodim face parte dintr-un grup, este unul dintre farisei, unul dintre fruntașii iudeilor. Isus pune în discuție acest grup, această categorie socială: „*voi nu primiți mărturia noastră... Cum veți crede?*“ (cf. Ioan 3, 11–12) Nicodim va renunța oare la identitatea lui? Poate el să se lase transformat?

Vine noaptea... Merge el oare spre lumină?¹⁸

Nicodim – interlocutor al lui Isus și al ucenicilor

În vremea în care Isus îi vorbea, Nicodim nu ar fi putut înțelege. Va fi în stare, doar dacă, mai târziu, și el, asemeni ucenicilor, va intra în procesul amintirii. Isus vorbește și poate doar să-l facă

să audă că se află în fața unei noi nașteri, îl poate determina să recunoască o lipsă. Îi anunță lucruri care vor veni, lucruri care împlinesc Scriptura: „*Așa cum Moise a înălțat șarpele în deșert, așa trebuie și Fiul Omului să fie înălțat pentru ca oricine crede în El să aibă viață veșnică*“ (Ioan 3, 14–15).

Discursul lui Isus este centrat asupra *Fiului Omului* (vs.13.14), asupra *Fiului Unic* (vs.16.18), asupra *Fiului lui Dumnezeu* (vs.17). El a venit pentru a mântui lumea.

Isus anunță în două rânduri o nouă „*geneză*“: El vorbește despre *nașterea de sus, nașterea din Duh* (vs. 3 și 5). Vorbește apoi despre *lumina venită în lume* (vs.19). Textul face trimitere la Prolog la fel ca și la primele versete din Geneză, când Dumnezeu a creat cerul și pământul. *Suflul lui Dumnezeu era deasupra apelor. Dumnezeu a spus: să fie lumină. Și a fost lumină* (Geneză 1, 2b–3). La început, Dumnezeu a creat prin Cuvântul lui. Iar acum, Dumnezeu creează lumea din nou, tot prin Cuvânt: Cuvântul făcut trup. Cel care cunoaște adevărata identitate a celui trimis de Dumnezeu participă la noua creație. Dumnezeu creează prin Cuvânt, Dumnezeu creează făcând o separare. Paul Beauchamp arată această legătură inseparabilă în studiul său asupra cărții Genezei, *Création et séparation (Creație și separare)*. „Să creezi înseamnă să rupi un continuu, să defaci, să lași spațiu, să rupi [...] să creezi prin cuvântul care separă înseamnă să introduci între lucruri o distanță mai radicală decât dacă ai tăia cu sabia“¹⁹. Separând cerul de pământ, lumina de întuneric, ziua de noapte, Dumnezeu instaurează ordinea, introduce distincția. Separarea, prin actul de a alege, poate să fie luată în considerare și ca o punere deoparte. În cel de-al treilea capitol din Ioan, este vizibil cum mișcarea de creație–separare se reinstituie.

Această mișcare poate fi descoperită în pericopa întâlnirii cu Nicodim:

Îndoiala asupra credinței mulțimii și afirmația neadecvată asupra identității lui Isus: „*Rabbi, știm că de la Dumnezeu ai venit ca învățător*“ – Ioan 2, 23–3,2

¹⁹ Paul Beauchamp, *Création et séparation*, pp. 230–231.

¹⁶ Paul Julian comentează: „Signs are symbolic anticipations of the perfect sign. [...] The argumentation making Nicodemus move from the signs seen (cf. 3, 2) to the perfect sign (cf. 3, 14–15) [...] is therefore, perfectly logical“ („Semnele sunt anticipări simbolice ale semnului perfect [...] Argumentarea potrivit căreia Nicodim va trece de la semnele văzute la semnul perfect este logică“.) Paul Julian, *Jesus and Nicodemus*, p. 187.

¹⁷ Despre analiza cuvântului „*hypso*“, a se vedea Paul Julian, *op. cit.*, pp.133–139. Expresia trimite la episodul șarpelui de aramă – cf. Michèle Morgen, *op. cit.*, p. 60–61.

¹⁸ Sfântul Augustin remarcă faptul că „Nicodim vine la Domnul noaptea. Vine spre lumină, dar vine în întuneric. Deși vine spre Isus, din cauza faptului că vine noaptea, el vorbește încă din întunericul cărnii sale“. Sfântul Augustin, *Comentariul la Ev. după Ioan*, 11, 4, 1–5.

„Creația“ nouă – prin Duh, o nouă naștere conduce la vederea Împărăției lui Dumnezeu: „*Nimeni nu va putea vedea împărăția lui Dumnezeu dacă nu se naște din nou*“ – Ioan 3, 3–4

Separarea și desemnarea lipsei: „*Ce e născut din carne, carne este, ce e născut din Duh, duh este*“ – Ioan 3, 5–10

Îndoiala asupra credinței lui Nicodim și o nouă afirmație asupra identității lui Isus: „*Nimeni nu a urcat la cer în afară de Cel care a coborât din cer, Fiul Omului*“ – Ioan 3, 11–13

Dumnezeu mântuiește – „Creația nouă“ prin Fiul: „*Oricine crede în [Fiul Omului] are viață veșnică*“ – Ioan 3, 14–18

Judecată /Separare: „*Cel care face răul nu vine la lumină, cel care înfăptuiește adevărul vine la lumină*“ – Ioan 3, 19–21

Se pronunță o judecată. Există omul de carne care se opune omului născut din duh. Nașterea de sus îi separă. „*Ce e născut din carne, carne este. Ce e născut din Duh, duh este.*“ (Ioan 3, 6). La sfârșitul discursului, Isus vorbește despre omul care preferă întunericul și despre omul care vine la lumină. „*Și iată judecata: Lumina a venit în lume și oamenii au iubit întunericul mai mult decât lumina, căci faptele lor erau rele. Oricine face răul urăște lumina și nu vine la lumină, ca să nu se vădească faptele lui. Dar cel care înfăptuiește adevărul vine la Lumină ca să se arate că lucrările lui au fost săvârșite în Dumnezeu*“ (Ioan 3, 19–21). Isus vestește aceasta. Nicodim este prevenit. Asta nu înseamnă că a înțeles cu adevărat. Cum ar putea avea credință, înainte de Paște?

Credința trezită de semne nu duce nicăieri. Nu numai Nicodim se înșală. „*Pe când era la Ierusalim, în timpul sărbătorii Paștelui, mulți au crezut în numele lui, datorită semnelor pe care le făcea. Dar Isus nu se încredea în ei, pentru că îi cunoștea pe toți și nu avea nevoie ca cineva să dea mărturie despre om: El însuși știa ce era în om*“ (Ioan 2, 23–25). Cunoaște bine credința care arde ca un foc de paie, această credință care așteaptă semne și se clatină la cea mai mică încercare. Nu, Isus nu se încrede în mulțime. Va rămâne singur. Credința slabă a mulțimii se va împrăștia precum fumul. Toți Îl vor părăsi. „*Iată că vine ceasul – și a și venit – când vă veți risipi fiecare întru*

ale sale și mă veți lăsa singur“ (Ioan 16, 32), le va spune Isus ucenicilor săi în noaptea dinaintea Patimilor. Și a continuat să se roage. „*Tată, a sosit ceasul: preamărește pe Fiul tău, pentru ca Fiul să te preamărească pe tine, precum i-ai dat putere peste tot trupul, ca să dea viață veșnică tuturor acelor pe care i-ai dat lui. Și aceasta este viața veșnică: să te cunoască pe tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Acela pe care l-ai trimis, Isus Cristos*“ (Ioan 17, 1–3). Isus îi vestea deja lui Nicodim: „*Trebuie ca Fiul Omului să fie înălțat pentru ca oricine crede în El să aibă viață veșnică*“ (Ioan 3, 14). Nu semnele dau naștere credinței, ci acel unic semn, semnul crucii²⁰. Contemplând acest mister, omul va putea cunoaște dragostea lui Dumnezeu pentru lume. Nu este o știință, este credință. Este o iubire infinită pe care o primești și în care te încrezi. Tocmai încetezi să știi, începi să iubești și să te lași iubit. Încetezi să fii subiectul care cunoaște aflat în fața obiectului cunoașterii sale. Devii una cu cel pe care îl iubești în iubire, la fel cum Tatăl și Fiul sunt una în schimbul veșnic al vieții care nu încetează să fie dăruită și primită. Un foc de iubire îl cuprinde pe om: îl poartă pentru totdeauna înspre Creatorul său. „*Inima voastră să nu se tulbure! Credeți în Dumnezeu, credeți și în mine. În casa Tatălui meu sunt multe lăcașuri... merg să vă pregătesc un loc. Și de mă voi duce și vă voi pregăti un loc, iarăși voi veni și vă voi lua cu mine, pentru ca acolo unde sunt Eu să fiți și voi. Și încotro merg, cunoașteți calea*“ (Ioan 14, 2–4). O cale a iubirii, o cale a dăruirii, o cale a credinței.

Ucenicii au urmat această cale. Dar oare Nicodim va putea să o facă? Va încerca el să înțeleagă ce s-a întâmplat? Va intra și el în acest proces al amintirii pentru a se lăsa transformat? Ar trebui să o facă. Totul îl împinge să o facă. Se află aici, în fața

²⁰ „La croix de Jésus peut être considérée comme le signe infaillible, dans la mesure où, la réalité visible étant pratiquement réduite à néant, le signifié éclate au grand jour, dans une nudité aveuglante.“ („Crucea lui Isus poate fi considerată ca semn infailibil, în măsura în care realitatea vizibilă fiind practic redusă la neant, semnificatul izbucnește la lumina zilei într-o nuditate orbitoare“) Yves-Marie Blanchard, *Des signes pour croire*, Ed. du Cerf, 1995, p. 100.

unui mormânt greu de trupul unui mort, ucis pe nedrept pentru dreptatea lui. Se află aici pentru a-și aduce aminte și amintirile îl bântuie.

A existat o primă întâlnire cu Isus. Iar apoi... Sanhedrinul a trimis gărzile să-L prindă pe Isus. Nicodim era singurul care s-a întrebat dacă nu trebuie să-L asculte înainte să-L condamne. „*Oare Legea noastră osăndește un om fără să-l asculte mai întâi și fără să știe ce a făcut?*” (cf. Ioan 7, 51) Nicodim întreabă din respect pentru Lege²¹ și întrebarea lui îl pune în conflict cu ceilalți, cu grupul din care face parte. Nu insistă. Rămâne cu ei. Rămâne cu cei care vor să-L omoare pe Isus. După ce Cristos a murit răstignit pe cruce, Iosif din Arimateea îi cere lui Pilat să-i ridice trupul. Pilat i-a îngăduit. A venit așadar și a luat trupul. A venit și Nicodim – cel care a venit la El, pentru prima oară, noaptea, – aducând un amestec de smirnă și aloe, ca la o sută de litre (Ioan 19, 38 b–39). Nicodim... Ce se întâmplă cu el? De ce se află aici? Aduce un amestec de o sută de litre (aproximativ 33 de kg.) de smirnă și de aloe, o adevărată avere pentru o înmormântare! Această moarte îl costă scump. A intervenit în Sanhedrin, punând întrebarea despre respectarea Legii și cerând ca Isus să fie ascultat înainte de a fi condamnat. Dar s-a opus el cu adevărat deciziei de a-L ucide? Om de carne născut din carne, el a ales întunericul, a ales să fie de partea celor care au dorit moartea unui om drept. Nu era oare și el vinovat? Cum ar fi putut crede în nevinovăția sa? Amintirile îl bântuie. Are de pus întrebări și nu mai are cui să le pună. Trebuie să înțeleagă. Trebuie să-și aducă aminte. Cine este de fapt acel om spre care a mers atunci, în noapte?

Oare cuvintele de demult îi vor reveni în minte? Evanghelia însăși sugerează această ipoteză. Povestind întâlnirea dintre Nicodim și Isus, la un moment dat se produce o alunecare în

timp. Deodată, textul dă impresia că reproduce un dialog între ucenici și farisei. Întâlnirea pare să aibă loc după moartea și învierea lui Cristos.

Un detaliu atrage atenția. În plină discuție cu Nicodim, Isus i se adresează acestuia la plural. El spune: „*Noi vorbim despre ceea ce știm și dăm mărturie despre ceea ce am văzut, dar voi nu primiți mărturia noastră*” (Ioan 3, 11). Pe cine desemnează acest *noi*? Timpi diferiți ai istoriei par să se întrepătrundă, un dialog început între Isus și Nicodim pare să se continue între acesta și ucenici²². Este un mic indiciu. Desigur, pluralul *noi* folosit de Isus corespunde cu acel *noi* folosit de Nicodim la începutul discursului său. Utilizarea pronumelui la plural se integrează în mod desăvârșit logicii dialogului, în care Isus preia unul după altul cuvintele lui Nicodim și le dă un alt sens. Nicodim îl numește *învățător*, Isus îl desemnează și el, la rândul lui, ca *învățător*, jucându-se cu ironia situației, deoarece acestui învățător îi lipsește știința! Nicodim credea că *știe*, după cum afirmă singur: *noi știm*. Isus îi întoarce mînea: *noi știm* (vs. 11), îi va răspunde El. Dar în acest *noi* se poate strecura ușor identitatea ucenicilor. O imperceptibilă schimbare se produce între un timp istoric și un altul, între o epocă și alta.

A fost un timp în care mulți credeau. Era datorită „semnelor” pe care le făcea Isus. Dar Isus nu credea în om, nu se încredea în el și nu avea nevoie ca cineva să dea mărturie despre om, căci El însuși știa ce este în om. Era timpul istoric al întâlnirii lui Nicodim cu Isus. A doua oară, aceleași cuvinte apar în pericopă: *a crede, a ști și a da mărturie*, descriind însă un cadru diferit. Un grup vorbește și afirmă: *Noi vorbim despre ceea ce știm și dăm mărturie despre ceea ce am văzut, dar voi nu primiți mărturia noastră. Voi nu credeți* (cf. Ioan 3, 11–12). Când dialogul cu Nicodim este povestit, un nou timp a început deja, un timp în care ucenicii pot spune *noi știm, noi dăm mărturie și voi nu credeți*²³. Un nou context permite de asemenea să fie reformulată

²¹ Léon-Dufour observă că în două rânduri, în aceeași pericopă, Legea este o piedică pentru farisei, așa cum este și „drumul care duce la Cristos” pentru Nicodim. Léon-Dufour, *op. cit.*, vol II, p. 246. Schnackenburg remarcă ironia: „The teachers of the Law, cursing the people who don't know the Law, do not themselves abide by the Law” („Învățătorii Legii blestemându-i pe oamenii care nu cunosc Legea, nu respectă nici măcar ei Legea”), Schackenburg, *op. cit.*, p.161.

²² Dodd, *Historical Tradition*, p. 328; Léon-Dufour, *Lecture*, I, p. 296, Michèle Morgen, *op. cit.*, p. 32; G. Sellin *Die Auferstehung ist schon geschehen*, NT 25 (1983), pp. 220–237.

²³ Paul Julian analizează utilizarea acestor cuvinte. *op.cit.*, pp. 113–117.

identitatea lui Isus. Este un mic indiciu. O singură frază în care pronumele singular *eu* se transformă în pluralul *noi*, pentru a reveni din nou la singular. „*Dacă v-am spus cele pământești și nu credeți, cum veți crede când vă voi spune cele cerești?*” (Ioan 3, 12). Acel plural *noi* dispare, revine singularul *eu*. Dialogul este purtat din nou între Isus și Nicodim. Dar e un mod al textului de a ne face cu ochiul. Ucenicii vor purta și ei un dialog cu Nicodim, acest fariseu care vrea să înțeleagă și care nu reușește.

Situația pe care mi-o imaginez pentru a spune Evanghelia după Ioan: După moartea și învierea lui Cristos, e o noapte în timpul persecuției lui Irod. Iacob, apostolul, a fost decapitat. Petru este închis. Nicodim, unul dintre fruntașii iudeilor, vine noaptea la Ioan. Îi este frică. Îi este greu să-L înțeleagă pe Cristos. Cum să nu-ți fie frică? Cum poți înțelege?

Nicodim și Ioan, față în față. Își aduc aminte.

Cel care se ascunde, în fața celui care a venit spre lumină.

Cel căruia îi este frică, în fața celui care a învins lumea.

Cel care regretă, în fața celui care are încredere.

Între remușcare și încredere, între teama și curajul cuvântului există o trecere dificilă: e vorba de iertare. Nicodim are un nou drum de parcurs. Isus l-a călăuzit de la afirmație spre întrebare. Acum, el vine cu o întrebare.

Își aduce aminte. Pentru prima oară el a venit la Isus, noaptea. Credea că știe la cine a venit. Isus trebuia să fie un învățător, trimis de Dumnezeu. Dar în timpul acelei prime întâlniri, Isus i-a contestat știința. I-a anunțat necesitatea unei noi nașteri pentru a putea cunoaște. O nouă creație. Ea presupunea separarea. Să te separi... Pericopa întâlnirii cu Nicodim se termină cu judecata, cu separarea. Dar nu este vorba de o condamnare. Este separarea pe care o implică o nouă creație. Ce va face el? Dacă va lua calea ucenicilor, ea îl va izola puternic, îl va pune în conflict real cu grupul din care face parte. Nu e o alegere ușoară. Și nu e simplu să o urmezi.

Nicodim continuă să-și aducă aminte. După acea primă întâlnire, în timpul nopții, a urmat Sărbătoarea Corturilor, la Ierusalim. Scena este dovada sfășierii pe care prezența lui Isus o

provoacă în mulțime și între iudei. El separă. Sinopticii dau mărturie despre cuvântul lui Isus: „*Nu am venit să aduc pacea, ci sa-bia*” (cf. Mt. 10, 34). Evanghelia după Ioan pare să pună în scenă acest logion. Se produce o sfășiere între membrii aceleiași familii, între cei apropiați. Dar și în inima omului. Nicodim trăiește acest lucru pe toate planurile. Trebuie să se separe de ai săi. Dar trebuie să se separe și de omul de carne, de omul întunericului care este el însuși. În clipa în care evenimentele se desfășurau, el nu a făcut-o. Poate o va face mai târziu, când își va aduce aminte.

În inima conflictului: relecturi succesive

Sărbătoarea Corturilor se apropie. Isus străbate Galileea. Nu pare să vrea să meargă la Ierusalim, unde iudeii îl caută să-L omoare. Primele două versete ale capitolului șapte ne anunță o stare de „război”. Conflictul a fost declanșat. Iar dacă Isus urcă la Ierusalim, situația nu poate decât să se înrăutățească. Dar frații lui îl îndeamnă să o facă. Îi cer să se arate lumii, să-i lase pe ucenici să vadă lucrările pe care le înfăptuiește. „*Nimeni nu lucrează pe ascuns, ci caută să fie văzut*”, îi spun ei (Ioan 3, 4). Cu tristețe, evanghelistul comentează: *Frații lui nu credeau în El* (Ioan 3, 5). Isus le refuză cererea. Îi lasă să plece singuri. El însuși va urca în urma lor, nu pe față, ci *în ascuns* (Ioan 3, 10). Cine ar fi putut să-L urmeze? Cum să le ceară fraților lui să-L urmeze? Drumul lui urca nu numai la Ierusalim, ci până la cruce. Și nimeni nu putea încă să-L urmeze. A acceptat să meargă el ultimul, urmându-și frații, urmându-i pe oameni. A plecat ultimul să-l caute pe om.

Introducerea a fost făcută (Ioan 7, 1–10). Începând de acum, de-a lungul capitolelor șapte și opt, scena se va desfășura la Ierusalim, în timpul Sărbătorii Corturilor. Este o stare de conflict. Iudeii îl caută pe Isus *să-l omoare* (vs.1). *Îl caută să-l omoare*, ni se spune din nou la versetul 30. *Vroiau să-l omoare* (vs. 44). Tensiunea crește. Dacă nimeni nu pune mâna pe El, aceasta se datorează doar faptului că *ceasul lui nu sosise încă* (Ioan 7, 30). În inima pericopei întâlnim mențiunea *ceasului*. Ni se vorbește

și de mulțimea care *murmura* (7, 30–32). Imaginea mulțimii este cea care deschide secvența (7, 11–13). Evocând *murmurul*²⁴ poporului iudeu în deșert, această imagine precede și urmează după un prim dialog dintre Isus și iudei (vs. 14–29). *Murmura mulțimea despre el în oraș* (vs. 12). *Fariseii au auzit mulțimea murmurând* (vs. 32). Urmează al doilea schimb de replici între Isus și iudei (vs. 33–39). Chiar mai înainte, ne este amintit faptul că vroiau să-L omoare, dar *nimeni nu a pus mâna pe El* (vs. 30). La sfârșitul secvenței, aflăm din nou că unii dintre ei vroiau să-L prindă, dar *nimeni nu a pus mâna pe El* (vs. 44). Afirmția se repetă, în deschiderea și închiderea celei de-a doua secțiuni. La sfârșit, *murmurul mulțimii* se intensifică (vs. 40–43)²⁵.

Cele trei menționări ale mulțimii ritmează pericopa. La început, sunt enunțate convingeri diferite. La sfârșit, e evident: se produce o ruptură. În inima conflictului: *ceasul*. Nu venise încă *ceasul* (Ioan 7, 30). Mulțimea vorbește despre venirea lui Cristos. „*Când Cristos va veni...*” (Ioan 7, 31). Dar El era deja acolo. El fusese deja *trimis*, așa cum Cristos însuși o afirmă (Ioan 7, 29). Două mișcări contrarii se încrucișează în acest *ceas*. Tatăl își *trimite* Fiul, în timp ce iudeii își *trimit* gărzile. Totul se desfășoară între „deja aici” și „nu încă”. Cristos a fost deja *trimis*, dar mulțimea pare să-i aștepte încă venirea în viitor, căci nu Îl poate recunoaște.

²⁴ Verbul *gogguzein*, utilizat pentru a descrie atitudinea iudeilor în timpul discursului despre pâinea vieții (cap.6) este „le terme habituel pour désigner l’endurcissement des hébreux au désert” („termenul obișnuit pentru a desemna împietrirea evreilor în deșert”), Yves Marie Blanchard, *op. cit.*, p.63.

²⁵ O posibilă împărțire a pericopei ar fi:

Introducere: frații lui Isus îl îndeamnă să urce la Ierusalim – vs. 1–10.

Iudeii îl caută pe Isus. Mulțimea murmură – vs. 11–13.

Primul schimb de cuvinte între Isus și ceilalți (iudeii, mulțimea, locuitorii din Ierusalim) – vs. 14–29.

Nimeni nu a ridicat mâna asupra Lui. Iudeii trimit gărzile. Mulțimea murmură. – vs. 30–32.

Al doilea schimb de cuvinte între Isus și iudei – vs. 33–39.

În mulțime s-a produs o dezbinare. Nimeni nu a ridicat mâna asupra Lui. – vs. 40–43.

Concluzie: gărzile se întorc la farisei. Nicodim intervine. – vs. 44–53.

Ceasul încă nu a venit, dar gărzile au fost deja *trimise*²⁶. Încă puțin: *Ceasul* va veni. *Ceasul* crucii. *Ceasul* slavei.

Ceasul Lui²⁷: separă doi timpi ai istoriei, timpul lucrării Fiului de timpul Duhului. Primul schimb de cuvinte între Isus și iudei (Ioan 7, 14–29) vorbește despre această lucrare, cel de-al doilea dialog (7, 33–39) se încheie cu vestirea darului Duhului. Două teme se opun: cea a cunoașterii și cea a credinței. Iudeii vor *să știe* de unde vine învățătura lui Isus, El îi invită *să creadă*. Dialogul, început mult timp înainte cu Nicodim, devine acum o dezbatere publică în jurul acelorași întrebări. Isus contestă mai departe „știința” iudeilor, îi invită să se lase transformați. În prima parte, de la vs. 14 la vs. 29, verbul *a cunoaște* revine de nouă ori. Începând cu versetul 31, apare verbul *a crede*, folosit de trei ori. Mulțimea este prima care *crede* în Isus, dar e o credință pe care nu te poți baza. În cea mai mare zi a sărbătorii, Isus îi va chema pe cei cărora le este sete, să vină să bea (vs. 37). Îi cheamă pe cei care cred cu adevărat în El. *A crede* devine împlinirea unei căutări, *a crede* înseamnă a găsi în raport cu *a căuta*. Dar nu poți ajunge cu adevărat la credință fără să trăiești *ceasul*. Darul Duhului este vestit ca fiind un eveniment viitor, deoarece *ceasul* nu venise încă. Una dintre temele capitolului șapte este omul care *caută*. Verbul revine de 12 ori, folosit la propriu și la figurat, între versetele 1 și 36. Acest verb dispărește apoi, ca și cum chemarea lui Isus adresată celor cărora le este sete – să vină și să bea – devine împlinirea căutării omului. Dar cine îi aude chemarea? Cine vine cu adevărat la El? E cineva care Îl *caută* cu adevărat? Deocamdată, iudeii sunt cei care Îl *caută*.

²⁶ Structurat în chiasm: El m-a *trimis* – *ceasul* nu a *venit* – Cristos când *va veni* – ei *au trimis* gărzile.

²⁷ „Le narrateur reprend l’expression de Jésus à Cana, concernant l’heure où par ses miracles il manifesterait sa gloire [2,4]; ici son heure se réfère évidemment à la Passion, à l’heure ultime que seul Dieu détermine [12,23; 17,1].” („Naratorul reia expresia lui Isus de la nunta din Cana, privitor la *ceasul* în care, prin minunile lui, își va manifesta slava; aici *ceasul* se referă în mod evident la Patimă, *ceasul* ultim pe care Dumnezeu singur îl stabilește”); Léon-Dufour, *Lecture de l’Évangile selon Jean II*, Ed. Seuil, Paris, 1988, p. 227.

Dar asta ca să-L omoare. Îl vor căuta mai târziu, le spune Isus. Și atunci, nu-L vor mai găsi. Nicodim este unul dintre iudei, unul dintre fruntașii lor. El este unul dintre cei care caută să-L prindă, care caută să-L omoare. Și, în același timp, el este unul dintre cei care îl caută pe Dumnezeu, pur și simplu. Dacă a fost martorul acestei scene, în templu, când Isus îl cheamă pe om, cum a primit el chemarea Lui? Există oare o „mulțime“ și în inima lui, unde vocile se contrazic în permanență? *Unii spuneau că e bun... în timp ce alții spuneau: „Nu, amăgește mulțimea.“* (vs. 12).

Nicodim este acolo, așa cum vom afla imediat din textul evanghelic. Și voci contradictorii se opun în el. Îi ia apărarea lui Isus și, în același timp, rămâne unul dintre cei care îl persecută.

Prezența lui Isus provoacă o sfâșiere din ce în ce mai dramatică în inima oamenilor. *S-a produs o dezbinare în mulțime din pricina Lui* (Ioan 3, 43). Gărzile nu se mai supun marilor preoți. Aceștia le-au trimis să-L aresteze pe Isus (Ioan 3, 32). Iar ele se întorc spunând: „*Niciodată n-am auzit un om să vorbească astfel*“ (Ioan 3, 46). Fariseii se întreabă atunci cum pot fi oamenii amăgiți atât de tare! „*Oare vreunul dintre fruntașii iudeilor a crezut în El, sau vreunul dintre farisei? Dar mulțimea aceasta, care nu cunoaște Legea, este blestemată*“ (Ioan 7, 48–49). Dar nu gărzile vor răspunde, ci tocmai unul dintre mai-marii iudeilor, unul dintre farisei: Nicodim. El va invoca Legea și știința. Iar Legea pare să fie împotriva fariseilor și nu împotriva mulțimii. Nicodim întreabă: „*Oare legea noastră osândește vreun om fără să-l fi ascultat mai înainte și fără să știe ce a făcut?*“ (Ioan 7, 51) Intervenția lui nu este luată în serios. Fariseii știu de unde vine Isus: din Galileea. Mențiunea Galileei deschide și închide pericopa. *Isus străbătea Galileea* (Ioan 7, 1). Este și motivul pentru care fariseii nu au încredere în El. *Din Galileea nu vine nici un profet* (Ioan 7, 52). Nicodim nu insistă. Poate au dreptate. E prea singur! Dacă el este cel care se înșală?

Nicodim a încercat să ia apărarea unui om pe care îl credea drept. A cerut, din respect pentru Lege, ca acest om să fie ascultat.

„Au trimis gărzile să-L aresteze“
Dan Bădăraș, Constantin Căpăraș
Foto Tudor Predescu

În Evanghelia după Ioan, *a asculta* este un termen apropiat de *a crede*. Desemnează adeseori o ascultare spirituală care duce la credință²⁸. Este prea mult să ne gândim că Nicodim credea deja în Isus în felul în care vor crede ucenicii lui după Înviere. Dar este pe cale. Crede, chiar dacă șovăie și nu-L cunoaște cu adevărat pe Isus. Intervenția lui dă un răspuns neașteptat întrebării puse de farisei cu puțin înainte: „*Oare a crezut în El vreunul dintre fruntași?*” (Ioan 7, 48) Răspunsul așteptat era „nu”. Adevăratul răspuns pare să fie „da”.

Atitudinea lui Nicodim este pusă în relief și prin opoziția cu frații lui Isus. Ei nu credeau în El. Și se despart. Nicodim pare să facă mișcarea inversă. Introducerea (Ioan 7, 1–10) și concluzia pericopei (Ioan 7, 45–52) pun în contrast două atitudini diferite față de ascultarea Cuvântului. E ca și cum ar fi pus aici în scenă un logion sinoptic. Când mama și frații lui Isus vin să-L caute, Isus spune: „*Mama și frații mei sunt cei care ascultă cuvântul lui Dumnezeu și-l înfăptuiesc*” (Luca 7, 21). „*Cel care face voia lui Dumnezeu, acela îmi este frate, și soră și mamă*” (Mc. 3, 55; cf. Mt. 12, 46–50). Nu legătura de carne îl apropie pe Cristos de vreun om. Dacă sinopticii vorbesc despre refuzul lui Isus de a-și primi familia, Evanghelia lui Ioan vorbește despre separarea dramatică între El și frații săi, care caută slava lumii. Dimpotrivă, Nicodim vrea să respecte Legea. Vrea să facă „voia lui Dumnezeu”. Aceasta ar putea să-l apropie de Cristos.

Mi se pare interesant faptul că-l descoperim de două ori pe Nicodim în opoziție cu frații lui Isus. În două rânduri, el îl întâlnește pe Isus la Ierusalim. De fiecare dată, Isus vine din Galileea, unde se afla împreună cu frații Lui. Prima oară, după nunta din Cana, a coborât la Cafarnaum cu mama, frații și ucenicii Lui. Înfăptuise primul semn: *Și-a arătat slava și ucenicii au crezut în El* (Ioan 2, 11). Dar, cum Paștele iudeilor era aproape, Isus a urcat la Ierusalim (cf. Ioan 2, 12–13). Când Nicodim își face prima oară

apariția, el pare să fie reprezentantul celor care nu au credință, și se află în opoziție cu familia și ucenicii lui Isus. Înainte de a doua întâlnire, aflăm că Isus străbătea Galileea, iar frații lui sunt cei care îi cer să urce la Ierusalim pentru Sărbătoarea Corturilor (cf. Ioan 7, 1–3). Ar vrea ca El să se arate lumii pentru ca ucenicii să vadă lucrările Lui. Dar ei nu credeau în El. Frații lui se îndepărtează. Dacă putem spune că Nicodim este în drum spre El, este prin contrast cu frații care se îndepărtează. O legătură de carne se destramă, o legătură în duh se creează. Dramatic, încet²⁹. Dar Nicodim nu a ajuns încă să-L cunoască pe Cristos. Sunt voci în inima lui care îl împing înspre El. Dar sunt altele care-l opresc. În cele din urmă, el nu a împlinit voia lui Dumnezeu. A rămas unul dintre farisei. Nu a avut puterea să se desprindă de ei. Și fariseii au trimis gărzile să-L aresteze pe Isus. Nicodim a luat cuvântul, a intervenit pentru a se face dreptate. Dar, o dată mustrat, nu a îndrăznit să se impună. A tăcut. Sfâșiat între vocile care se luptau în inima lui, a sfârșit prin a accepta sentința celorlalți. Fiecare a plecat la casa lui. Ziua era pe sfârșite. Isus a mers pe Muntele Măslinilor. Totul a fost spus și, în același timp, totul mai rămânea să fie spus. Pentru că, o dată rămas singur, Nicodim va fi probabil bântuit de toate aceste voci. El va auzi din nou cuvintele lui Isus. Va resimți întreaga lor povară, din ce în ce mai apăsătoare. O întrebare îi revine neîncetat în minte. Cine este cel spre care s-a îndreptat în noapte? S-a îndreptat spre lumină. „*Lumina a venit în lume*” îi spusese Isus în prima lor întâlnire (cf. Ioan 3, 19). „*Eu sunt lumina lumii*”, afirmă Isus mai limpede (Ioan 8, 12). Această afirmație deschide în capitolul opt o nouă controversă cu iudeii³⁰. *Lumina lumii...* Oare El să fie cu adevărat? Nu, pentru iudei acest lucru nu e posibil. Ei refuză mărturia Lui. Dezbateră, centrată asupra identității lui Isus și a identității iudeilor care i se opun,

²⁹ Jean Marie Auwers analizează contrastul care se creează din nou între Nicodim și familia lui Isus – de această dată, este vorba de mamă și de ucenicul preaiubit în momentul morții. În *La nuit de Nicodème ou l'ombre du langage*, „Revue Biblique”, 97/4, 1990, pp. 481–503.

³⁰ Capitolul opt este cuprins între expresiile *ego eimi* (8,12.58) „care mai apar de două ori pe parcursul dezvoltării, pregătind acel EU SUNT absolut din final”. Léon-Dufour, *op. cit.*, p. 255.

²⁸ Cf. Xavier Léon-Dufour, *op.cit.*, p. 245. Autorul insistă pentru a da verbelor *a auzi/ a cunoaște*, utilizate în capitolul 7, sensul obișnuit pe care îl au în cea de-a patra Evanghelie. Vede în Nicodim pe cel care ajunge să-L cunoască pe Cristos datorită Legii.

este structurată pe două mari secțiuni: prima în Ioan 8, 12–30 și cea de-a doua în Ioan 8, 31–59³¹.

Capitolul opt formează o unitate cu capitolul precedent, șapte. Acțiunea se desfășoară în același loc, în timpul aceleiași sărbători. Vocabularul este comun și sunt tratate aceleași teme. Dar acest capitol nu pare să aducă nimic nou, dă mai degrabă impresia unei dubluri care prezintă într-o manieră ușor diferită aceeași dispută între Isus și iudei, dispută care tocmai a fost povestită. Unor cititori nerăbdători li se poate părea plictisitor să se regăsească în fața unor afirmații similare, ca și cum autorul a rămas fără imaginație sau nu mai știe să scrie bine. Dar este minunat să reiei aceeași scenă, să o mai povestești o dată, într-o manieră diferită, ușor schimbată. Este demersul însuși al memoriei să sape în amintire căutând detalii, completând frazele, precizând cuvintele. Când îți aduci aminte de un eveniment, prima oară o faci în linii generale. Spui ce e important, desfășurarea conflictului, povestești acțiunea. Este exact felul în care lucrurile sunt amintite în capitolul șapte. Capitolul opt reia scena diferit, puțin schimbată. Memoria caută în inima omului pentru a descoperi adevărul. E ceea ce se întâmplă și atunci când persoane diferite încearcă să-și amintească același eveniment. Fiecare îl înțelege altfel, fiecare pune accentul pe un detaliu diferit. Evanghelia lasă martorii să vorbească și apar relecturi succesive³².

Prima secțiune a capitolului opt se desfășoară în doi timpi, primul centrat asupra mărturiei (Ioan 8, 12–20) și cel de-al doilea asupra plecării și identității lui Isus (Ioan 8, 21–30). Rând pe rând, în prima secțiune, se pune problema identității Tatălui, iar apoi cea a identității Fiului. „Unde este Tatăl tău?” Isus răspunde: „Nici pe mine nu mă cunoașteți, nici pe Tatăl meu” (Ioan 8, 19). Ei i-au spus atunci: „Cine ești tu?” (cf. Ioan 8, 25).

³¹ Dubla menționare a numelui lui Abraham la început și la sfârșit (vs. 31 și vs. 59) creează o incluziune care delimitează cea de-a doua parte a capitolului opt, cf. George Mlakuzhyil, *The christocentric literary structure of the fourth Gospel*, p. 203.

³² Jean Zumstein vorbește despre acest fenomen, specific lui Ioan, în articolul lui *Der Prozess der relecture in der johanneischen Literatur*, New Testament Studies, Cambridge University Press 1996, vol 42/3, pp. 394–411.

În centrul primei secțiuni se regăsește menționat *ceasul*, la fel ca și în capitolul șapte, *ceasul* care încă nu a venit. *Nimeni nu a putut pune mâna pe El* (cf. Ioan 8, 20). Afirmația răsună ca un ecou al celei din capitolul precedent: *Căutau să-L prindă, dar nimeni nu a pus mâna pe El, pentru că ceasul Lui nu venise încă* (Ioan 7, 30). Pentru puțin timp încă, El se mai află în mijlocul oamenilor. Urmând menționării *ceasului*, Isus anunță din nou: „Mă duc... voi mă veți căuta”. În capitolul șapte, El le-a spus „mă veți căuta și nu mă veți găsi” (Ioan 7, 34). Același discurs revine și aici. Puțin schimbat, el devine cu mult mai dur: „Mă veți căuta și veți muri în păcatul vostru. Unde mă duc Eu, voi nu puteți veni” (Ioan 8, 21). Iudeii se întreabă din nou ce înseamnă acest cuvânt. Dar acum nu se mai întreabă dacă El va merge printre greci, pentru ca ei să nu-L poată găsi (cf. Ioan 7, 35), ci dacă se va omorî (cf. Ioan 8, 22). Noile elemente care apar în capitolul opt deplasează sensul. În capitolul șapte, în jurul *ceasului* se opuneau doi timpi istorici: timpul lucrării Fiului (cf. Ioan 7, 21) și cel al lucrării Duhului (cf. Ioan 7, 39). Discursul vestea darul fără precedent care duce Scriptura la împlinire. Deschidea spre împlinirea promisiunii. Vestirea acestui dar era punctul culminant al pericopei, eveniment care, de altfel, avea loc în „ziua cea mare a sărbătorii”³³. În capitolul opt, menționarea *ceasului* este încadrată de timpul prezent al mărturiei și se opune timpului viitor al revelației. În prezent, Tatăl și Fiul aduc mărturie. „Eu sunt propriul meu martor și pentru mine dă mărturie Tatăl care m-a trimis” (Ioan 8, 18). În viitor, „când Îl veți fi înălțat pe Fiul Omului,

³³ În ziua cea mai mare a sărbătorii Corturilor se făcea libațiunea solemnă a apei, scoase din Siloam. „En invitant à venir à lui, Jésus s’offre comme source, tel le Rocher dans le désert, tel aussi le Temple futur contemplé par Ezechiel au chapitre 47. Dans le contexte où elle est prononcée, sa proclamation, formulée en termes sapientiels, s’avère «messianique»: ce que la fête célébrait en espérance est donné dans la personne du Révéléateur” („Chemând oamenii să vină la El, Isus se oferă ca izvor, asemeni stâncii din deșert, asemeni Templului viitor pe care l-a contemplat Ezechiel, în capitolul 47. În contextul în care este rostită, proclamația Sa, formulată în termenii scrierilor sapiențiale, se dovedește mesianică: ceea ce sărbătoarea celebra în speranță era dat în persoana Mântuitorului”), Léon-Dufour, *op. cit.*, p. 234.

atunci veți ști că Eu sunt“ (Ioan 8, 28). Afirmatie plină de îndrăzneală. Și Isus continuă: „*Cel care m-a trimis este cu mine, nu m-a lăsat singur*“ (Ioan 8, 29). Datorită faptului că au fost adăugate noi elemente acestui pasaj, accentul nu mai cade asupra noului timp care va începe, ci asupra identității Tatălui și a Fiului. În timpul vieții, Cristos dezvăluie misterul lui Dumnezeu Tatăl. După moartea lui Isus, Dumnezeu va dezvălui identitatea Fiului.

În jurul *ceasului*, două schimburi de replici între iudei și Isus pun în paralel tema cunoașterii Tatălui și a Fiului.

Două alte întrebări importante dau naștere, în cea de-a doua secțiune a capitolului opt (Ioan 8, 31–59), la o nouă dezvoltare în jurul temei filiației și a paternității. De data aceasta, identitatea celor care au *crezut* în Isus este pusă la îndoială. Confruntarea cu problema identității Fiului atrage după sine confruntarea cu problema propriei identități. Cea de-a doua parte a capitolului opt încearcă să trateze astfel și identitatea „iudeilor“, sămânță a lui Abraham, care afirmă că îl au pe Abraham și chiar pe Dumnezeu ca Tată. Ca într-o oglindă, cele două mari secțiuni ale capitolului opt își dau replica. Identitatea Tatălui și a Fiului contrastează cu identitatea fiilor și a tatălui lor, așa cum se revelează a fi ei cu adevărat. Căci Isus contestă identitatea fiilor lui Abraham, le contestă știința. Discuția urcă treaptă cu treaptă, afirmațiile devenind din ce în ce mai dure și mai intransigente. Acuzațiile împotriva iudeilor ajung din ce în ce mai grave. „*Veți muri în păcatul vostru*“ (Ioan 8, 24), „*Oricine înfăptuiește păcatul devine robul păcatului*“ (cf. Ioan 8, 34), „*voi vreți să mă ucideți*“ (cf. Ioan 8, 37.40), „*voi sunteți de la diavol, tatăl vostru, și dorințele tatălui vostru vreți să le înfăptuiți*“ (Ioan 8, 44). O serie de acuzații de nesuportat. E greu să le auzi și e greu să-ți imaginezi că pot fi spuse³⁴. Din momentul în care mi-am propus să fac o lectură

³⁴ Léon-Dufour consideră că această violență a limbajului nu poate fi explicată doar prin situația de criză în care trăia comunitatea iotică și nici nu poate fi justificată ca fiind expresia profunde suferințe datorate respingerii lui Cristos de către Israel. Ea se înscrie pentru autor în tradiția profețiilor lui Israel, care au denunțat întotdeauna comportamentul și atitudinile aducătoare de moarte (Léon-Dufour, *op. cit.*, vol. II, p. 257).

teatrală a Evangheliei după Ioan, trebuia să răspund la întrebarea: cine face această relectură? Cum poate fi ascultat un asemenea discurs? Cum pot fi spuse asemenea cuvinte în așa fel încât ele să-și atingă scopul, acela de a transforma, de a converti, de a mântui? Ajuns în acest punct al discursului, mi-a fost greu. Am întâlnit aceeași dificultate și la Adele Reinhartz³⁵.

Cui i se adresează Isus? Cine este cel care își aduce aminte de această întâlnire? Evanghelia vorbește despre cei care au crezut în El (cf. Ioan 8, 31). Nicodim este unul dintre ei. Îmi imaginez că el este cel care își aduce aminte. Îmi imaginez clipa în care va înțelege. „*Când îl veți fi înălțat pe Fiul Omului, atunci veți ști că Eu sunt*“ (Ioan 8, 28). Această afirmație este în inima capitolului opt. Ea încheie prima parte și răsună ca un ecou al cuvântului rostit cândva lui Nicodim: „*Trebuie să fie înălțat Fiul Omului*“ (Ioan 3, 14). Când fariseul începe să-și aducă aminte, el este din ce în ce mai împovărat de păcatul lui. Amintirea cuvintelor pronunțate de Cristos îi zdruncină în mod profund identitatea. În clipa în care se confruntă cu identitatea celui alt, a acestui radical Cel alt pe care-L întâlnește, se pune în mod dramatic problema propriei identități.

Îl aude pe Isus vorbind, așa cum o făcea cândva în Templu. Se gândește la El, așa cum L-a văzut înălțat pe cruce, Fiul Omului înălțat. Îl aude vorbind așa cum o făcea altădată, nu cu ură, ci calm, blând. Cristos a spus: „*Vreți să mă ucideți*“. Nicodim

³⁵ Adele Reinhartz, exegetă evreică, a publicat un studiu asupra Evangheliei după Ioan, decisă să nu mai ignore descrierea negativă a iudeilor din acest text. Autoarea găsește că modelul binar care străbate Evanghelia și care îi desemnează pe iudei ca opozanți este un model periculos. Pe parcursul unor abordări diferite – complezentă, rezistentă, simpatizantă și angajată – Adele Reinhartz caută un mod de a angaja un dialog profund și respectuos cu ucenicul preaiubit, refuzând să se alinieze perspectivei care îi acuză pe iudei, dar și perspectivei care îi apără cu prețul excluderii celui alt. „I do not know whether plurality and diversity lead to salvation or eternal life, but I believe that they are a better basis for peace, harmony and mutual understanding at least in this world“ („Nu știu dacă pluralitatea și diversitatea duc la mântuire sau la viața veșnică, dar știu că sunt o bază mai bună pentru pace, armonie și înțelegere reciprocă, cel puțin în această lume“). Adele Reinhartz, *Befriending the beloved disciple*, NY, 2001, p. 144.

nu L-a crezut atunci. Nu își dădea seama că lucrurile vor ajunge până acolo. De la un moment dat, a devenit evident. Dar nu mai putea face nimic. Acum realizează că nu a fost decât un sclav. Pretindea că este fiul lui Abraham. Nu, nu a făcut lucrările lui Abraham. Credea că Dumnezeu îi este Tată. Nu a putut să asculte niciodată cuvintele acestui om, cuvintele acestui drept care a fost înălțat pe cruce. Împovărat de sentimentul de vină, Nicodim resituează cuvintele lui Isus în trecut, dar așa cum le aude acum. Le aude în adâncul inimii lui și nu știe cum va continua să mai trăiască. Le aude pentru prima oară cu adevărat. Au fost rostite cu mult timp înainte, la Templu. Dar de-abia acum le cuprinde sensul și este apăsător de povara lor. Își dă seama că era departe, atât de departe de cum ar fi trebuit să fie. Identitatea lui era construită din semne exterioare: aparținea descendenței lui Abraham și era mândria lui. Dar de fapt nu era nimeni, mai puțin decât nimeni. Se afla departe, pe cea mai de jos treaptă. Era cel mai departe de Dumnezeu. Credea că îl cunoaște pe Dumnezeu și își punea încrederea în știința pe care o avea, dar era departe de a împlini dreptatea. Nu asculta cuvintele lui Dumnezeu, ci șoapta minci-noasă a diavolului, care îl învăța să nu aibă încredere. *Acesta era ucigaș de oameni de la început* (cf. Ioan 8, 44). El, Nicodim, împlinise lucrările lui³⁶. Era vinovat de moartea unui om. Mai mult decât atât, refuzase iubirea, omorâse iubirea, iubirea infinită care vine de la Dumnezeu. Îl refuzase pe Dumnezeu. Participase la omorârea Celui trimis de Dumnezeu.

³⁶ „En effet, si les enfants d'Abraham font les oeuvres d'Abraham, la première de ses oeuvres est de quitter sa terre, sa parenté et la maison de son père et d'aller vers la terre que Dieu lui montre, et le motif pour lequel ceux à qui la Parole s'adresse sont confondus, parce qu'ils ne sont pas enfants d'Abraham, c'est évidemment parce que, n'ayant pas quitté la maison de leur père, ils sont blâmés d'être encore du mauvais père et d'accomplir encore les oeuvres de ce père-là“ („Dacă fiii lui Abraham fac faptele lui Abraham, atunci trebuie amintit că prima sa faptă a fost să-și părăsească țara, familia și casa tatălui său și să meargă spre țara pe care Dumnezeu i-o arată. Iar dacă cei cărora le este adresat Cuvântul nu sunt considerați fii ai lui Abraham este tocmai pentru că, nepărăsind casa tatălui lor, ei sunt fiii altui tată și fac faptele acestuia.“) Origène, *Commentaire sur l'évangile de Jean*, XX § 126, Sources chrétiennes 290, p.221.

Când ajungi aici, în cel mai de jos punct în care poți ajunge, doar atunci poți auzi o altă voce, vocea lui Dumnezeu. Furtuna a trecut. Și cutremurul de asemenea. O adiere ușoară suflă liniștit.

Și auzi: *El e viu. E viu.*

Cel care a murit pe cruce a înviat din morți. Fiul Omului l-a preamărit pe Tatăl și Tatăl l-a preamărit pe Fiul. El e viu. E aici. Și-a dat duhul pentru a rămâne pe veci alături de om. „*Când veți înălța pe Fiul Omului, atunci veți ști că Eu sunt*“. Da, acum Nicodim știa.

Îmi închipui această clipă de trecere. Ceasul s-a apropiat. Ceasul crucii. Este ceasul celui mai profund sentiment de vinovăție care apasă asupra omului. Este și ceasul slavei, ceasul în care primește iertarea lui Dumnezeu. Nicodim face trecerea. A cunoscut sfârșirea inimii sale, sfârșirea care a dezbinat mulțimea. A auzit nenumărate voci diferite și părăsitoare contrazicându-se și certându-se în interiorul propriului său suflet. A crezut că-L poate apăra pe Isus, dar nu a știut să o facă. A rămas cu cei care l-au vrut moartea. Nu a avut puterea să facă altfel. Nu a avut puterea să se separe de el însuși. Dar toată povara lașității a apăsător asupra lui.

Nu a putut să uite. S-a întors. A încercat să-și aducă aminte și să înțeleagă. A făcut propria lui lectură a evenimentelor, încercând să înțeleagă cine era Cel pe care L-a cunoscut. Din ce în ce mai conștient de propriul său păcat, s-a condamnat, s-a renegat pe sine. Nicodim trebuia să treacă prin moarte, prin renunțarea la propria identitate pentru a putea renaște. Să renască de sus, din apă și Duh. Nicodim, cel care a venit noaptea pentru prima oară, vine acum la lumină.

Nicodim și orbul din naștere – venirea înspre lumină

Noaptea... Vine spre El noaptea. Este noaptea unei vieți întregi pe care o străbat pentru a ajunge în cele din urmă la lumină. El trăia în noapte și niciodată nu cunoscuse lumina. Într-o zi, întâlnește un om. E o întâlnire neașteptată, care îi schimbă viața. Este întâlnirea cu Cristos. Îl scoate din întuneric.

Nu, nu mai vorbesc despre Nicodim și în același timp vorbesc și despre Nicodim. Cum vorbesc despre oricare dintre cei care au trăit în viața lor o întâlnire extraordinară cu Cristos. Pentru fiecare om, o asemenea întâlnire reprezintă trecerea de la noaptea la lumină, de la singurătate la o prezență de iubire, de la teamă la încredere.

În Evanghelia după Ioan, povestea vindecării orbului din naștere vine să întrerupă disputa *iudeilor* cu Isus, care se desfășoară în Templu. Este o poveste reală care, în același timp, depășește cadrul unei simple anecdote. Vorbește despre un om care l-a întâlnit pe Dumnezeu. Povestirea vine imediat după impresionanta dezbatere din capitolul opt privitor la identitatea lui Isus și la identitatea *iudeilor*. În ciuda lungimii pericopei, ea nu are nici un rol dramatic în dezvoltarea istorisirii. Ni se vorbește despre vindecarea orbului și, imediat după aceea, Isus dispăre din scenă. Între versetele din Ioan 9, 8 și Ioan 9, 34, avem de-a face cu cel mai lung pasaj evanghelic în care Cristos este absent. Orbul devine personajul principal în jurul căruia se dezvoltă acțiunea. Iudeii conduc o anchetă pentru a afla cine este acela care l-a vindecat. Pentru martori, miza este importantă: cei care-L recunosc pe Isus ca Mesia sunt în pericol de a fi excluși din comunitate, din sinagogă. Situația este anacronică pentru timpul istoric în care a trăit Isus. Ea transpune în trecut o realitate mai târzie, veridică în vremea activității ucenicilor. Dar transpunerea ne face să descoperim rădăcinile unui conflict. Pe de altă parte, este un proces început în timpul vieții lui Isus, care va continua și va deveni procesul ucenicilor săi. Povestea orbului vindecat devine o punte între doi timpi ai istoriei. Mai mulți exegeți au crezut că descoperă în acest pasaj arta Evangheliei după Ioan de a pune în simultaneitate doi timpi istorici diferiți. Povestirea apare chiar în inima conflictului. În miezul „procesului” lui Isus apare „procesul” orbului din naștere. De ce aici? E greu de dat un răspuns, analizând doar structura Evangheliei. Încerc să iau în considerare efectul produs de text asupra celui care ascultă: Cine are nevoie să asculte? Ce trebuie să afle? Dacă merg până la capăt cu raționamentul că Nicodim este cel care ascultă – urmând și logica parcursului interior al

acestuia, – cred că după relectura evenimentelor trecute, așa cum e făcută în capitolul opt, el are nevoie să audă povestea orbului din naștere. Și dacă spun „Nicodim“, mă refer la oricine trăiește o transformare radicală în viața sa, apropiată de cea trăită de fariseu. Cel care, prin amintire, redevine prezent la evenimentele povestite în Evanghelie, percepe cuvintele lui Isus ca pe o adresare directă. O serie incredibilă de acuzații îl apasă pe om: vor fi auzite de cel care se simte vinovat. Este pe marginea prăpastiei. Are nevoie de iertare. Are nevoie să fie ridicat.

Este atât de frumos faptul că relectura capitolului opt este cuprinsă, în forma actuală a textului, între două pericope care vorbesc despre păcat și despre iertare! La începutul capitolului opt avem povestea femeii adultere. După capitolul opt, povestea orbului din naștere care este vindecat începe printr-un dialog despre păcat, purtat între Isus și ucenici.

Văzându-l pe orb cerșind la marginea drumului, ucenicii îl întreabă pe Isus cine a păcătuit, acesta sau părinții lui, ca să fie pedepsit prin boală! Isus refuză să vadă în boală o consecință a păcatului. Ea este ocazia pentru ca slava lui Dumnezeu să se manifeste. Isus face din pământ și salivă un bulgăr de noroi, unge ochii orbului și îl trimite să se spele la scăldătoarea Siloam. Orbul merge, se spală și vede. (cf. Ioan 9, 1–7)

Nu, Isus nu vorbește despre iertarea păcatelor. Omul trăia în noapte, în noaptea unei vieți întregi. Vine spre El, spre lumină. Întâlnindu-l pe Isus, omul începe să vadă. Trăiește de acum în lumină și nu mai există păcat în el. Orbul va trece prin încercări grele. Va trece prin anchete, își va vedea părinții abandonându-l de teama iudeilor. Nu se dă la o parte. Înfruntă aceste situații și dă o mărturie de credință. Renaște și noua naștere îl separă de ai lui. Dar nu e singur. Îl va întâlni din nou pe Isus. Și atunci va recunoaște în El pe Fiul Omului.

Capitolul nouă se încheie cu o judecată asupra fariseilor. „Dacă erați orbi, nu aveați păcat. Dar voi spuneți: «Vedem.» Păcatul vostru rămâne.” (Ioan 9, 41). Ei se fac vinovați afirmând că văd. Nicodim a fost asemeni lor, sigur pe ceea ce știa. Dacă o transformare, o convertire a fost posibilă, ea s-a realizat

doar atunci când Nicodim s-a eliberat de identitatea de învățător. Trebuie să admită că e orb, să știe că merge în noapte. De-abia atunci când pătrunde în noaptea celui orb, vine pentru prima oară spre lumină. Cu adevărat vine înspre lumină. Va fi vindecat asemeni orbului. Și va fi trimis la ai săi pentru a da o mărturie de credință, așa cum a fost trimis și cerșetorul. Va fi și el separat de ai săi, așa cum a fost despărțit și orbul vindecat. Nicodim va traversa aceeași încercare până la capăt. Dar va afla: nu e singur. Cristos e lângă el.

Nicodim – interlocutorul ideal al Evangheliei

În primul capitol am încercat să retrasez, pornind de la Evanghelie, parcursul interior al celui care își amintește, al celui care povestește. Este vorba despre trecerea de la memoria unui cuvânt la cuvântul memorialului. Ei vor ajunge să dea mărturie, cei care intră în acest demers al amintirii.

Există un *noi* în Evanghelie, un *noi* care desemnează grupul celor care își aduc aminte și aduc mărturie. Dacă vorbesc despre Cuvântul făcut trup, o fac pentru că L-au cunoscut: *s-a sălăsluit între noi și noi am văzut slava lui* (Ioan 1, 14). Ei se bazează pe mărturia lui Ioan Botezătorul care strigă: „*Despre El am spus: cel care vine în urma mea a fost înaintea mea pentru că mai înainte de mine era*” (Ioan 1, 15). Și adaugă: „*Din plinătatea sa noi toți am luat, har peste har*” (Ioan 1, 16). La sfârșitul Evangheliei, mărturia lui Ioan Botezătorul este depășită. Cel care a venit în urma lui, înaintea lui a trecut. De la El, un altul primește puterea de a da mărturie: ucenicul preaiubit. Grupul recunoaște mărturia lui. „*Acesta este ucenicul care dă mărturie despre acestea și noi știm că mărturia lui este adevărată*” (Ioan 21, 24). Trecând de la precursor la ucenic – și prin amândoi – grupul primește mărturia Fiului. Prologul vestește: *Pe Dumnezeu nu l-a văzut nimeni; Fiul Unul-născut, care este în sânul Tatălui, El l-a făcut cunoscut* (Ioan 1, 18). Este mărturia Cuvântului care s-a întrupat. Grupul primește mărturia Lui pentru a o transmite mai departe. În acest proces, ucenicii ajung să se confunde cu

Învățătorul lor: „*Noi ceea ce știm vorbim și despre ce am văzut dăm mărturie*“ (Ioan 3, 11).

Un *noi* se opune întotdeauna unui *voi*. Cui i se adresează grupul? Există un destinatar pe care încearcă să-l atingă și pe care putem încerca să-l descoperim pornind de la text. Cel care ascultă este interpelat la început și la sfârșit. Este un necunoscut. Interpelat de grup, el se va lăsa transformat și schimbat de Cuvântul pe care-l aude. O singură dată, pe parcursul Evangheliei, interlocutorul acestui grup are un nume. Sau, mai degrabă, grupul se consideră mai departe în dialog cu același interlocutor pe care l-a avut Isus. Este vorba de Nicodim. Un dialog început cu mult timp în urmă între Nicodim și Învățător pare să se continue cu ucenicii. În întâlnirea dintre Isus și Nicodim, în interiorul aceleiași fraze, singularul *eu* se transformă în pluralul *noi*. În același timp, acel *tu* care îl desemna pe Nicodim se transformă în *voi*, desemnând grupul căruia îi aparține Nicodim. El rămăsese „*unul dintre farisei, unul dintre fruntașii iudeilor*“ (cf. Ioan 3, 1).

Iudeii fuseseră opozanții lui Isus, ei continuă să se opună ucenicilor. „*Adevăr, adevăr îți spun, noi ceea ce știm vorbim și despre ce am văzut dăm mărturie, dar voi nu primiți mărturia noastră*“ (Ioan 3, 11). Cei care intră în acest proces al memoriei ajung să dea mărturie. Dar există și un parcurs al aceluia căruia i se adresează.

L-am ales pe Nicodim ca interlocutor. Este o alegere sugerată de Evanghelie, tocmai prin prezența aceluia *noi* în discurs. Dar cel mai important este să ținem cont de scopul Evangheliei: acela de a transforma, de a-l schimba pe interlocutor în inima lui. Evanghelia îl propune pe Nicodim ca personaj care se pune în mișcare. Textul sugerează parcursul interior al lui Nicodim, parcurs care începe în timpul vieții lui Isus. Dar Evanghelia îl lasă pe Nicodim lângă mormânt. Nu a știut să-L primească pe Cel viu, primește acum un mort. Asupra lui apasă mai mult decât asupra oricui altcuiva povara vinovăției și a remușcării. Nicodim devine interlocutorul ucenicilor, nu numai ca adversar al lor. El este cel care e gata să-i asculte; cel care, împins de regret și de durere,

caută adevărul. Acest om este pregătit să trăiască o transformare radicală. Dublura din capitolul opt, unde iau cuvântul iudeii care *au crezut* în Isus, m-a trimis cu gândul la Nicodim. Textul este așezat după cea de-a doua apariție a fariseului în discurs. Capitolul opt face o relectură a unui eveniment povestit în capitolul precedent, sugerând că, pentru toți cei care sunt în drum spre Cristos, există un parcurs care trebuie străbătut. Fiecare trebuie să treacă prin moarte, să renunțe la propria identitate, să renască din nou. Nicodim este chemat să parcurgă acest drum. Era cel mai departe de Dumnezeu. Îl va descoperi pe Dumnezeu lângă el. Era stăpânit de teamă. Teamă va fi învinsă, va dispărea precum bruma la răsăritul soarelui. Nicodim va crede poate că a trăit un vis urât. Dar teama a fost cât se poate de reală. A stăpânit asupra unui imperiu al morții. Și el i-a fost sclav. Se trezește dintr-un coșmar; se trezește dintr-un somn de moarte. Începe să trăiască. În clipa în care ajunge să renunțe la identitatea lui, își regăsește adevărata identitate. Devine liber. „*Veți cunoaște adevărul și adevărul vă va face liberi*“ (Ioan 8, 32). Isus le vorbea iudeilor care crezuseră în El. Nicodim era unul dintre ei.

Călăuzele amintirii

Un proiect de reprezentare teatrală

Am impresia că am spus totul și totul mai rămâne încă de spus. Am descris în capitolul precedent parcursul lui Nicodim, devenirea lui provocată și hrănită de amintirea unui cuvânt. La început, am vorbit despre ucenicii care încep demersul amintirii. Toți au nevoie să se întoarcă în timp pentru a înțelege atât trecutul cât și prezentul, ceea ce s-a întâmplat și ceea ce li se întâmplă.

Astfel, am ales să plasez povestirea primei părți a Evangheliei în timpul unei nopți de Paște. Acțiunea, inspirată de *Faptele Apostolilor*, începe imediat după martiriul lui Iacob, fratele lui Ioan, în momentul în care Petru este aruncat în închisoare și ceilalți ucenici se adună acasă pentru a se ruga (cf. Fapte, 12, 1s). Începând de aici, am încercat să ȧes legături și să urmăresc traiectoria unor personaje care își au originea în povestirea evanghelică. Este vorba de Petru și de ucenicul preaiubit (identificat de tradiție ca fiind Ioan, fratele lui Iacob). În jurul ucenicilor sunt bineînțeles femeile din Evanghelie: cu siguranță samariteanca; probabil Marta și Maria, surorile lui Lazăr; Maria Magdalena. În tabăra adversă se află Nicodim, cel care va trăi un parcurs de transformare, și unul dintre iudei. Și mai este cineva: un străin. Personajul îl evocă pe Cristos Înviat, așa cum le apare ucenicilor pe malul Lacului Tiberiadei (cf. Ioan, cap. 21) și mai ales celor doi ucenici în drum spre Emaus (cf. Luca, cap 24). În capitolul de față, voi încerca să vorbesc despre acest „personaj” misterios și să spun cum am ajuns la el. Acțiunea se desfășoară la început în închisoare și acasă, iar apoi, în partea a doua, într-un spațiu public care corespunde Templului.

Povestea evanghelică e simplă: În timpul unei nopți de Paște, autoritățile declanșează o „persecuție” împotriva ucenicilor lui Isus. Un străin, pe care ucenicii îl întâlnesc în momentul în care vor să fugă, îi provoacă să-și aducă aminte. Încetul cu încetul, ei

vor înțelege ce s-a întâmplat în Cristos. Cuvântul îi eliberează: e noaptea eliberării lui Petru. A doua zi, Petru și Ioan vor merge la „Templu”. Procesul început cu Isus continuă cu apostolii Săi. Unul dintre acuzatori, Nicodim, se va lăsa transformat de mărturia lor. Petru este pregătit să urmeze aceeași cale, unică de altfel: calea lui Cristos. Este calea martiriului.

Acțiunea inspirată de *Faptele Apostolilor* și de parcursul lui Nicodim din Evanghelia după Ioan

Petru este în închisoare.

Confruntat cu acuzatorii săi, el dă o mărturie despre Cristos, evocând mărturia lui Ioan Botezătorul. Nicodim este unul dintre cei care îl anchetează.

Ucenicii se adună în casa Mariei, mama lui Ioan, pentru a se ruga și a-și aduce aminte de trecut. În această noapte de suferință își aduc aminte primele semne și trăiesc amintirea primei întâlniri luminoase cu Cristos, Cel pe care inima lor îl aștepta de atâta timp.

Nicodim se alătură grupului, vrând să-i facă să renunțe la mărturia lor. Ei continuă să dea mărturie, în timp ce Nicodim continuă să nu creadă. Un străin pune sub semnul întrebării aparentul echilibru al fariseului. Îl face să-și aducă aminte de o întrebare pe care el vroia să o uite. Cine era Cel spre care a venit noaptea?

În închisoare, Petru își continuă mărturia. El continuă să vorbească despre Ioan Botezătorul, în dialog contradictoriu cu cel care îl anchetează.

O femeie care profită de „sistem” se simte obosită în sufletul ei de atâta minciună. Există moduri diferite de a fi prizonier.

Textul Evangheliei după Ioan

Mărturia lui Ioan Botezătorul
(Ioan 1, 19–34)

Chemarea primilor ucenici și primul semn al lui Isus la nunta din Cana
(Ioan 1, 35–40;
Ioan 2, 1–11).

Isus îi alungă pe vânzători din templu.
(Ioan 2, 13–25)

Întâlnirea dintre Isus și Nicodim
(Ioan 3, 1–15)

Dialogul între Ioan Botezătorul și iudei
(Ioan 3, 22–36)

Întâlnirea dintre Isus și samariteancă
(Ioan 4, 7–26)

(Mărturia lui Petru continuă
– am renunțat).

Acasă, ucenicii se roagă și își aduc aminte de Cristos. De data aceasta, de față cu Nicodim, amintirea devine o acuzație.

ÎNGERUL ÎL ELIBEREAZĂ PE PETRU

Petru se întoarce acasă. Este sărbătoarea Paștelui. Ucenicii își aduc aminte de o altă sărbătoare, trăită alături de Isus. (Secvența a evoluat, inspirată de povestea ucenicilor care fug spre Emaus. Odată eliberat, Petru vrea și el să fugă, dar în drum se întâlnește cu un străin care îl face să înțeleagă povestea înmulțirii pâinilor. Și îl întreabă dacă și el vrea să plece. Îl întreabă dacă Îl iubește cu adevărat.)

A doua zi, ucenicii se duc la Templu: procesul început cu Isus continuă cu ucenicii lui. Se pun aceleași întrebări, se dau aceleași răspunsuri.

Capitolul opt devine mărturia lui Nicodim, care ajunge să fie conștient de păcatul lui. Asemeni orbului din naștere, el trăiește vindecarea și iertarea lui Cristos. Asemeni orbului, Nicodim ajunge să vadă.

Povestea învierii lui Lazăr devine rugăciunea femeilor în timpul priveghiului.

(Vindecarea fiului
unui ofițer roman)
(Ioan 4, 46–54)

*V i n d e c a r e a
p a r a l i t i c u l u i
l a p i s c i n a d i n
B e t h z a t h a .
(Ioan 5, 1–18)
Discursul despre
învierea morților și
despre judecată.
(Ioan 5, 19–29)*

FAPTE 12, 7–10

*Istoria înmulțirii
pâinilor:
(Ioan 6, 1–71)*

*Isus la Sărbătoarea
Corturilor:
(Ioan 7, 1–52)*

*O altă viziune despre
discursul lui Isus la
sărbătoare.
(Ioan 8, 12–59)
Povestea vindecării
orbului din naștere.
(Ioan 9, 1–7)*

*Învierea lui Lazăr
(Ioan 11, 1–16)*

Dramatizarea se încheie cu un priveghi unde, ca rugăciune, este amintită povestea învierii lui Lazăr. Reprezentarea teatrală se încheie aici, cu o rugăciune de mântuire și totodată un cântec de laudă. Inițial, m-am gândit să fie spus de femei. A rămas, în cele din urmă, o singură actriță care a spus textul. A fost, în același timp, și strigăt de disperare și promisiune: omul abandonat morții îl cheamă pe Dumnezeu. În cel mai întunecat moment de suferință, învață să aibă încredere. Odată salvat, omul îi mulțumește lui Dumnezeu. Semn al morții și al învierii lui Cristos, povestea lui Lazăr rezumă tot ceea ce ucenicii au trăit în această noapte de Paști.

De la Lazăr la Petru

Sunt momente în viață în care este greu să înțelegi ce se întâmplă. Aștepti, cu inima deschisă și brațele întinse. Aștepti iubirea și întâlnești indiferență, o judecată plină de dispreț. Ești singur și vrei să te rogi, să strigi, să auzi un cuvânt care să spargă singurătatea. Nu e nimeni. Inima omului rămâne o rană deschisă, un strigăt către Dumnezeu de către care se simte abandonat.

De departe, un alt strigăt se alătură strigătului din prezent. Cineva, demult, a urlat deja: „*Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?*” Este strigătul psalmistului (Ps 22, 1) și atâția oameni l-au repetat în noaptea singurătății lor, în miezul nefericirii lor. Țintuit pe lemnul crucii, un om a strigat și el aceste cuvinte¹. Și era ca și cum ele ar fi fost rostite pentru prima oară. O profeție tocmai se împlinea. Cel pe care lumea Îl aștepta venise, și totuși nimeni nu L-a recunoscut. A trecut printre oameni ca un necunoscut și oamenii nu au înțeles decât după moartea Lui cine era. Și-au amintit ceea ce se spusese despre El: totul fusese împlinit. Evanghelia după Ioan citează de mai multe ori Scripturile, chemându-le să dea mărturie despre Cristos. Isus a fost trădat, așa cum vestiseră profeții și psalmii. Veșmintele Lui

¹ Cf. Marcu 15, 34 și Mt 27, 46. Nici Ioan, nici Luca nu fac aluzie la psalmul 22,1 în relatarea Patimii.

au fost împărțite și tunica trasă la sorți². I-a fost sete și i s-a dat să bea oțet³. După moartea Lui, un soldat i-a străpuns coastele și nici unul dintre oase nu i-a fost rupt⁴. Contemplându-L pe Isus mort pe cruce, oamenii au recunoscut în El pe Cel care trebuia să vină, așa cum au vestit Scripturile. Dar Paul Beauchamp remarcă plin de finețe: „Această dramă nu a fost doar revelația făcută unuia singur despre viitorul altuia. A fost trăită în prezentul multora, iar Cristos a intrat în această realitate trăită pentru a o călăuzi până la capăt și a-i revela întreaga semnificație”⁵. Cristos a cunoscut suferința și moartea și, în miezul acestor încercări, a strigat către Dumnezeu, folosind cuvintele psalmistului, cuvinte pe care atâția oameni le-au pronunțat înaintea Lui și au continuat să o facă după El. Omul bogat în suferințe își întâlnește Dumnezeu în câteva cuvinte sărace. În acest strigăt de disperare, Dumnezeu îi iese în întâmpinare. Nu suntem singuri. „Duhul atestă în Scripturi că Cel Unic nu este singur și nici noi nu suntem. Cel Unic a urmat exemplul tuturor, dar este El însuși exemplul, modelul care l-a atras pe fiecare om în parte, încă de la începuturi.”⁶

În viață trebuie să treci prin clipe grele, clipe de încercare. Este un mare har pentru cel care în asemenea împrejurări îl întâlnește pe Dumnezeu, chiar dacă omul nu ar trebui să ajungă să sufere pentru a-L putea cunoaște. Dar omul este confruntat cu suferința, cu teama, cu moartea. Întotdeauna a fost așa și va mai fi. Este extraordinar faptul că Dumnezeu vine în întâmpinarea omului tocmai în mizeria și mărginirea sa.

Evanghelia după Ioan ne vorbește despre Lazăr: Este un om bolnav, aflat pe marginea prăpastiei. Surorile lui trimit la Isus să-i ceară ajutorul, dar El întârzie să vină. Lazăr moare, singur.

² Paul Beauchamp analizează citatele psalmilor în Patimile după Ioan, *Psaumes, nuit et jour*, Ed. du Seuil, 1980, p.41. Este vorba aici de citarea psalmului 22, 19, în Ioan 19, 24.

³ Cf. Ps 69, 21.

⁴ Cf. Exod 12, 46; Numeri 9, 12; Ps 34, 20.

⁵ Paul Beauchamp, *op. cit.*, p. 52.

⁶ Paul Beauchamp, *op. cit.*, p. 44.

De ce moare? De ce a fost părăsit de Dumnezeu? Învierea lui Lazăr ne arată că Dumnezeu salvează. Omul nu e singur, chiar dacă există clipe în care strigătul lui pare să răsună în deșert, fără un răspuns imediat. Cel mai greu lucru, în asemenea clipe, este să ai încredere și să-ți păstrezi speranța în ciuda evidenței. Totul rămâne posibil, chiar atunci când totul pare pierdut. Totul rămâne posibil pentru cel care are credință.

Istoria lui Lazăr este, în Evanghelia după Ioan, un ultim element care grăbește deznodământul și îl împinge pe Cristos spre Patima Crucii. Imediat după învierea lui Lazăr, aflăm că Sanhedrinul decide să-L omoare pe Isus⁷. Povestitorul scoate în evidență raportul dintre cele două evenimente: omul este salvat cu prețul vieții lui Cristos. Când Lazăr se îmbolnăvește și surorile îl cheamă pe Isus, El se afla dincolo de Iordan. Trebuie să treacă râul ca să vină în ajutorul bolnavului. Trebuie mai ales să revină în Iudeea, acolo unde dușmanii Lui au vrut să-L lapideze (Ioan 10, 39). Dar ucenicii încearcă să-i schimbe gândul, amintindu-i de pericolul la care se expune. Fără succes. *Atunci Toma, zis și Geamănul, le-a spus ucenicilor: „Haideți să mergem și noi să murim cu El“* (Ioan 11, 16). Drumul lui Isus spre Betania este chiar drumul spre moarte. El vine să redea viața omului și, în această mișcare, își dăruiește propria viață. Faptul că trece râul Iordanului amintește de trecerea Mării Roșii, la ieșirea din Egipt, când poporul lui Israel a fost eliberat din sclavie după ce a trecut prin mare. Când Lazăr iese din mormânt cu mâinile și picioarele legate, *Isus le-a spus: „Dezlegați-l și lăsați-l să plece“* (Ioan 11, 44). Aceste cuvinte amintesc de cuvintele Domnului care i-a cerut faraonului, prin intermediul lui Moise, să-i elibereze poporul. *„Lasă poporul meu să plece“* (cf. Ex 5, 1; 7, 16; 8, 1). Acesta trebuia să meargă în deșert și să celebreze o sărbătoare pentru Dumnezeuul său. În Evanghelia după Ioan, după episodul lui Lazăr, îl regăsim pe Isus în deșert. Un nou Paște se apropie (cf. Ioan 11, 54–55): Dumnezeu își va elibera poporul. În clipa în care omul se crede cel mai departe de Dumnezeu, în clipa în

care se simte abandonat, atunci Dumnezeu este de fapt cel mai aproape. Omul va fi mântuit prin Patima și Învierea lui Cristos. Moartea și învierea lui Lazăr nu sunt decât un semn care vestește *Semnul*.

Povestea lui Lazăr ne vorbește despre încercarea cea mai grea de străbătut pentru orice om. Cristos își însușește această încercare. El își asumă până la capăt, până pe cruce, suferința și singurătatea omului. El îi revelează rostul, chiar dacă nu scutește pe nimeni să poarte crucea, așa cum nu l-a scutit nici pe Lazăr să moară, nici pe surorile lui să se simtă părăsite. Când Isus ajunge în Betania, Marta îi iese în întâmpinare, spunând: *„Doamne, dacă ai fi fost aici, fratele meu nu ar fi murit“* (Ioan 11, 21). Ea are curajul să-i reproșeze absența, să-L facă să înțeleagă că a ajuns prea târziu. E lipsită de speranță și de încredere, în ciuda mărturiei de credință pe care o dă. Marta știa că Isus este Cristos, Fiul lui Dumnezeu, trimis în lume⁸. Dar acest lucru nu schimbă evidența: fratele ei era mort și moartea lui era cu atât mai de neînțeles. Isus nu venise. Și, în același timp, ni se spune că *Isus iubea pe Marta și pe sora ei și pe Lazăr* (Ioan 11, 5). Marta este numită prima, ca și cum ea ar fi avut cel mai mult nevoie de Isus. El pare să se întoarcă în Betania special pentru ea. Vine să-l reînvie pe fratele ei. Dar se poate spune că, în acest fel, Isus l-a salvat cu adevărat pe om de puterea morții? Alain Marchadour remarcă faptul că în literatura contemporană această istorie a fost citită de multe ori în afara contextului ei. Lazăr s-a transformat într-un erou tragic. A devenit un mort-înviat care bântuie pământul, în așteptarea morții, fără să fi fost cu adevărat salvat de ea. Moartea nu a fost decât întârziată. Lazăr sfârșește prin a muri într-o bună zi. Se spune că *iudeii* l-ar fi omorât pentru ca el să înceteze să mai fie martorul celei mai mari minuni înfăptuite de Isus. Dar dacă figura lui Lazăr care reflectă spiritul contemporan devine tragică, e pentru că nu-și mai găsește răspunsurile în credință. Omul devine o ființă bântuită care bântuie pământul, o ființă și bântuită și fascinată de gândul morții. Revolta care străbate versiunea contemporană este de înțeles când povestea e

⁷ Alain Marchadour, *Lazare, histoire d'un récit, récits d'une histoire*, „Lectio Divina“, nr. 132, Cerf, Paris, 1988.

⁸ Cf. Ioan 11, 27.

ruptă de contextul evanghelic. O rară excepție este romanul lui Dostoievski *Crimă și pedeapsă*.

Povestea lui Lazăr nu e decât un semn al morții și al învierii lui Cristos. Darul vieții, darul lui Dumnezeu, este făcut pe cruce. Isus îl mântuiește pe om, atunci când strigă ca și acesta, singur pe cruce: „*Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?*“ El îl salvează pe om stând, din dragoste, alături de el în singurătatea lui, în mizerie, în moarte. El își dăruiește viața din dragoste, o dăruiește pentru cei pe care îi iubește. „*Nimeni nu o ia de la mine, Eu o dau. Am puterea să o dau și putere am ca iarăși să o iau*“, le spunea Isus ucenicilor săi (Ioan 10, 18). Acceptând să moară, El îl mântuiește pe om de sub stăpânirea morții. Doar în această clipă totul este împlinit. Iar Cristos își dăruiește viața pentru ca omul să trăiască. Istoria lui Lazăr vestește acest lucru. Cristos își dă viața ca să o ia înapoi. Și nu o ia înapoi pentru sine, ci pentru toți cei care Îl urmează. El este Călăuza și este în același timp și Calea. Prin moartea Lui, El a învins moartea. Prin crucea Lui, El l-a mântuit pe om. Cântarea ortodoxă de Paște celebrează acest eveniment, spunând: „*Cu moartea pe moarte călcând*“.

Toți cei care L-au urmat au trecut cu El de la moarte la viață. Petru este unul dintre primii, așa cum dau mărturie despre el *Faptele apostolilor*. Între evenimentul morții și al Învierii lui Cristos și întemnițarea lui Petru, povestită în *Fapte*, există un puternic paralelism. Luca scoate în evidență toate elementele asemănătoare⁹. O noapte de Paște: ea începe în singurătate și durere. Iacob, fratele lui Ioan, a fost omorât cu sabia, din ordinul lui Irod. Moartea lui amintește de moartea unui alt Ioan, Înainte-mergătorul lui Cristos, și el ucis de sabie. Petru își așteaptă execuția în închisoare. Doarme în celula lui și somnul lui este deja somnul morții. Isus le-a spus ucenicilor săi: „*Lazăr a adormit, dar mă duc să-l trezesc. I-au spus ucenicii: Doamne, dacă a adormit, e salvat. Dar Isus vorbea de somnul morții.*“ (Ioan 11, 11) Somnul lui Petru pare să fie cuprins de întunericul morții. Trebuie să se trezească, repede. Trebuie să se ridice și să plece. Este cheia mântuirii: *repede!* În noaptea de Paște, când

Dumnezeu l-a salvat pe poporul Său din Egipt și l-a scos afară din pământul robiei, Israel a fost chemat să se ridice, să își încingă cureaua și să își lege sandalele. Trebuia să mănânce Paștele *repede* și să plece (cf. Ex.12, 11). Un înger a venit în celulă și l-a strigat pe Petru. I-a spus: „*Ridică-te repede*¹⁰! *Încinge-ți cureaua, leagă-ți sandalele și urmează-mă!*“ (cf. Fapte 12, 7–8). Chemarea îngerului face trimitere la acea noapte de demult, când Dumnezeu a mântuit lumea. El mântuiește azi. Este întotdeauna Paștele, atunci când Domnul trece să-i elibereze pe cei pe care îi iubește. În Midrașul la Exod¹¹ se spune că tinerii din cuptorul de foc au fost eliberați într-o noapte de Paște (cf. Dan 3, 26). La fel și Daniel: a fost salvat din groapa cu lei (cf. Dan 6, 23) de Paște. Când Cristos a murit și a înviat era o noapte de Paște. Domnul este aici. Trece în această noapte. Petru se trezește și se ridică. O lumină puternică strălucea în celulă și Petru a mers în această lumină. A ieșit din închisoare, a străbătut orașul: totul părea să fie un vis. *Și, deodată, îngerul a dispărut*. Petru și-a dat seama atunci că era cu adevărat liber. S-a întors acasă la Maria, mama lui Ioan Marcu. Primul martor al învierii lui Petru, așa cum a fost și pentru Învierea lui Cristos, este o femeie. Ea merge să le spună ucenicilor că Petru stă afară, în fața ușii, dar apostolii nu o cred. Petru ajunge în mijlocul ucenicilor, adunați să se roage, la fel cum a venit și Cristos după Înviere în mijlocul lor (Fapte 12,16 și Luca 24, 36). Tot ce i se întâmplă seamănă cu ceea ce a trăit Cristos. El merge pe aceeași cale: Îl urmează în moarte și în înviere.

Ceea ce este doar o veste în istoria lui Lazăr s-a împlinit în Cristos. Ceea ce a trăit Lazăr, ucenicii vor trăi și ei după Patima și Învierea lui Cristos. Istoria lui Lazăr nu este decât un semn, o veste. Este o întâmplare în care strigătul de disperare al omului este cel mai puternic, gestul de îndurare al lui Dumnezeu este

¹⁰ Cf. Fapte 12, 7. Singurul pasaj din Noul Testament unde verbul „*a ridica în picioare*“ este utilizat la imperativ în Efeseni 5, 14 : „Se spune, trezește-te, tu care dormi și ridică-te dintre cei morți, și te va lumina Cristos“, Susan R. Garrett, *Exodus from bondage*, CBQ 52/1990, pp. 656–680.

¹¹ Midrașul la Exod 18 (81a) citat de August Strobel, *Passa-symbolik und Passa-wunder in Act 12*, 3ff, NTS 4/1958, pp. 210–215.

⁹ Citat de Susan R. Garrett, *Exodus from Bondage*, CBQ 52/1990, p. 673.

cel mai frumos. Când povestești ce s-a întâmplat, mult timp după aceea, istoria pare să semene cu psalmii, care cântă minuni ale trecutului într-un timp de durere, când omul strigă spre Dumnezeu în suferință. Este și povestea noastră, așa cum strigătul psalmistului devine al nostru când ne aflăm pe marginea prăpastiei. „*Cobor în groapă. Sunt un om sfârșit. Locul meu este printre cei morți...*” (Ps 88, 5–6) Noi înșine suntem confrunțați cu moartea și cu suferința și ne putem recunoaște în Marta, care face o mărturie de credință fără să aibă cu adevărat încredere. Cum să ai încredere atunci când înfrunți moartea? Cum să sperii, atunci când ai în față niște morți-vii? Cum să-ți păstrezi inima deschisă, când ea devine o rană sângerândă? Poți cu adevărat să spui: „nu va dura”? Trebuie să ai credința Mariei care vine alergând să-L întâmpine pe Isus. Ea își plânge fratele, dar trăiește bucuria de a-L reîntâlni pe Cel pe care inima ei Îl iubește. Pentru ea, moartea nu poate avea ultimul cuvânt. Este o încredere care depășește puterea de a înțelege. Și nu este o încredere într-un mâine îndepărtat. Este acum, aici, timpul când morții vor trăi și cei care sunt în viață nu vor muri în veci. Istoria lui Lazăr este o făgăduință fără seamăn, o făgăduință de viață care se impune în peisajul morții¹².

Povestea lui Petru devine și povestea noastră, povestea omului salvat în timpul nopții de Paști. În reprezentarea teatrală pe care o propun, eliberarea lui Petru ocupă locul central: ea îl așază pe om în fața misterului morții și al vieții. Ea revelează prezența Domnului în singurătatea și suferința umană. Acest „miracol” precede istoria lui Lazăr și „o înlocuiește” în economia spectacolului. Eliberarea lui Petru se întâmplă acum. Ea se întâmplă în timp ce Ioan își aduce aminte de discursul lui Isus despre învierea morților. Povestea lui Lazăr, istorie finală ce „recapitulează” în ea istoria mântuirii omului, este pentru noi sărbătoarea Paștelui.

*Epistula apostolorum*¹³, text pe care l-am descoperit mai târziu, este o scriere apocrifă care vorbește despre Sărbătoarea Paștelui și despre suferința tuturor celor care trebuie să dea o mărturie pentru Cristos. Domnul Înviat vorbește cu ucenicii și le vestește soarta celor persecutați pentru numele Lui. Le promite că, dacă vreunul dintre ei este închis în noaptea de Paște, îngerul Domnului va veni să-l elibereze. Va putea să intre și să rămână cu ceilalți la sărbătoare, până când va cânta cocoșul. Dar când vor fi terminat de celebrat memorialul Domnului și când masa se va sfârși, prizonierul se va întoarce în celula sa. Va rămâne până când va fi chemat să iasă și să dea mărturie despre tot ce i-a învățat Domnul.

Străinul întâlnit pe cale

Ucenicii au nevoie să-și depășească frica, lipsa de curaj, temerea. Și pentru asta nu e suficient să înțeleagă. Dacă ajung să apuce pe aceeași cale ca și Cristos, este pentru că știu că nu sunt singuri. Există o Prezență în viața lor. Cineva care îi însoțește. O imagine s-a impus: vine din scrierile lui Luca și este fundamentală pentru experiența creștină. Este experiența celor doi pelerini în drum spre Emaus. Un străin îi întâlnește pe drum și îi ajută să-și recâștige încrederea pierdută, îi ajută să se reîntoarcă la viață¹⁴. Ei pleaseră din Ierusalim dezamăgiți și lipsiți de speranță, fără să înțeleagă ce s-a întâmplat. Crezuseră în Isus din Nazaret, speraseră că El este Mesia care trebuia să vină. Dar Isus murise pe cruce. Cei doi pelerini vroiau să întoarcă spatele morții, părăsind în urma lor toate speranțele avute. Vroiau să plece cât mai departe. Un străin îi ajunge din urmă și le arată cum, conform Scripturilor, Cristos trebuia să sufere Patima pentru a intra în slavă. Ei îl ascultă și inima le arde înlăuntrul lor, dar nu îl recunosc pe Cel care îi însoțește. Ei aveau nevoie să înțeleagă, dar mai ales aveau nevoie să nu mai fie singuri.

¹² Această povestire a fost sursa de inspirație pentru una dintre primele reprezentări creștine din catacombe. La fel și în cazul tinerilor din cuptorul de foc din cartea lui Daniel. „Dacă au puterea să laude în flăcările morții, este pentru că Dumnezeu îi învie”, spunea Paul Beauchamp, *op. cit.*, p. 88.

¹³ Citat de David Parry, *Release of the captives – reflections on Acts 12*, JSNT 116/ 1995, pp 157–164; cf. Kopt. VIII (ed. C. Schmidt) *Gespräche Jesu mit seinen Jüngern*, TU XLIII (1919), citat de A. Strobel, p. 214.

¹⁴ Cf. Luca, cap. 24.

Seara, ajung într-un sat unde vor să se oprească, în timp ce străinul vrea să-și continue drumul. Pelerinii îl roagă atunci: „Doamne, rămâi cu noi. Ziua e pe sfârșite și se apropie noaptea.“ El a rămas. S-a așezat la masă. A luat pâinea, a mulțumit, a frânt-o și le-a dat-o. În acel moment, ei l-au recunoscut pe Domnul. Dar imediat, El a dispărut. Ei însă, plini de bucurie, cu inima arzându-le în piept, au plecat îndată înapoi spre Ierusalim. Au plecat noaptea, fără să le mai fie teamă. Au străbătut noaptea ca și cum ar fi fost zi. O lumină îi călăuzea. Simțeau că trebuie să se întoarcă, trebuie să vestească: *Domnul a înviat!*

Fiecare dintre noi se poate recunoaște în pelerinii din Emaus. Asemeni lor, preferăm să plecăm departe de toate speranțele noastre pentru a putea uita mai ușor. Cu aripile frânte, credem că putem să renaștem departe de tot ce ne aduce aminte de înfrângerile noastre. Este greu de crezut că Domnul este cu noi atunci când totul pare pierdut! Dar în acele clipe, El este cel mai aproape. Pe drumul care credem că ne desparte de El, tocmai El ne vine în întâmpinare pentru a ne face să înțelegem rostul a ceea ce se întâmplă și să putem să-i simțim Prezența. Este mereu cu noi în Cuvântul său. Este cu noi la frângerea pâinii. Este cu noi în străinul pe care îl întâlnim pe cale. Sfântul Augustin spunea în *Confesiuni*: „Doamne, Tu erai lângă mine și eu nu eram acolo. Dacă nu veneai să mă cauți, eu nu te-aș fi găsit.“ Este aici, și totuși nimeni nu pare să-L recunoască. În Evanghelia după Ioan, nici Maria Magdalena la mormânt (cf. Ioan 20, 14), nici ucenicii pe malul Mării Tiberiadei nu-L recunosc pe Domnul Înviat. *Isus era așezat pe țărm, dar ucenicii nu știau că este El* (Ioan 21, 4). Ucenicul preaiubit este primul care Îl recunoaște. Îi spune lui Petru și acesta pleacă înot spre El. Când ceilalți îl ajung din urmă, Isus îi invită să împartă masa cu El. „*Veniți și mâncați*“, le-a spus Isus. Dar nici unul dintre ucenici nu îndrăznește să întrebe: *Cine ești? știind că este Domnul. Isus s-a apropiat. A luat pâinea și le-a dat-o. Și la fel și peștii.* (Ioan 21, 12–13). La început, ucenicii nu știau că este Isus. Nu L-au recunoscut și, totuși, în ciuda acestui fapt, ei ajung să știe că este Domnul (cf. vs. 12).

Alegând să vorbesc într-o reprezentare teatrală despre viața ucenicilor care își aduc aminte de Cristos, am crezut la început că puteam să ocolesc prezența Lui. Dar lucrând asupra textului, un personaj necunoscut s-a impus din ce în ce mai tare, un străin care vine să le explice ucenicilor sensul cuvintelor lui Isus și, mai ales, să le fie aproape în timp de încercare. Vine noaptea și nimeni nu pare să-L recunoască. Iar dacă cineva o face, nimeni nu îndrăznește să-i adreseze nici o întrebare, nimeni nu-i cere să spună cine este. El se va lăsa recunoscut la frângerea pâinii. Iar apoi, va dispărea. Între acest „străin“ și Petru se creează o relație puternică, o relație pe care ar trebui să o descoperim pe deplin în jurul mesei. Mi-l imaginam pe Petru, eliberat de înger, venind acasă (cf. Fapte 12). Și pe drum se întâlnește cu „Străinul“. La început, credeam că se vor întâlni cu toții, Petru și ceilalți ucenici, pentru a celebra sărbătoarea Paștelui, atât de veche și atât de nouă. Își aduc aminte, dar nu mai este istoria veche a Israelului cea pe care o evocă: este memorialul morții și al Învierii lui Isus Cristos. Ei evocă înmulțirea pâinilor în Galileea, iar discursul despre pâinea vieții ocupă locul central al acestei celebrări.

Încetul cu încetul, cele două povești – cea a ucenicilor în drum spre Emaus și cea a lui Petru – s-au contopit. Petru merge acasă, însă doar ca să fugă. E deja pe drum, vrea să plece, când îi iese în cale un străin care îl obligă să asculte, îl obligă să înțeleagă ceea ce vroia să uite și să lase în urmă.

Când am hotărât să pun în paralel textul Evangheliei după Ioan și fragmentul din *Faptele Apostolilor* (eliberarea nocturnă a lui Petru) nu conștientizasem imediat importanța celebrării Paștelui. În ambele texte, această sărbătoare ocupă un loc central. Alegând să intersectez povestea din *Fapte* cu textul evanghelic în acest moment anume, – discursul despre pâinea vieții, – am „nimerit“ peste unul dintre puținele pasaje în care Petru ia cuvântul. După ce discursul lui Isus se încheie, mulți ucenici îl părăsesc, neputând să accepte ceea ce spune. Isus se întoarce atunci spre cei doisprezece și îi întreabă dacă nu cândva vor să plece și ei.

Petru este cel care răspunde, punând la rândul lui o întrebare: „La cine să mergem, Doamne? Tu ai cuvintele vieții veșnice. Și noi credem și știm că ești Sfântul lui Dumnezeu.“ (Ioan 6, 68–69) Mărturia lui Petru aici pare să fie mai puțin puternică, mai puțin importantă decât cea relatată în Evangheliile sinoptice¹⁵. Cristos însuși nu vede în aceasta un dar al Tatălui, cum este cazul în Matei (cf. Mt 16, 17–20). Nici nu este momentul în care îi schimbă numele de Simon: aceasta s-a întâmplat de la prima întâlnire (cf. Ioan 1, 42). Dar nici nu exprimă o critică. În sinoptici, Petru este cel care, deși dă mărturie că Isus este Mesia și Fiul Dumnezeului celui Viu (cf. Mt 16, 16; Mc 8, 29), refuză totuși să accepte crucea lui Cristos. Isus îi poruncește atunci să tacă și să treacă în urma Lui. Cea de-a patra Evanghelie nu ignoră incapacitatea lui Petru de a înțelege, dar alege să sublinieze această trăsătură de caracter în alt episod, la spălarea picioarelor. Apostolul nu acceptă umilința lui Cristos, așa cum îi va fi dificil să accepte și arestarea Lui. Caracterul viu și impulsiv al lui Petru ne este dezvăluit mai târziu. Înainte de aceasta, se manifestă fidelitatea lui Petru. Când mulți dintre ucenici îl părăsesc pe Cristos, el alege să rămână. Ia inițiativa să vorbească în numele celor doisprezece, chiar dacă Evanghelia nu pune accentul asupra rolului eclezial al apostolului. Ceea ce contează este faptul că rămâne și recunoaște identitatea lui Cristos.

Revin la punctul de pornire: Evanghelia este spusă după moartea și Învierea lui Isus. Ucenicii își aduc aminte. Ajung să înțeleagă sensul cuvintelor lui Isus. Iar Cristos este cu ei, însoțindu-i pe cale. Este acolo pentru a-i întreba dacă vor să rămână cu El. Relatarea din capitolul șase este „retrăită“ de ucenicii care stau la masă cu Domnul. Situația seamănă cu relatarea întâlnirii de pe malul Mării Tiberiadei, povestită în capitolul 21 al Evangheliei după Ioan. Sunt cu toții împreună. Nu au decât puțină pâine și câțiva pești. Cristos pune o întrebare la care Petru trebuie să răspundă. Este aceeași întrebare la care a

¹⁵ P.J. Hartin, *The role of Peter in the fourth Gospel*, „NeoTestamentica“, nr. 24 (1)/1990, pp. 49–61.

răspuns mai demult. Vor și ei să plece? Răspunsul pe care l-a dat mai demult îi revine în minte. Petru spune aceleași cuvinte, dar de-abia acum își dă seama ce îl întreabă Cristos. Doar acum își asumă răspunsul. Născut din adâncul inimii sale, acest răspuns a fost de fapt cel care dintotdeauna l-a călăuzit pe drum, ca o lumină, indiferent de ocolurile pe care le-a făcut.

Evangelhia după Ioan ne spune că Petru este cel care, în grădina Gethsemani, i-a tăiat urechea slujitorului Marelui Preot¹⁶. Este singurul text care îl identifică pe Petru ca fiind cel vinovat. Poate nu ne închipuim gravitatea acestui fapt, menționat de toți evangheliștii. În mod sigur, apostolul nu a vrut să taie urechea nimănui, nu era în postura de a-și demonstra agilitatea sau doar de a încerca să-și intimideze agresorii. Slujitorul a scăpat la limită să nu i se taie capul. Atacul lui Petru trebuie să fi fost violent. Isus a intervenit, ne spune Evangelhia. I-a cerut lui Petru să lase sabia. *Isus i-a spus lui Petru: „Pune sabia în teacă. Paharul pe care mi l-a dat Tatăl oare nu-l voi bea?”* (Ioan 18, 11) Petru s-a grăbit să-L apere pe Isus, așa cum s-a grăbit să-L urmeze. De două ori, Isus i-a domolit avântul. Doar cu puțin timp în urmă, Isus i-a prezis că-L va trăda. Toți sinopticii vorbesc despre această trădare. Dar cea de-a patra Evangelhie este singura care amintește și de un alt cuvânt pe care Isus îl rostește despre apostol. Chiar dacă Petru l-a trădat, el a fost unul dintre cei care și-au dat viața pentru Cristos. Înainte de a fi arestat, Isus l-a prevenit: *„Nu mă vei putea urma acum, dar mai târziu, mă vei urma”* (Ioan 13, 36). Când Isus este arestat, Petru bate în retragere, își reneagă Învățătorul și își apără viața și propriul interes. Dar apostolul are curajul regretului, are curajul să revină asupra alegerii sale. Și atunci merge până la capăt.

Este poate remarcabil că Evangelhia după Ioan insistă mereu asupra faptului că Petru nu este niciodată primul, dar trece înainte. Nu este niciodată primul în a-L întâlni pe Cristos. Fratele lui, Andrei, îl recunoaște pe Cristos datorită mărturiei lui Ioan Botezătorul. Iar el îl cheamă și pe Petru. La finalul relatării

evangelice, aflăm că la mormântul lui Cristos ajunge mai întâi ucenicul preaiubit. Dar se oprește pentru a-l lăsa pe Petru să treacă înainte. La fel și la întâlnirea cu Cel înviat pe malul Mării Tiberiadei. Ucenicul preaiubit Îl recunoaște pe Cristos. Dar Petru se grăbește să ajungă lângă El. Deși este mereu al doilea când e vorba să înțeleagă sau să-L recunoască pe Cristos, el devine primul în a-L urma până la capăt. Îl urmează până la martiriu.

Întâlnirea de pe malul Mării Tiberiadei este momentul în care Petru se angajează definitiv să-L urmeze pe Cristos. Dialogul între Petru și Isus, după discursul referitor la pâinea vieții, anunță deja acest lucru. Relatarea din *Faptele Apostolilor* este oglindirea lui. Trei evenimente diferite, provenind din surse diferite¹⁷, s-au suprapus în mintea mea. Toate vorbesc despre ucenicul care devine asemenea Învățătorului, despre creștinul care Îl urmează pe Cristos: trece prin moarte la viață, trece prin moarte pentru a trăi Învierea alături de Cristos. Este misterul pascal. A spune capitolul șase ca memorial al morții și al învierii lui Cristos se arată a fi pentru ucenici un moment de trecere. De la amintirea primelor întâlniri cu Cristos, ei trec la amintirea dezbaterilor publice. De la memorialul Cuvântului, ei trec la cuvântul memorialului. Pentru a face această trecere, un străin care îi întâlnește pe cale îi ajută să înțeleagă ceea ce s-a întâmplat în Cristos.

Pentru prima parte a reprezentării teatrale, aud cuvintele care au fost cândva rostite de Isus, spuse mai ales de acest străin. La „frângerea pâinii”, ucenicii Îl recunosc ca fiind cel care a murit și a înviat. După acest moment, El va dispărea. Dar acum ucenicii pot să-L urmeze, să continue ceea ce El a început. A doua zi, conflictul va izbucni din nou la Templu.

Aceleași întrebări se pun mereu. Cum poți răspunde? Petru devine martor: evocă discursul lui Isus, dă aceleași răspunsuri. Nu există altele. Ucenicii retrăiesc procesul început cândva cu Isus. Istoria lui Lazăr rezumă experiența pe care tocmai au trăit-o. Spusă ca o rugăciune pentru moartea apostolului, ea duce la încheierea povestirii teatrale începute cu vestirea martiriului.

¹⁷ Majoritatea exegeților consideră capitolul 21 ca fiind un adaos tardiv.

¹⁶ Cf. Ioan 18, 10. Incidentul este povestit în Mt 26, 51; Marcu 14, 47; Luca 22, 49.

Fiii lui Zebedeu

Să spui Evanghelia după Ioan ca pe o rugăciune de priveghi pentru moartea apostolului Iacob. Am parcurs un drum lung până am ajuns la această imagine. La început, știam doar că pentru mine o reprezentare teatrală a Evangheliei ar fi o manieră de a relata povestea ucenicilor lui Isus. Dar nu știam care era situația concretă, dramatică pentru care voi opta. Textul s-a lăsat redescoperit ca o mărturie pe mai multe voci, un du-te-vino continuu între pledoarie și amintire, între rugăciunea de cerere și de laudă.

Căutând un cadru pentru această reprezentare, am ales ca spectacolul să se joace în biserici romanice de-a lungul unui pelerinaj. Un traseu s-a impus foarte repede: *drumul spre Santiago de Compostela*. La început nici nu știam că la Compostela se află mormântul Apostolului Iacob, fratele lui Ioan. Cum ar fi putut ajunge Iacob pe coasta Oceanului Atlantic, în Peninsula Iberică de azi? Începând cu secolul al VII-lea, se cunosc atestări ale apostolatului său pe pământ spaniol¹⁸. Legende despre Sfântul Iacob au început să circule după secolul al IX-lea, în urma descoperirii miraculoase a mormântului. Papa Leon a confirmat, prin celebra sa scrisoare, tradiția conform căreia trupul Apostolului a fost adus la Compostela de ucenicii lui. În timpul Evului Mediu, această tradiție s-a răspândit din ce în ce mai mult și s-a impus în spiritul pelerinilor porniți spre Santiago.

Iacob, fratele lui Ioan, este primul apostol martir. El este singurul dintre cei doisprezece a cărui moarte este menționată în *Faptele Apostolilor*, deși apare doar o scurtă notă despre martiriul său. *În acest timp, regele Irod a pornit o prigoană împotriva Bisericii. A poruncit să fie ucis cu sabia Iacob, fratele lui Ioan* (Fapte 12, 1–2). Nici motivele execuției, nici locul mormântului nu sunt menționate¹⁹. Acest singur rând de text a dat naștere unei

puternice tradiții apocrife referitor la moartea lui Iacob. Textul latin cel mai important este *Passio Magna*. Această versiune, redactată probabil în secolul IV în Galia sau Spania²⁰, vorbește despre Iacob și opoziția lui, pe de-o parte doi magi, pe de alta, iudeii. Apostolul îi convertește pe primii și încearcă să-i convingă pe ultimii de mesianitatea lui Isus, dar sfârșește prin a fi ucis. Relatarea episodului este inspirată de scrierea lui Clement Alexandrinul, *Hypotyposeis*²¹. În această lucrare se regăsește cea mai veche mențiune extratestamentară a martiriului lui Iacob. Aici se relatează și convertirea celui care l-a adus pe apostol în fața instanței tribunalului.

Tradiția privitoare la apostolul Iacob pune cercetătorii în fața multor întrebări fără răspuns. De ce nu au existat, încă din primele secole, mențiuni asupra locului în care a fost înmormântat? Dacă apostolul a evanghelizat Spania, de ce nu se cunosc tradiții locale despre trecerea lui pe acolo? Cum de se poate impune o tradiție atât de târziu, la o mie de ani după moartea apostolului? Două mii de ani mai târziu, mii de pelerini pornesc încă pe acest drum, îndreptându-se spre un mormânt gol, despre care știu și acum că a fost cel al primului apostol martir. De ce? Asemenea întrebări riscă să mai rămână mult timp fără răspuns. Pentru că adevărata problemă este alta. Toți acești pelerini simt nevoia să păstreze amintirea. Nu locul geografic este cel care contează, ci locul spiritual care cheamă sufletul la un pelerinaj interior. Drumul spre Santiago se dovedește a fi un drum spre descoperirea celui alt care te întâmpină, a celui care te însoțește, a Aceluia care este Dumnezeu. Eu și artiștii care m-au însoțit am ales acest drum pentru a evoca martiriul Apostolului și pentru a spune Evanghelia după Ioan. Am pornit spre mormântul lui Iacob, deși nici o dovadă istorică nu confirmă că acela este mormântul lui. Am amintit Evanghelia după Ioan, care, conform concluziilor exegezei contemporane, e posibil să nu fi fost scrisă de Ioan, apostolul. Dar cei doi frați s-au impus în tradiția Bisericii

²⁰ Cf. M. Diaz y Diaz, *La literatura Jacobea anterior al codice Calixtino*, „Compostellanum” 10, 1965, pp. 284–287 citat de M. Starowiejski, p. 195.

²¹ Citat de M. Starowiejski, *op. cit.*, p. 195.

¹⁸ Cf. M. Starowiejski, *La légende de saint Jacques le Majeur*, Apocrypha 7, 1996, p. 200.

¹⁹ „On y trouve des informations concurrentes sur le lieu de sépulture de l'apôtre, par exemple Marmarique – nom que les historiens n'ont pu identifier – et Césarée.” („Se găsesc informații concurente privitor la locul unde a fost înmormântat apostolul, spre exemplu Marea Marmarica – nume pe care istoricii nu l-au putut identifica – și Cezareea.”), M. Starowiejski, *op. cit.*, p. 197.

și rămân pentru mine două figuri pline de forță și de adevăr, care vorbesc cu putere sufletului contemporan.

Ioan și Iacob sunt cunoscuți ca fiii lui Zebedeu și au fost numiți Fiii Tunetului. Această denumire, care apare de patru ori în Evanghelia după Matei, de două ori la Marcu, o dată la Ioan, s-a impus foarte repede. Chiar dacă Luca nu îi numește așa, el îi arată pe cei doi frați dornici să facă să coboare focul din cer asupra samaritenilor care se împotriveau lui Isus. Cei doi frați se arată capabili să se înfurie, asemeni unor adevărați Fii ai Tunetului. *Isus le-a spus: „Nu știți ce duh sălășluiește în voi. Fiul Omului nu a venit să-i piardă pe oameni, ci să-i salveze“* (Lc 9, 54–56). Cei doi frați au multe de învățat, chiar dacă, conform tradiției sinoptice, ei sunt printre primii chemați de Isus, după Simon Petru și Andrei. *I-a văzut pe Iacob, fiul lui Zebedeu și pe Ioan, fratele său; erau în barcă, cu tatăl lor... I-a chemat. Și pe dată au lăsat barca și pe tatăl lor și L-au urmat* (Matei 4, 21–22; cf. Mc 1, 19–20). În lista apostolilor (Mt 10, 2–4; Mc 3, 16–19; Lc 6, 13–16), ei sunt întotdeauna numiți printre primii, respectiv Iacob al treilea și Ioan al patrulea. În schimb în *Fapte*, Petru și Ioan, urmați de Iacob, sunt numiți primii, înaintea lui Andrei (Fapte 1, 13). Această schimbare este interesantă, deoarece în *Fapte*, Ioan este adeseori alături de Petru. Ei merg împreună la Templu, unde îl vindecă pe paralytic și dau mărturie în fața iudeilor despre Înviere (cf. Fapte, 3 și 4). Amândoi pleacă în Samaria, unde se roagă pentru ca samaritenii să-L primească pe Duhul Sfânt (cf. Fapte 8, 14–25). După acest episod, Ioan nu mai este numit. Părinții Bisericii i-au atribuit, rând pe rând, redactarea Evangheliei²², cele trei scrisori din Noul Testament și, în cele din urmă, Apocalipsa. Exegeza contemporană a pus sub semnul întrebării atribuirea ansamblului corpusului ioanit lui Ioan, apostolul. Evanghelia după Ioan vorbește foarte puțin despre fiii lui Zebedeu. Sunt numiți o singură dată, printre ucenicii care îl întâlnesc pe Domnul după Înviere, pe malul Mării Tiberiadei (Ioan 21, 2).

²² Cf. Culpepper, *John, the son of Zebedee, the life of a legend*, Fortress Press, 2000.

Această tăcere a fost dezbătută foarte mult timp, în efortul de a stabili identitatea autorului Evangheliei.

Cine este el? Evanghelia își desemnează autorul fără să-i dea un nume. Este vorba de ucenicul preaiubit. Printre comentarii, rețin ideea că ucenicul trebuia să locuiască la Ierusalim și să fie cunoscut de Marele Preot. Aceste două argumente sunt cele mai puternice pentru a contesta că Ioan, apostolul, ar fi autorul. Un pescar din Galileea nu ar fi putut să aibă acces la Caiafa, sau să cunoască Ierusalimul atât de bine. Părinții Bisericii au fost și ei puși în fața acestei dileme și au găsit o explicație. Conform tradiției, se spune că, după moartea lui Zebedeu, văduva lui a vândut casa și a venit să se instaleze la Ierusalim cu cei doi fii ai ei. Tradiția îl desemnează pe Iacob, fiul lui Zebedeu, ca fiind tânărul care îi cere permisiunea lui Isus să meargă să-și înmormânteze tatăl. Un personaj fără nume din Evanghelie a fost astfel identificat cu Iacob, în timp ce în ucenicul preaiubit a fost recunoscut Ioan, celălalt fiu al lui Zebedeu.

Cei doi frați s-au impus în tradiție alături de Petru. Toți trei sunt, în tradiția sinoptică, martori privilegiați ai lui Cristos. Petru, Iacob și Ioan sunt singurii prezenți la Schimbarea la Față (Mc 9, 2s; Mt. 17, 1s). În Evanghelia după Marcu, doar acești trei apostoli îl însoțesc pe Isus în casa lui Iair și devin martorii învierii fiicei acestuia. *Nu a îngăduit nimănui altcuiva să-L însoțească, doar lui Petru, Iacob și Ioan, fratele lui Iacob* (cf. Mc 5,37). Fiii lui Zebedeu sunt de asemenea, pentru Marcu, martorii primului miracol al lui Isus, vindecarea soacrei lui Simon Petru. Îl însoțesc pe Isus de la început (cf. Mc 1, 29). Sunt cu El până la capăt, pe Muntele Măslinilor, și se consideră îndreptățiți să pună întrebări despre timpurile de pe urmă. *Petru, Iacob, Ioan și Andrei l-au întrebat: „Când se vor întâmpla toate astea?“* (cf. Mc. 13, 3–4). Dar în ciuda locului privilegiat pe care îl ocupă, ei se înșală asupra soartei lui Isus și chiar și asupra propriului lor destin. Ei cer să stea la dreapta și la stânga lui Isus în slava sa. *Isus le-a spus: „Nu știți ce cereți. Puteți voi să beți din paharul pe care-l beau eu și să fiți botezați cu botezul cu care voi fi botezat eu?“* (Mc. 10, 35–40).

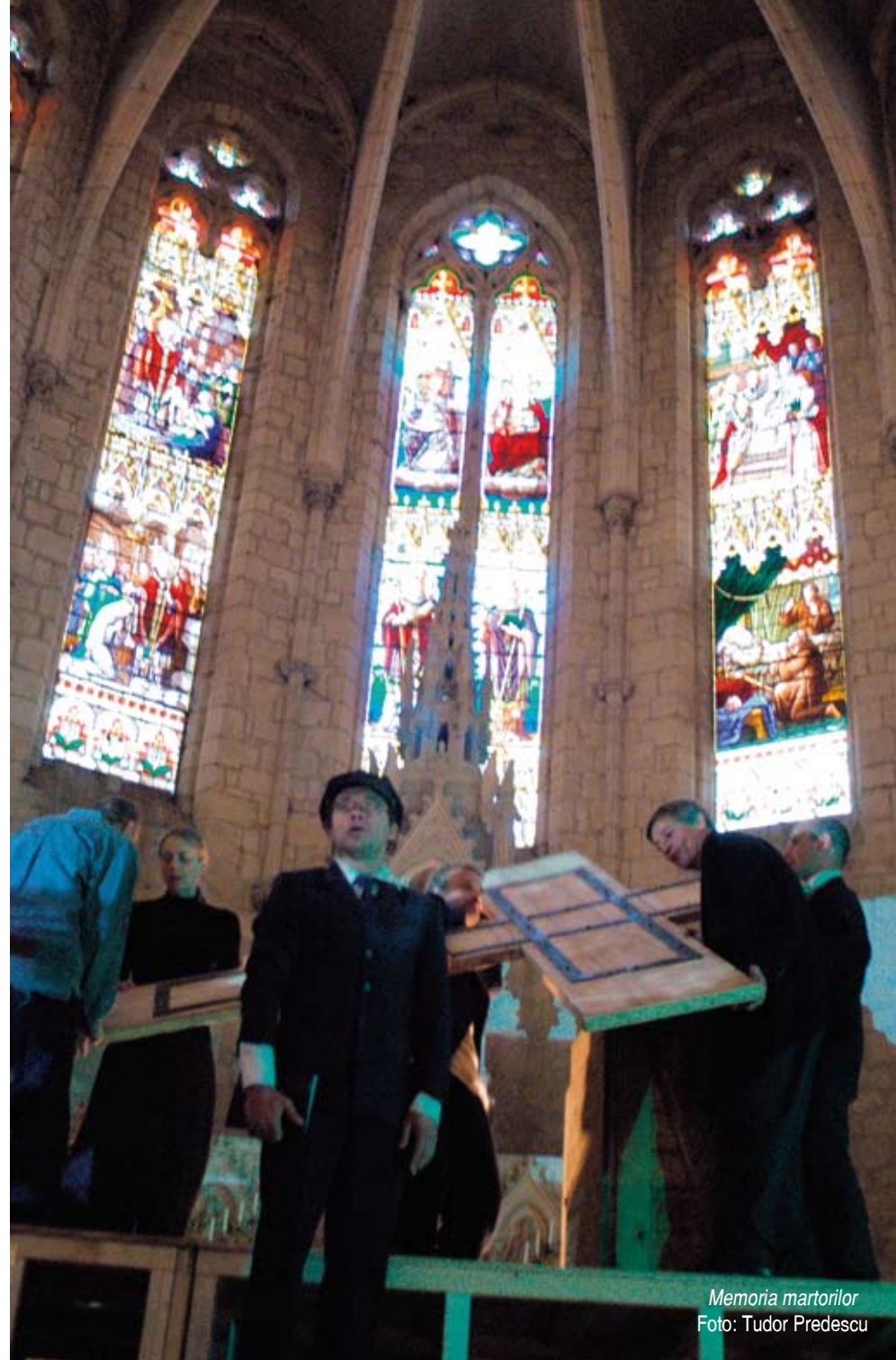
Atât Matei²³, cât și Marcu nu ezită să scoată în evidență incapacitatea lor de a înțelege. Credeau, ca și ceilalți, că Isus va deveni rege. Dar tronul lui va fi crucea, iar împărăția lui nu era din această lume. Cereau să stea la dreapta și la stânga Lui, dar aceste locuri erau pentru alții. Doi tâlhari aveau să moară la dreapta și la stânga lui Isus. În ciuda acestor „neînțelegeri“, frații aveau să bea paharul din care a băut Isus și aveau să fie botezați cu același botez. Isus le acordă aceasta. Îl vor urma. Iacob avea să fie primul apostol-martir.

Alegându-i pe Petru și pe Ioan, alături de Iacob, figură absentă și prezentă în același timp, ca personaje principale ale versiunii teatrale pe care am propus-o, am fost influențată de o tradiție străină celei de-a patra Evanghelii. Dar nu cred că e o trădare: scopul este să-i fac simțit spiritul. Martorii slavei au devenit martori până la martiriu. Martorii privilegiați sunt „martirii“. Acesta este mesajul celei de-a patra Evanghelii. Petru, Iacob și Ioan, cele trei figuri care au marcat tradiția Bisericii, ilustrează din plin dubla dimensiune a martorilor lui Cristos.

A spune Evanghelia ca pe o rugăciune de priveghi pentru apostolul Iacob – în drum spre Compostela, a fost un vis pe care l-am împărtășit cu un grup de douăzeci de artiști, români și francezi. A fost un proiect curajos și nebunesc, care s-a concretizat în aproximativ trei ani. O muncă îndelungată asupra scrierii evanghelice mi-a permis să dezvolt un scenariu, permițând să redescopăr textul ca pe o mărturie a unei comunități martirizate. Mi-a luat timp să găsesc o soluție care să păstreze distanța față de realitatea istorică, sugerând în același timp actualitatea evenimentelor. Mi-am dorit ca această soluție să funcționeze și ca visul meu să fie dus la bun sfârșit. A fost.

Proiectul meu este dedicat tuturor celor care, în România sau în alte părți ale lumii, au dat mărturie despre Cristos, în ciuda suferințelor și a persecuțiilor pe care le-au îndurat pentru credința lor.

²³ Mt 20, 20–21: în acest caz, cererea e făcută de mama celor doi frați.

Memoria martorilor
Foto: Tudor Predescu

Pregătiri pentru spectacol
Cristian Iacob
Foto: Tudor Predescu

Epilog

24–26 iunie, Paris

După premiera românească de la Festivalul Internațional de la Sibiu, primul spectacol în Franța a avut loc la Institutul Catolic din Paris, în data de 24 iunie 2003. Actorii români așteptau emoționați reacția publicului francez. Acesta a fost impresionat de forța și de calitatea profesională a reprezentației. Doar cu un an mai devreme, autoarea cărții de față, inițiatoarea proiectului, susținuse la Institutul Catolic din Paris lucrarea de masterat cu tema *Amintire și mărturie în Evanghelia după Ioan: puncte de pornire pentru un proiect teatral*. Alături de ea, colegii ei de facultate, Aurélie Reygner și Fabien Meisnerovski, au lucrat la realizarea proiectului. Visul devenise realitate.

Spectacolul, inspirat de mărturii contemporane, este construit ca o serie de secvențe de viață ce prezintă personaje ale anilor 1950–1960. Printre acestea sunt oameni care slujesc regimul totalitar la putere în țările din Est, unii se opun, alții se supun. Actorii își însușesc textul biblic, spunându-l cu durere, revoltă sau speranță, rostindu-l ca pe o rugăciune sau ca pe o sfâșietoare întrebare asupra rostului suferinței.

Părintele Eugen Popa, închis la Sighet între 1950–1955, spunea: „Rostul suferinței e greu de înțeles. E ca bobul de grâu ascuns în pământ. Va da rod. Dar nu știi când. Pot trece ani...” Cum poți avea forța să aștepti? Cum poți înțelege?

Cincizeci de ani mai târziu, o echipă de artiști au încercat să înțeleagă ce s-a întâmplat prin prisma textului Evangheliei după Ioan.

27 iunie, Troyes

Personajele au prins contur și forță o dată cu cea de-a treia reprezentație în Franța. Aceasta a avut loc la Troyes, unde spectacolul a fost invitat să participe la Festivalul de Artă și Spiritualitate. Gazda echipei a fost Aurélie Réygner, originară din acest minunat oraș medieval situat în regiunea Champagne. În interviul acordat postului de radio France Info, difuzat miercuri 16 iulie 2003, Aurélie spunea: „E un proiect deosebit care își propune ca prin limbajul teatral să redescopere altfel Evanghelia după Ioan. Anca spune povestea unui om închis pentru credința lui. În jurul acestui personaj, ceilalți reacționează. Unii nu înțeleg, unii sunt mai aproape, iar alții mai departe de un parcurs de credință.” Cel mai important pentru Aurélie a fost să-și asume povestea, aparent atât de îndepărtată de realitatea franceză, și să se integreze în echipa română. „Părea greu, dar am fost primită cu foarte multă căldură”, declara Aurélie.

Așteptare – Aurélie Réygner
Foto: Tudor Predescu

Catedrala din Puy en Velay
Foto: Tudor Predescu

28 iunie, Puy en Velay

Puy en Velay este cunoscut astăzi ca unul dintre punctele principale de pornire ale pelerinajului spre Compostela. Din acest oraș-sanctuar închinat Sfintei Fecioare a pornit în secolul al X-lea primul pelerin străin cunoscut, episcopul Godescalc. Și tot de aici, și-a început pelerinajul și echipa noastră de artiști. Oraș al dantelei și al rocilor vulcanice, Puy en Velay are monumente impresionante ale artei romanice franceze, cum este și capela închinată Arhanghelului Mihail, St. Michel d'Aiguilhe. Catedrala Notre-Dame de France, la care se ajunge pe o scară de 134 de trepte, adăpostește statuia Madonei Negre, protectoarea orașului.

29 iunie, Puy en Velay

„Cultura atinge oare sacral?“, se întreba în deschiderea articolului său din „Le Renouveau“ (3 iulie 2003), reporterul Julien Gardon. „Sunt artiști care cunosc răspunsul. Și acesta este pozitiv“. Pariul artiștilor francezi și români părea câștigat. Spectacolul s-a jucat la biserica St. Laurent, în prezența Episcopului de Puy, Msgr. Brincard. La sfârșit, Excelența sa a declarat că a simțit prezența lui Cristos în această reprezentare teatrală a Evangheliei. „O prezență misterioasă, dar emoționantă a lui Cristos, care face ca actorii să dispară în El, pentru ca fiecare să poată avea un dialog, un dialog al inimii, cu Cel Înviat.“ La Puy, echipa a fost primită cu entuziasm de părintele Emmanuel Gobillard, el însuși inițiatorul unui proiect de teatru sacru în cadrul diecezei de Puy, „Théâtre des Pléiades“. Începutul era promițător.

„A venit în lume și lumea nu L-a primit“ – Cristian Iacob
Foto: Tudor Predescu

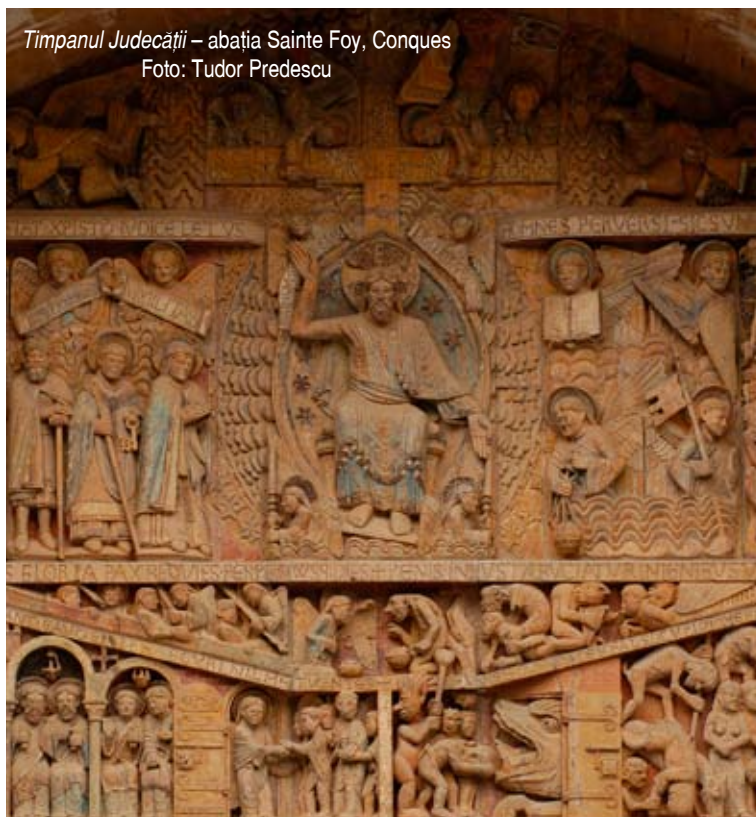

Pe stradă, în Conques, maica Emilia
Foto: Tudor Predescu

30 iunie, Conques

Conques este unul dintre orașele medievale renumite ale Franței. Fondată în secolul al IX-lea de călugărul ermit Dadon, abația a devenit un loc de pelerinaj important în drumul spre Compostela, o dată cu aducerea aici a relicvelor Sfintei Foy, martiră din secolul al III-lea. Abația Sainte Foy, monument al artei romanice, este păstrătoarea celui mai important tezaur din Evul Mediu, care include statuia Sfintei Foy, din aur masiv, ornată cu pietre prețioase și 33 de camee. Datorită ei, tezaurul se numără printre primele cinci din Europa.

Basorelieful portalului central, reprezentând Judecata de Apoi, este, alături de cel de la Moissac, una dintre cele mai frumoase reprezentări medievale ale acestei teme.

Timpanul Judecării – abația Sainte Foy, Conques
Foto: Tudor Predescu

1 iulie, Conques

La Conques, spectacolul a fost prezentat în cadrul impresionant al abației Sainte Foy. Cronicarul de teatru Zoe Mouroet scria: „Un spectacol dur și sumbru a cărui linie de forță este înscrierea textului în textele sacre (fragmente din *Faptele Apostolilor*, prima parte a Evangheliei după Ioan) și al cărui scop, după cum afirmă Anca Berlogea, este să redescopere un text vechi de două milenii ca pe o chemare de a depăși teama în mijlocul terorii, ca pe o promisiune de pace în mijlocul războiului, ca pe un cuvânt de lumină în mijlocul tenebrelor.” (*Le Rouergat*, nr. 2988, 10–16 iulie 2003)

2 iulie, Livinhac

Pornind din Conques, pelerinii trec podul dincolo de râu, apoi urcă dealul împădurit și continuă pe podiș, spre Livinhac. Pentru cei care nu au mai mers de mult pe jos, urcușul aproape pieptiș al dealului e o piatră de încercare. Până aici artiștii au ajuns cu mașina. De acum încolo începe adevăratul pelerinaj. Constantin Cojocaru, seniorul echipei, a avut o clipă de ezitare, în care și-a spus: Pelerinajul acesta nu e pentru mine! A avut, totuși, curajul să nu renunțe și mai târziu nu i-a părut rău. Când echipa se apropie de vârful dealului, se aud clopotele: întâi dangătul blând care vine de la capela din pădure, apoi sunetul maiestuos al clopotelor mari de la abație. Călugării urează drum bun pelerinilor și îi mai însoțesc o clipă cu un gând bun și o rugăciune. Până la Santiago drumul e lung! Și greutățile încep.

3 iulie, Figeac

Doar trei dintre artiști au îndrăznit să pornească și a doua zi pe jos. Seara era spectacol și distanța dintre Livinhac și Figeac nu era tocmai scurtă. Actorii se pierd pe străzile înguste ale minunatului oraș medieval, aflat pe malul râului Celle, unde fostele ateliere meșteșugărești au fost înlocuite de mici magazine pline

Replica modernă a „Rozetei” – Figeac
Foto: Tudor Predescu

de farmec. În Place des Écritures se găsește o replică modernă a „Rozetei”, realizată de artistul Joseph Kosuth pentru a aminti faimoasa descoperire făcută de Jean-François Champollion. Născut la Figeac în 1870, el a fost primul care a reușit să descifreze scrierea hieroglică.

„De cebotezi?” – Gabriel Spahiu și Marian Rălea
Figeac, 3 iulie. Foto: Tudor Predescu

Încă o premieră. De data aceasta pentru Marian Rălea, care a revenit în rolul lui Petru, și totodată pentru Dan Bădăraș, care l-a înlocuit aproape fără nici o repetiție pe Emil Hoștină în rolul Străinului. Spectacolul a căpătat alte nuanțe, păstrându-și forța și emoția, dar continuând să crească în intensitate. Ritmul a devenit din ce în ce mai alert. Povestea, creată prin suprapunerea de mărturii, a câștigat în limpezime. Personajul lui Nicodim a devenit din ce în ce mai emoționant: acest om al Puterii ce se lasă transformat de mărturia celui pe care îl condamnă la moarte. Constantin Cojocaru a interpretat cu economie de mijloace un Nicodim contemporan, instrument servil al Puterii, care se trezește la viață.

4 iulie, Seuzac

După popasul de o zi la Figeac, echipa și-a continuat drumul pe valea Lotului, îndreptându-se spre Cajarc. Distanța de 25 de kilometri a fost mai ușor de parcurs, știind că seara nu era programat spectacolul. Artiștii au ales să înnopteze la „Ferma ecvestră” de la Seuzac, la 3 km distanță de Cajarc. În inima văii Lotului, Larnagnol (Seuzac) este locul ideal pentru amatorii de echitație și îți amintește faptul că unii dintre pelerinii de azi mai aleg încă să pornească spre Compostela călare.

5 iulie, Saint G ry

În ziua de 5 iulie, echipa urma să ajungă la Saint-G ry. Primii 15 kilometri, actorii i-au străbătut cu mașina, apoi au pornit pe jos. Și-au început drumul cu vizita unuia dintre cele mai frumoase orașe medievale din Franța: Saint Circ Lapopie. Redescoperit și prețuit de André Breton la începutul secolului XX, St. Circ a devenit o oază a pictorilor din secolul trecut, printre care cel mai cunoscut este Man Ray. Înălțat la 100 m deasupra Lotului, orașelul domină valea. Străzile întortocheate și înguste își păstrează farmecul patriarhal.

Saint Circ Lapopie
Foto: Tudor Predescu

Fațadele caselor, care datează din secolele XII–XIV, te fac să te reîntorci înapoi în timp.

6 iulie, Saint G ry

După biserici și abații impresionante prin arhitectura lor, spectacolul era jucat acum într-o mică biserică satească. Saint G ry e un sat pe malul râului Lot. Dar nu pierdut de lume, cum ar putea părea. Aici, Stephen Marie, reporter pentru postul de radio RTL, i-a ajuns din urmă pe artiști pentru a realiza cronică difuzată în 8 august 2003. O spectatoare intervievată afirma: „Este bine să primim mesajul unor oameni care vin de departe. Știam că era vorba despre francezi și români care jucau Evanghelia după Ioan pusă în paralel cu epoca Ceaușescu. Dar viziunea scenică a fost foarte bună. Retrăiam istoria, ceea ce s-a întâmplat. Seamănă cu ce am învățat când eram copil, dar nu vedeam lucrurile așa. Nici pe Ceaușescu, nici Biblia. Să spunem că a vedea Biblia așa nu e rău deloc.”

În drum spre Seuzac
Dan B dar u, Camelia Maxim și Marian R lea.
Foto: Tudor Predescu

7 iulie, Cahors

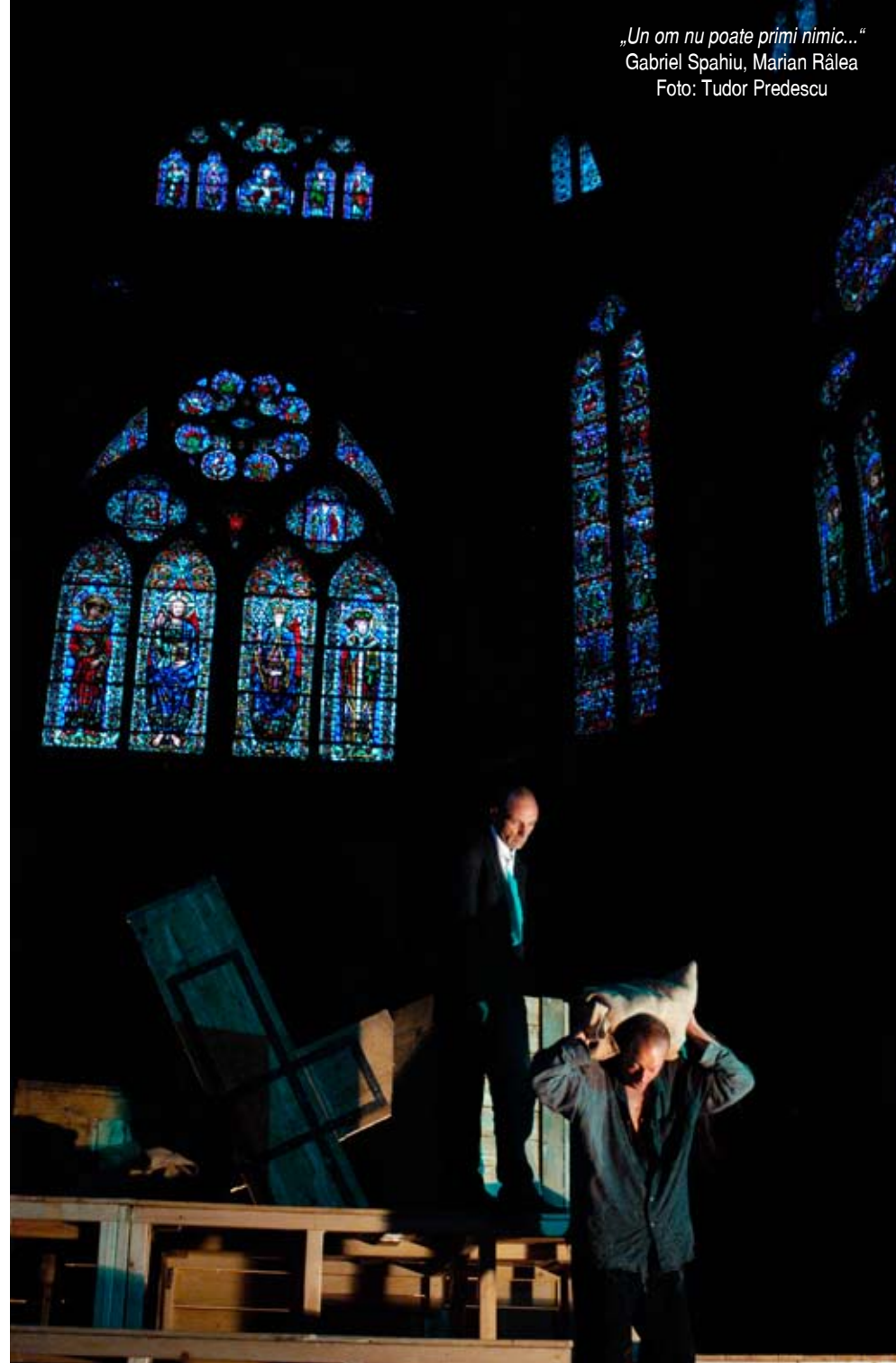
Cahors este unul dintre orașele medievale mari situate pe „Via podiensis”, drumul compostelan care pleacă din Puy en Velay. Cei mai „hotărâți” pelerini, Gabriel Spahiu și Constantin Cojocaru, au sărbătorit la ajungerea în Cahors prima sută de kilometri de mers pe jos.

*Gabriel Spahiu și Constantin Cojocaru
după prima sută de kilometri
Foto: Tudor Predescu*

Cahors deține un patrimoniu arhitectural de o deosebită frumusețe. Catedrala Saint-Étienne, a cărei construcție a fost începută în secolul XI, este impresionantă prin mărime și forță. Podul Valentré este o capodoperă a artei militare din secolul al XIV-lea și a fost inclus de curând în patrimoniul UNESCO. Pe de altă parte, orașul este renumit prin grădinile sale ascunse și prin minunatele flori ce se cultivă aici.

Pariul artiștilor a fost să se adapteze repede unor spații diferite, să păstreze aceeași calitate a spectacolului și aceeași

forță a emoției, indiferent de arhitectura locului. Catedrala din Cahors a fost poate cea mai mare provocare! Spațiul imens și fastul vitraliilor au dat de furcă actorilor. Dan Bădărau recunoștea, în Cronică difuzată pe postul de radio RTL (8 august 2003): „E nevoie de repetiții de voce, să te adaptezi. În catedrale, ecoul e foarte mare, trebuie să faci pauze între fraze, ca ecoul să se piardă“. Spațiul catedralei din Cahors a fost greu de dominat nu numai din punctul de vedere al vocii, ci și al prezenței. A fost o mare provocare, dar și un pariu câștigat, așa cum consideră acum actorul Constantin Cojocaru.

8 iulie, Lascabannes

O zi liniștită, în care nu s-a întâmplat nimic deosebit. Artiștii au mers pe jos, și-au pregătit mâncarea la o fermă pierdută printre dealuri în apropierea unui sat plin de mușcate. O pauză binevenită.

9 iulie, Montcuq

De la Lascabannes la Montcuq, etapa de mers pe jos a fost destul de istovitoare, ținând cont și de arșița verii.

Pelerini în arșița verii
Foto: Tudor Predescu

Montcuq este „capitala“ Quercy-ului alb, regiune denumită așa datorită abundenței pietrei de calcar, dar și grâului și făinei. Morile de vânt și de apă abundau mai demult în aceste locuri, deosebit de liniștite.

„Va veni ceasul“.
Foto: Tudor Predescu

„O reprezentație uimitoare, interpretată într-un decor auster la umbra unui imens crucifix, unde actorii au făcut să vibreze vitraliile și au știut să aducă publicul la comuniunea cu mărturia lor contemporană și cu Evanghelia după Ioan. Plasat în cadrul pelerinajului spre Santiago, acest spectacol permite să descoperi miracolul drumului. E poate descoperirea cuvântului spus de Cristos: *Nu vă fie teamă!*“

„La dépêche du Midi“, Lot,
marți 15 iulie 2003.

10 iulie, Lauzerte

După entuziasmul începutului, dificultățile drumului s-au făcut simțite. Pentru fiecare a fost greu să se adapteze grupului, să-și găsească ritmul, dar mai ales să învețe să-și facă și să-și desfacă bagajele în fiecare zi. A fost obositor și greu. Lauzerte s-a vădit o etapă liniștită și frumoasă în drumul spre Compostela. Bastion medieval care a dominat regiunea până la Revoluția Franceză, Lauzerte este și astăzi un loc fermecător.

„Lauzerte a avut privilegiul să găzduiască această trupă tânără, joi 10 iulie, cu o reprezentație magistrală. Cu ajutorul unui decor sobru, chiar auster, actorii au știut să-și transmită mesajul și dimensiunea lui spirituală“ scria „Le Courrier Français“, în cronică publicată în 25 iulie 2004. Acest turneu inedit a creat posibilitatea ca două culturi să se întâlnească, două lumi să se apropie într-un dialog cultural și spiritual inițiat pe marginea unui text sacru comun, Evanghelia după Ioan. După spectacol, schimburile de impresii cu spectatorii au fost întotdeauna extrem de bogate. Aici, la Lauzerte, artiștii au rămas mult timp la discuții cu părintele Michel Lagarde, parohul locului.

Grota Aparițiilor, Lourdes
Foto: Florin Costache
www.florincostache.com

11 iulie, Moissac

După 10 zile de pelerinaj, echipa a ajuns la Moissac. Capodoperă a artei romanice, abația St. Pierre este mândria acestei mici localități medievale franceze. Pentru prima oară spectacolul se juca afară. Mica scenă a devenit punctul de concentrare al unei lumi ce își spunea povestea la ora apusului de soare. Măreția și fastul catedralelor au fost întrecute de măreția naturii înseși. Emoția actorilor a intensificat emoția asfințitului și culorile asfințitului au dat nuanțe noi trăirii actorilor. Și rămâne de neuitat emoția strigătului Celui orb și vindecat, ale cărui cuvinte răsunau peste oraș, amplificate de ecou, în liniștea blândă a serii: „*Am mers, m-am spălat și am văzut*“. „Fiți convinși și mândri de calitatea spectacolului vostru“, scria un spectator în cartea de onoare.

16 iulie – 25 iulie, Lourdes

După încă două spectacole, la Miradoux și la Lectoure, artiștii au ajuns la Lourdes. În acest sanctuar marian impresionant, timp de 6 zile actorii s-au pregătit să joace spectacolul în limba spaniolă. Etapa franceză luase sfârșit.

Speranță și gratii
în Carmelul din Moissac
Foto: Tudor Predescu

25 iulie, Eunate

E prima zi în Spania și totul este deja altfel. O lună întreagă de turneu și de pelerinaj pare să se fi șters cu buretele. Suntem într-un alt univers, într-o lume unde soarele strălucește mai puternic, lumina e orbitoare, galbenul lanurilor de grâu e mai galben și cerul e mai albastru. Am ajuns la Eunate, o capelă pierdută în câmp, departe de orice așezare și ne întrebam cine va veni la spectacol în seara aceea. În orașul cel mai apropiat, Puente la Reina, fiesta este în toi. E sărbătoarea Sfântului Apostol Iacob, sărbătoarea patronului Spaniei. Seara, mașinile încep să se adune în parcare din fața casei de pelerini. Peste o sută de oameni s-au înghesuit în capela romanică, doritori să asiste la spectacolul „Memoria celor care au trecut“. Actorii trăiesc emoțiile unei noi premiere: joacă pentru prima oară în limba spaniolă, într-o țară în care de-abia au ajuns de câteva ore, nu înțeleg limba decât pe ghicite și nu știu nimic despre publicul care îi întâmpină. Lumina reflectoarelor se stinge, parohul deschide ușa, și pe fața actorilor strălucește lumina roșiatică a soarelui de apus. E liniște și, deodată, aplauze furtunoase redau încredere artiștilor. Publicul este entuziasmat. Vreo douăzeci de spectatori nici nu au reușit să intre

înăuntru. Încurajați, se pregătesc să urmărească echipa în serile următoare. Unii au venit la Estella, alții au apucat să ajungă să vadă spectacolul de-abia la Viana, la peste 70 de km depărtare.

Seara s-a lăsat blândă peste capela singuratică. Mulți din echipă au preferat să doarmă în corturi, afară. Cerul era incredibil de plin de stele. Scânteind fulgerător, stele căzătoare lăsau dăre argintii pe albastrul de cerneală al nopții.

26 iulie, Estella

Suntem în chiar inima fostului regat al Navarrei. Oraș regal în timpul Evului Mediu, Estella rămâne unul dintre punctele

importante în drumul spre Compostela. Dacă astăzi nu mai are aceeași însemnătate politică, locul își păstrează farmecul prin arhitectura romanică și gotică a clădirilor. Centrul vechi al orașului se întinde pe ambele maluri ale râului Ega, iar inima lui se află în piața de los Fueros, unde și astăzi mai au loc târgurile tradiționale. Biserica San Pedro de la Rua domină peisajul. Construcție cisterciană din Evul Mediu, edificiul adăpostește mormintele regilor Navarrei. La San Pedro se ajunge urcând treptele abrupte ce pornesc de lângă fostul palat regal.

Echipa sosește aici o zi după marea fiesta. În fața palatului regal e pusă o barieră. Doar cu o zi înainte a avut loc un atentat. Două persoane au fost rănite.

În vara anului 2003, la Estella, rugăciunea pentru pace era o necesitate. Ne aflam în Țara Bascilor.

27 iulie, Viana

La Viana aveam să descoperim mărturii impresionante ale artei medievale. Era vorba de manuscrise de muzică gregoriană, vechi de secole. Știam că prin reprezentațiile de teatru în biserică noi ne întorceam la tradiția dramelor liturgice, născute în secolul al IX-lea. Știam teoretic. Dar acum aveam în față manuscrise și obiecte de cult care au slujit vechilor liturghi. Ne reîntorceam la surse, nu numai în mod simbolic, ci în fapt. Misterul, reprezentat în dramele liturgice prin tropi și imnuri de slavă, noi încercam să-l povestim din nou. Am căutat o formă inspirată de povestiri contemporane, de mărturii ale celor care au trăit în Est. Și povestea lor seamănă cu cea a ucenicilor din Emaus: când, speriați și îngroziți, ei au fugit să scape cu viață, s-au întâlnit pe drum cu un străin. El le-a vorbit și apoi s-a așezat cu ei la masă. La frângerea pâinii, L-au recunoscut pe Cel care a murit și a înviat. Și au știut că nu trebuie să le mai fie teamă. Drumul... Drumul le-a dat putere.

28 iulie, Torres del Rio

În ziua de 28 iulie, un grup mic, – printre care Dan Bădăraș, Camelia Maxim, Marie Virginie Cambriels, Florin Costache și cu mine – a pornit să străbată pe jos etapa premergătoare, drumul

între Los Arcos și Viana. Din cauza spectacolului din seara precedentă mulți nu au putut să meargă pe jos cu o zi înainte.

Am pornit cu toții pe un drum care atrage sute de mii de oameni de mai bine de un mileniu. E o forță care te atrage și te respinge. Te lupți cu ea, pentru că te arată așa cum ești și te obligă să te schimbi. Nimănui nu-i place asta. Parcă am purta o cruciadă cu noi înșine, cu obiceiurile noastre, cu slăbiciunile noastre. Lupta e în noi și drumul spre Santiago o pune în lumină.

Dan Bădărău mărturisise: „Drumul, drumul spre Santiago are putere, are forță....te dezbracă sufletește de toate hainele și te arată așa cum ești, ca într-o oglindă miraculoasă.“

De altfel, drumul spre Santiago, graniță în Evul Mediu între creștini și mauri, amintește la tot pasul de adevăratele cruciade. Urmele prezenței cavalerilor ioaniți și a templierilor se văd în monumentele pe care le-au clădit. În Torres del Rio, biserica închinată Sfântului Mormânt a fost probabil construită de templieri asemeni modelului care a inspirat-o: în plan octogonal, centrat. Deasupra porții este incrustată sabia, semnul cavalerilor. Exteriorul, tipic pentru o biserică a pelerinilor, se îmbină în interior cu un fast inspirat de moscheea din Cordoba. Patru perechi de nervuri paralele sprijină cupola. La baza lor sunt incrustați în piatră cei patru apostoli, așa cum ar sta în jurul tronului lui Cristos Pantocrator. În centrul cupolei însă nu este reprezentat Cristos. Nervurile formează un tambur octogonal care în arta islamică îi reprezintă pe cei opt îngeri purtând tronul divin. La Torres del Rio, constructorii au preluat simbolistica musulmană pentru a exprima crezul creștin. Pe cupolă, deasupra tamburului octogonal, se înalță o turlă-far, tron divin de unde strălucește lumina. E lumina Învierii care alungă noaptea, învinge moartea. Aici cifra opt încrustează în piatră și simbolistica celei de-a opta zi: ziua Învierii. Cu moartea pe moarte călcând...

Am plecat din Torres del Rio gândindu-mă la misterul înscris în arhitectura bisericii: misterul morții și al Învierii lui Cristos. Era miezul credinței creștine cuprins în Evanghelie și în Liturghie. Era cuvântul pe care și noi încercăm să-l transmitem într-alt fel, printr-o reprezentare teatrală.

29 iulie, Logrono

Logrono, oraș de origine romană, este astăzi capitala Regiunii autonome La Rioja. Deși e doar o regiune mică din nord-estul Spaniei, este zona cea mai renumită pentru vinurile ei.

De fiecare dată, înainte de reprezentație, actorii trăiesc aceeași emoție: câți spectatori vor veni, cum va fi primită *Memoria celor care au trecut*. La Logrono, în public au fost pentru prima oară români care trăiesc în oraș. Comunitatea românească este destul de mare aici, mulți lucrând în construcții sau în agricultură. Spectacolul a fost aici mai emoționant, atât pentru spectatori cât și pentru actori.

Cincisprezece ani mai devreme, să fii în Spania sau să rostești textul Evangheliei părea un lucru la fel de imposibil pentru cineva din Est. Între timp, zidul s-a dărâmat, închisoarea a dispărut. Dar durerea mai există. Ca să-și piardă forța, trebuie să ai curajul să o numești. Pentru ca rănilor trecutului să fie cu adevărat vindecate, trebuie să poți vorbi despre ele.

30 iulie, Najera

Drumul e dificil. E soare. Sunt peste 40 de grade la umbră. Actorii pleacă de dimineață. Învăță să prețuiască fiecare strop de apă și fiecare adiere de vânt.

Pe drum, pelerinii descoperă semne de recunoaștere lăsate de cei ce au trecut pe acolo: omuleți de piatră. Mici pelerini.

Semne de recunoaștere
Foto: Aurélie Reygner

31 iulie – 1 august, Grañon

La Grañon, artiștii au fost invitați de părintele José Ignacio să ia masa cu pelerinii. În fiecare zi de vară, în acest cătun din Rioja se opresc 25–30 de persoane. Hanul destinat lor, o mică bijuterie în apropierea bisericii, a fost restaurat de preot în 1997. Părintele José Ignacio este unul dintre promotorii pelerinajului spre Compostela. Mulți ani președinte al asociației de pelerini din zona Navarrei, părintele a fost unul dintre cei care a ajutat la balizarea drumului spre Santiago în anii '80, a restaurat refugii pentru pelerini, inclusiv pe cel din Grañon, și a reactualizat idea creanțialei sau al carnetului de pelerin. Dar pentru el, cel mai important lucru este ospitalitatea. Întâlnește multă lume și știe că fiecare a pornit la drum din motive diferite. Unii sunt în concediu. Alții sunt șomeri sau proaspăt pensionați. Mulți nu au o motivație spirituală când pleacă în pelerinaj și, totuși, pentru toți, drumul ajunge să fie o experiență interioară profundă.

La Grañon, în fiecare seară, toți sunt invitați la masă. Părintele José Ignacio spunea: „Când mâncăm împreună, facem primul pas spre rugăciune. Comuniunea mesei este deja o liturgie.“

În Grañon, un sat care nu are mai mult de trei străzi, aproape toți locuitorii au venit la biserica San Juan Bautista unde a avut loc reprezentarea. Publicul a rămas impresionat de forța de expresie a actorilor. Pentru cei de aici, spectacolul aduce o mărturie despre istoria recentă a României și a țărilor din Est, despre totalitarism și despre puterea credinței. În afara localnicilor, au fost prezenți în biserică și pelerinii străini pe care echipa i-a întâlnit după spectacol la cina oferită de părintele José Ignacio.

2 august, Belorado

O zi obișnuită într-un orașel de provincie. Biserica în care a fost dată reprezentarea nu este folosită deloc în timpul verii. Pe bănci se așternuse praful. Pentru prima oară actorii readuceau viața într-un loc ce părea părăsit. Rostind cuvintele Evangheliei, celebrău o altfel de liturgie pentru localnici și pelerini.

3 august, San Juan de Ortega

Locul este minunat: o esplanadă mărginită în față de biserică, în stânga de clădirea refugiului de pelerini și de un mic bar, iar în dreapta de lanuri de floarea-soarelui. În imediata apropiere, vreo două-trei case: asta este toată așezarea. Situată în Montes de Oca, fosta mănăstire San Juan de Ortega este încă o etapă cunoscută în drumul spre Santiago. Numele ei vine de la legendarul fondator, înmormântat aici. Născut în 1080, într-un sat din apropiere, Juan de Ortega a fost sfințit preot după întoarcerea din pelerinajul spre Ierusalim și a sprijinit atât material, cât și spiritual pelerinii spre Compostela: a construit biserici, spitale, drumuri și poduri, folosite până astăzi. Multe legende și miracole sunt legate de numele lui. Din comunitatea monahală și din spitalul de pelerini, aici nu au mai rămas decât niște vestigii care înconjoară superba biserică de la San Juan de Ortega. Ruine de o mare însemnătate rămân mărturie a ceea ce a fost și sunt totodată un loc de care astăzi au foarte mulți nevoie. Când pornești spre Santiago, pășești pe o fărâmă din istoria Europei, realizezi, încetul cu încetul, că faci o călătorie înapoi în timp.

Mori de vânt

Foto: Florin Costache
www.florincostache.com

Și nu te reîntorci doar în istoria medievală, redescoperi ceva și din istoria personală. Întâmplările vieții apar în altă lumină.

Reprezentăția de aici a fost programată să se desfășoare în fața intrării în biserică. Este al doilea spectacol în aer liber și primul de acest fel din Spania. Imediat cum începe spectacolul, începe și ploaia. Totul se oprește, echipa vrea să monteze decorul în interior, dar imediat încetează și ploaia! În ciuda intemperiilor, spectatorii, localnicii și pelerini nu și-au părăsit locurile, așteptând liniștiți să treacă ploaia de vară. Reprezentăția este reluată și se desfășoară până la capăt într-o mare concentrare interioară.

4-5 august, Burgos

Burgos este un oraș fondat în secolul IX, iar numele îi vine de la turnurile de apărare ale cetății construite pe coline – „los burgos”. Centru episcopal din 1075 și capitală a regatului Castiliei, aici s-a dezvoltat o intensă activitate comercială. Catedrala din Burgos este unul dintre monumentele cele mai prețioase ale artei spaniole. Începând de la impresionantele turnuri gotice și până la mormântul eroului de legendă „El Cid”, totul aici este grandios.

Dar aici actorii nu vor juca în biserică. După atâta timp, spectacolul este obligat să-și găsească locul potrivit și să se așeze într-un spațiu mai apropiat teatrului. De data asta, reprezentația are loc într-o sală de spectacol. Luminile sunt mai generoase, proiecțiile mai prezente, glasurile actorilor se aud mai bine și se distinge totul, până la ultimele șoapte și nuanțe. Cadrul în care se desfășoară acțiunea pe scenă este mai concentrat și nici nu e concurat de interioarele fabuloase ale bisericilor. Deși este foarte cald și lumea e plecată în vacanță, s-au găsit totuși spectatori care au venit la reprezentația noastră și au primit cu toată deschiderea ceea ce s-a comunicat pe scenă. „Memoria celor care au trecut” continuă să-și trăiască viața, indiferent de spațiul care i se oferă: biserică, sală de teatru sau în aer liber.

6-7 august, Castrojeriz

Localitatea este situată la jumătatea drumului dintre Roncesvalles, – în Pirinei, – și Santiago. O stradă principală foarte lungă parcurge un întreg versant al unui deal, în vârful căruia se găsesc ruinele unui castel. Orașul datează încă din epoca vizigotă și a fost mult timp câmpul de bătălie dintre sarazini și creștini.

Seara este liniștită în Castrojeriz. Aerul a devenit respirabil și soarele e la apus. Reprezentația are din nou loc în exterior, pe terasa din dreptul zidului sudic al Bisericii „San Juan“. Publicul s-a așezat pe scaune și așteaptă să înceapă spectacolul. Se aud primele cuvinte și imediat se pornește vântul. „*La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu, Cuvântul era la început cu Dumnezeu... totul prin El a fost făcut.... în El era viața....*“ Actorii încep printr-o rugăciune ritualul reprezentării, este atinsă crucea, mișcată de la locul ei, și totul începe să se tulbure în jur și să prindă viață. Urmează acorduri de tangouri care evocă farmecul și parfumul unui timp redus la tăcere de apariția unei alte sonorități, mășșăluite. Aceasta a încercat să uniformizeze totul și să

„În El era viață“ – Castrojeriz, 7 august

Foto: Florin Costache
www.florincostache.com

Ziduri și umbre

Foto: Florin Costache
www.florincostache.com

sufocă culorile vieții, înlocuindu-le cu oameni cenușii. Fragmente de timp se succed, replicile actorilor sunt cele desprinse din Evanghelie, purtând prin lume o poveste românească. Căutat de fiecare în parte printr-o călătorie personală, în sine sau la capătul lumii, totul rămâne o taină, după cum spunea Camelia Maxim.

În lumina serii, siluetele actorilor se proiectează pe pereții de piatră ai bisericii. Între doi copaci se afla prinsă toaca. Sunt rostite cuvinte în greaca veche și vântul își face mai bine simțită prezența. Se aude afirmația: *un om nu poate primi nimic, dacă nu îi este dat din cer.*

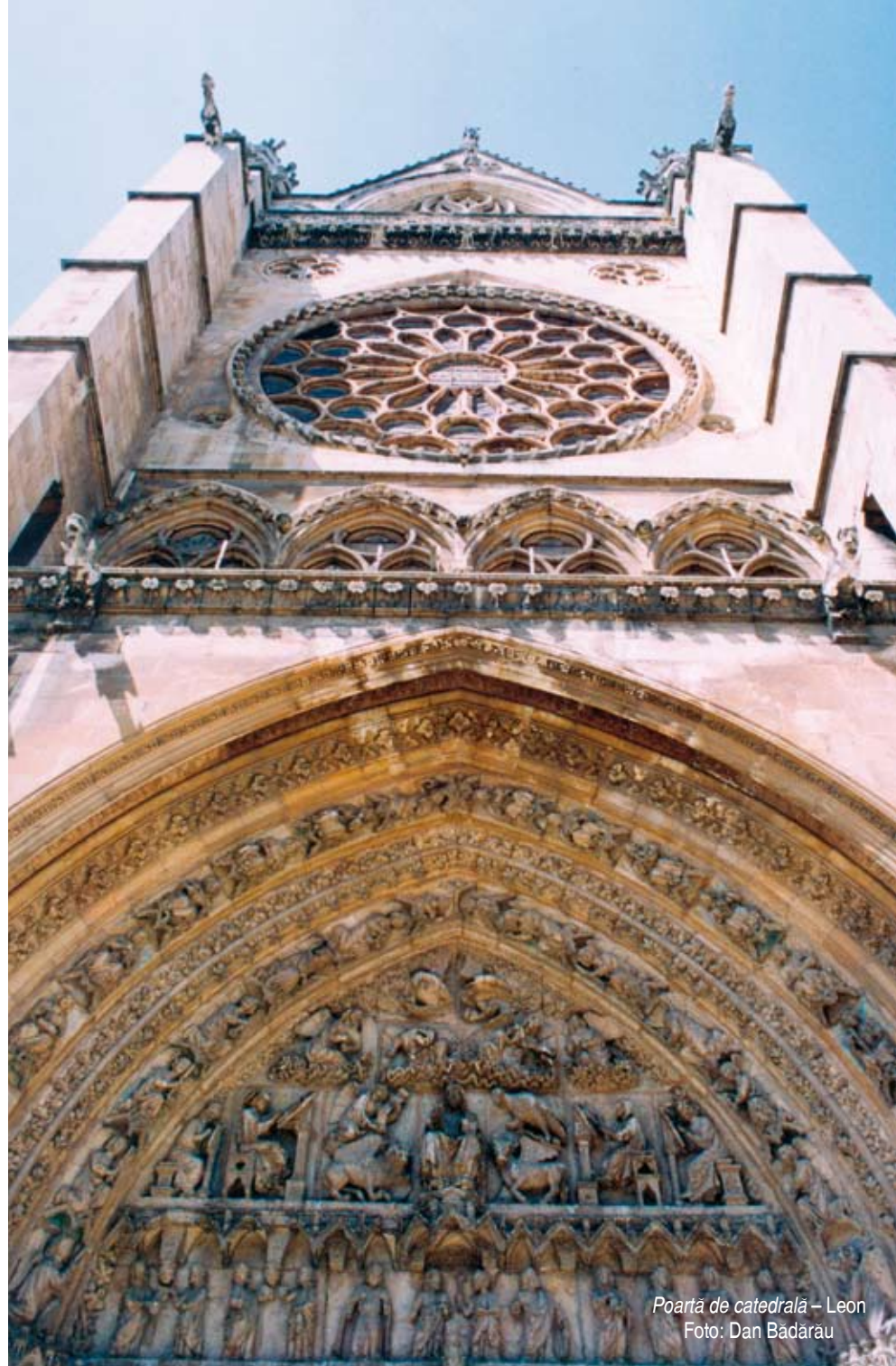
8 august, Fromista

Biserica „San Martin“ din Fromista este o capodoperă a artei romanice. Nu e o biserică mare, nu e nici o capelă mică. Proporțiile ei sunt umane: omul nu se simte strivit, ci protejat și apărat. Arta romanică, ce a dominat arhitectura occidentală între secolele IX și XII, pare să transforme într-un imn de piatră cântul psalmistului, care, admirând opera lui Dumnezeu, se întreabă: „Ce este omul de-ți amintești de el? L-ai creat cu puțin mai mic decât îngerii, ai așternut toate la picioarele lui...” În biserica „San Martin“, această întrebare și, în același timp, această aducere de mulțumire respiră din fiecare piatră. Tocmai de aceea, aici, decorul spectacolului se îmbină perfect cu arhitectura bisericii. Culoarea lemnului se potrivește cu cea a pietrei, proporția decorului se încadrează în proporțiile clădirii. Cântul a răsunat clar și curat, amplificat blând de arcadele rotunde. Arhitectura romanică este făcută să primească în ea vocea umană, să poarte sunetele lungi și emoționante ale cântului gregorian. Marie Virginie Cambriels, coordonatoarea dimensiunii muzicale a spectacolului, spunea despre rolul muzicii că este semnul speranței.

Nu se cânta mult în spectacol, doar în câteva momente. Dar muzica gregoriană, cântările specifice timpului pascal cum sunt *Victimae pascali laudes* sau cele proprii Sfintei Liturghii, cum sunt *Kyrie* și psalmodierea imnului care deschide Evanghelia după Ioan, au dat spectacolului o notă de lumină. Acțiunea descria realitatea sumbră a unei epoci de teroare, în timp ce cântul transpunea suferința într-o altă dimensiune, cea a credinței și a speranței.

9 august, Leon

În drum spre Portomarin, echipa a hotărât să facă un scurt popas la Leon pentru masa de prânz. Vizita scurtă, doar de câteva ore, a fost insuficientă pentru a admira fosta capitală a regatului Leon, în care catedrala și abația San Isidoro se întrec în frumusețe și monumentalitate. Petale de trandafir acopereau piața din fața catedralei. Era sâmbătă și tocmai se celebrase o nuntă...

Poartă de catedrală – Leon
Foto: Dan Bădărau

Biserică-torn de apărare – Portomarin
 Foto: Florin Costache
www.florincostache.com

10 august, Portomarin

Orașul Portomarin pare vechi, deși a fost recent reconstruit. Pentru că vechea localitate, situată pe malul râului, a fost înghițită de apele unui lac de acumulare, biserica din Portomarin a fost refăcută, piatră cu piatră, spre a păstra amintirea istoriei.

Portomarin constituie o trecere obligatorie pentru toți pelerinii care se îndreaptă spre Compostela. La 100 km distanță de Santiago, mica localitate este asaltată și de toți „pelerinii de week-end”, cei care nu au mai mult de trei-patru zile la dispoziție și decid să parcurgă pe jos măcar ultimele etape ale drumului. Pentru cei care ajung aici după o lună sau două de mers pe jos, venind din Pirinei sau din inima Franței, locul li se pare brusc cam aglomerat. Și poate părea nedrept ca unii să meargă pe jos timp de două luni, iar alții numai trei zile și toți să fie considerați la sfârșit „pelerini care au ajuns pe jos la Compostela”! Și să primească aceeași diplomă! Dar, în cele din urmă, nu contează cât timp mergi, ci experiența pe care o ai și felul în care trăiești drumul.

Spre Santiago
 Foto: Florin Costache
www.florincostache.com

Spectacolul din Portomarin a fost poate cea mai grea și cea mai provocatoare încercare. Inclus de primăria orașului în programul zilelor de sărbătoare, spectacolul s-a jucat în piața centrală în fața unui public dornic de petrecere. Erau acolo familii cu copii care veniseră mai devreme să asculte muzică populară spaniolă și să vadă dansurile locale, erau tineri pelerini în trecere sau care stăteau la barurile din piață, erau localnici care priveau spectacolul din balconul casei lor. Fiecare spectator trebuia cucerit. A fost o provocare la care actorii au reușit să facă față cu măiestrie.

11 august, Melide

Un grup de artiști a avut curajul să parcurgă ultima sută de kilometri pe jos.

12 august, Santa Irene

Încă o zi, și urmau cu toții să ajungă la Santiago.

13 august, Santiago de Compostela

Ultima etapă de mers pe jos. Traversăm păduri de eucalipt și de pini pe un drum fascinant și liniștitor. Spre prânz, începem să ne apropiem de oraș și mergem din nou pe asfalt. Ne reîntâlnim cu cei care au ales să vină mai repede la Monte del Gozo (Muntele Bucuriei), și întreaga echipă se îndreaptă pe ultimii kilometri spre Santiago. Drumul până aici fiecare l-a parcurs singur, sau în grupuri mici, în funcție de ritmul de mers al fiecăruia. Au fost zile în care unii au avansat cu mașina, prea obosiți de ritmul turneului și obligați să ajungă seara la 30 de km distanță pentru următorul spectacol. Dar acum, la sfârșit, toți cei din echipă și-au dorit să intre împreună în oraș.

Santiago de Compostela este o mică bijuterie arhitectonică, al cărei centru vechi trăiește din poezia trecutului. Din secolul al XI-lea începând și până la sfârșitul secolului al XVI-lea, orașul-sanctuar a devenit reședința nobilimii și a celor mai importante ordine religioase, fiind considerat, după Ierusalim și Roma, cel mai însemnat loc de pelerinaj al creștinătății.

Catedrala din Santiago
Foto: Florin Costache
www.florincostache.com

Catedrala, a cărei construcție a început în secolul al XII-lea, îmbină într-un mod original fațada barocă de castel de nisip cu un interior romanic simplu și blând. Deasupra altarului, tronează statuia Sfântului Apostol Iacob, binecuvântându-i pe cei care intră. Conform obiceiului, pelerinii coboară mai întâi să se închine la mormântul apostolului, aflat în cripta de sub altar și apoi urcă să sărute statuia. În fiecare zi, la ora 12, este celebrată o liturghie pentru pelerini. În zilele de sărbătoare, la Sfânta Liturghie este folosită cădelnița mare, faima catedralei din Compostela. Cel care nu trăiește acea clipă de început a Liturghiei, în care cădelnița se înalță din ce în ce mai sus, tăindu-ți respirația și împrăștiind în jurul ei mireasma tămâii, nu își poate imagina emoția acestui gest de rugăciune. Și îți aduci aminte de cuvintele psalmistului care spune „*să se înalțe spre tine, Doamne, rugăciunea mea, ca o jertfă de seară.*”

14 august, Santiago de Compostela

În fiecare zi de vară, sute de pelerini intră în Santiago, fiecare după un drum mai mult sau mai puțin lung. Toți cei care au

Constantin Cojocaru, Marian Râlea,
Cristian Iacob cu diplomele de pelerin
Foto: Florin Costache

parcurs cel puțin ultimii o sută de kilometri pe jos, călare sau pe bicicletă pot primi diploma de pelerin. Aceasta se eliberează pe baza carnetelor de pelerin, ștampilate în fiecare localitate prin care au trecut.

Creanțiala era, în Evul Mediu, o scrisoare de recomandare primită de cel care pleca în pelerinaj de la episcopul locului. Astăzi, carnetul de pelerin are forma unui mic pliant pe care, la fiecare etapă de drum, se aplică o ștampilă dovedind drumul parcurs. Pe baza acestui carnet, pelerinul este primit gratuit în refugiile din Spania, iar la Compostela primește o diplomă. Pentru artiștii români care parcurg acest drum, colecționarea ștampilelor a devenit o pasiune. Una mai frumoasă decât cealaltă, fiecare reproduce vechile însemne ale localităților prin care se trece. Astăzi, diploma are o valoare simbolică. Nimeni nu trebuie să facă dovada, în fața cuiva, a faptului că a ajuns într-adevăr la Compostela. Dar poate, pentru fiecare, această bucată de hârtie ștampilată rămâne dovada că ceea ce a trăit nu a fost un vis.

După ce au stat la coadă mai bine de o oră, Constantin Cojocaru, Marian Râlea și Cristian Iacob și-au luat în primire diploma. Dar fiecare, aflat la sfârșit de drum, simțea că nu e atât de important faptul că au ajuns. „Drumul contează și experiența pe care am trăit-o“, spunea Marian Râlea. Constantin Cojocaru a suferit mult la întoarcerea acasă: se trezea dimineața cuprins de dorul călătoriei. Îi era dor de toiagul de pelerin, îi era dor să mai pornească la drum. Pentru Cristian Iacob, pelerinajul nu se sfârșise încă. Și nici nu putea avea sfârșit...

15 august, Santiago de Compostela

S-a jucat și ultimul spectacol programat inițial. S-a jucat în Biserica Santa Maria del Camino, din Santiago de Compostela, în ziua de 15 august 2003, de Sfânta Maria. „A fost cel mai emoționant spectacol din pelerinaj“, consideră Cristian Iacob. „Textul curgea ca un drum fără sfârșit. Ce minunat: mergeam cu Ioan alături, pe un drum al vieții.“

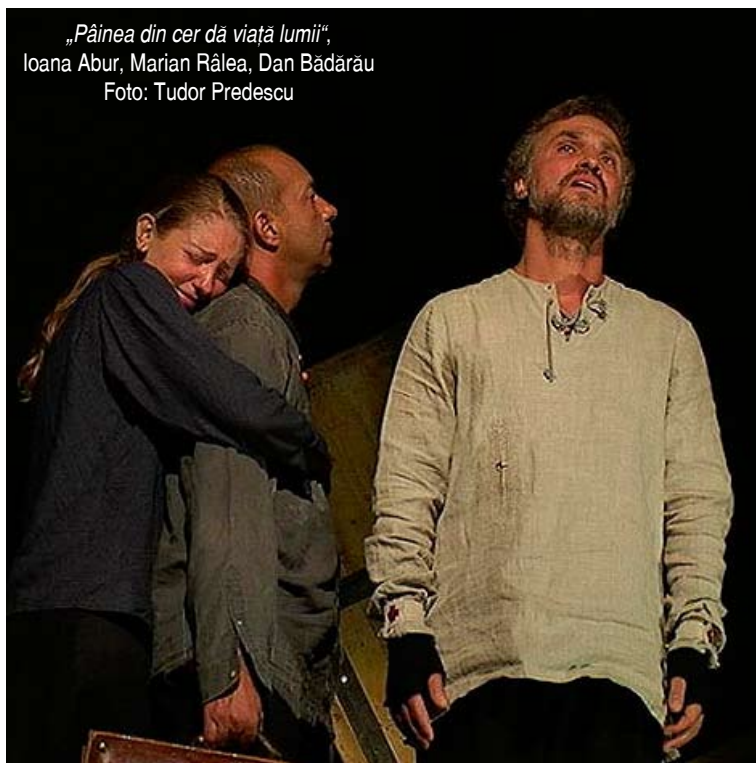
La sfârșitul reprezentației, canonicul catedralei, Don Celestino, ne-a declarat: „Nu vom uita niciodată aceste clipe. De-acum încolo, când vom deschide Evanghelia, vor fi și aceste lemne, aceste lăzi și acești cartofi în fiecare pagină din Evanghelie“. Și a continuat, spunând: „Știm că fiecare lucru trece. Dar această zi nu este pentru a ne lua rămas-bun. Știm că veți rămâne mereu cu noi“. Cuvinte minunate pe care artiștii le poartă și azi în suflet.

La capăt de drum
Foto: Florin Costache
www.florincostache.com

16 august, Finisterre

Finisterre – Capătul Pământului, la malul Oceanului Atlantic. Un promontoriu sălbatic, înconjurat de infinitul albastru al oceanului și al cerului. Tradiția spune că pelerinii care veneau până aici în Evul Mediu își ardeau hainele și aruncau cenușa în apă, ca semn al unei vieți care se sfârșește. Unii continuă și azi acest obicei, transmis din generație în generație de atâtea veacuri. Drumul spre Compostela reprezintă în mod simbolic drumul vieții. Marie Virginie spunea: „Am plecat din Puy en Velay, oraș-sanctuar închinat Maicii Domnului. A pleca din acest loc este ca și cum te-ai naște, a merge spre Compostela este ca și cum ai parcurge drumul vieții, având mereu în față soarele care apune. Este un drum simbolic al vieții“. În prezența unei duzini de pelerini, echipa de artiști români și francezi a dat aici o ultimă reprezentație cu spectacolul creat pe texte din Evanghelia după Ioan și inspirat de mărturii contemporane. Spectacolul s-a jucat la apus. Încet, încet, lumina zilei a dispărut, iar ultimele scene au fost în lumina farurilor de mașină și a razei Farului de la Capătul Pământului. A fost ultima etapă a lungului drum spre Compostela.

„Pâinea din cer dă viață lumii“,
Ioana Abur, Marian Rălea, Dan Bădăraș
Foto: Tudor Predescu

În loc de încheiere

Și pentru că aici nu e tocmai locul să publicăm o distribuție, dar vreau totuși ca numele tuturor să fie amintite, încerc să-i enumăr pe cei care au mers cu mine până la Capătul Pământului. În primul rând, câțiva actori plini de curaj – sau/și de inconștiență – Ioana Abur, Anca Androne, Dan Bădăraș, Constantin Cojocaru, Emil Hoștină, Cristian Iacob, Marian Râlea, Aurélie Réygnier și, nu în ultimul rând, Gabriel Spahiu, care s-a dedublat de multe ori pentru a realiza și design-ul paginii de web a proiectului. Împreună cu ei, fostul meu profesor, care a semnat regia spectacolului alături de mine, Dragoș Galgoțiu.

Muzica a fost aleasă și de multe ori interpretată de Marie Virginie Cambriels, care ne-a fost și călăuză. În 1999, ea a făcut pelerinajul însoțită de o prietenă muziciană și de un măgar, și a dat în fiecare localitate un spectacol de poezie și muzică medievală. Experiența și cunoștințele ei ne-au fost de mare ajutor, ca și sprijinul logistic al asociației ORION, din care face parte. O prezență aparte a fost Maica Emilia de la mănăstirea Suzana, a cărei rugăciune a răsunat în biserici și catedrale, până la Compostela.

Pe drum ne-a urmărit, în camionetă, mica noastră echipă tehnică, formată din Costel Bud, – pe triplul post de electrician, șofer și mașinist-șef – ajutat de Mihai Moscaliuc și avându-i în subordine pe artiști pentru montarea și demontarea decorului.

Pe o vară toridă, cu 40 de grade la umbră, în care actorii erau nevoiți să se mute zilnic, să joace de trei-patru ori pe săptămână și mai aveau puțin până cedau nervos de epuizare, persoana cea mai necesară era un medic. Cea care a fost alături de noi și și-a asumat acest rol dificil a fost Rodica Buzoianu, căreia îi mulțumim pentru calm și pentru sprijinul ei constant.

În clipele cele mai dificile a existat cineva care a reușit să surprindă partea frumoasă: Florin Costache, cameramanul nostru. Post-producția filmului a fost realizată în studioul Max Media din București. Fără încetare, informații oficiale despre turneu și despre echipă erau trimise presei române de Maria Morar, ziarelor din Franța de Vanina Vignal și

celor din Spania de Doina Făgădaru. Rolul Doinei a fost și acela de a iniția actorii în tainele limbii spaniole și de a-i ajuta, în scurta pauză de o săptămână, să joace spectacolul în limba lui Cervantes. În prima parte a turneului, alături de noi a fost și un fotograf, Tudor Predescu, ale cărui instantanee au păstrat vie amintirea spectacolului.

Un asemenea proiect avea nevoie și de o echipă de producție pe măsură. Reprezentând UNITER-ul, Aura Corbeanu, a preluat răspunderea de director de proiect. Alături de ea, Carmen Marinescu a coordonat partea financiară. Din partea asociației SIGNIS, producția a fost coordonată de autoarea acestei cărți și din partea asociației ORION, de Marie Virginie Cambriels. Nu a fost însă ușor pentru producătorul delegat francez și pentru asistentul său de producție să facă față cerințelor unui turneu dificil care a fost organizat în mai puțin de o lună. Bruno de Maistre, la prima sa experiență de acest fel, a fost de-a dreptul epuizat. Dan Burlac, care a preluat din mers lucrurile și a însoțit echipa în Spania, a reușit de minune să țină „vasul“ pe linia de plutire.

N-aș vrea să-i uit nici pe cei care ne-au însoțit cu gândul în acest turneu și ne-au acordat ajutorul lor la început, și anume pe Oana Iordăchescu, consultant pentru scenografie, și pe Fabien Meisnerovski, care a creat și a realizat o parte dintre costume.

Nu putem uita că nu am fi pornit niciodată la drum fără încrederea și sprijinul pe care l-am primit din partea domnului Ion Caramitru, președintele Uniunii Teatrale Române.

Acest proiect, care a devenit în cele din urmă o coproducție UNITER, SIGNIS și ORION, finanțat de către Comisia Europeană prin programul „Cultura 2000“ și de Guvernul României, a avut ca parteneri și pe: Ministerul Culturii și Cultelor, România; Fundația RENOVABIS, Germania; Fundația Futur Talent, Belgia; Fundația Democrație prin Cultură, Sibiu; ARCUB – Centrul Cultural al Primăriei București; Primăria București; Ambasada României la Paris; Ambasada Franței în România; Institutul Catolic, Paris. Iar printre sponsorii principali se numără: Eurolines; Astra Asigurări; Connex; Ericsson și Antilopa. Proiectul a fost realizat cu sprijinul Teatrului Odeon, Teatrului Bulandra, Teatrului Mic și a avut ca parteneri media ziarele România Liberă și Ziua precum și Societatea Română de Radiodifuziune.

În fiecare loc unde am mers, cineva ne-a primit, s-a interesat de soarta noastră, ne-a deschis ușa unei biserici și a găzduit reprezentația

teatrală sau a avut grijă să avem ce mânca sau să avem unde dormi. Tuturor acestor gazde doresc în mod deosebit să le mulțumesc. Printre ei se numără Geneviève Hebert, directoarea Institutului de Artă Sacră din Paris, Marie-Christine de Lavergne, responsabilă CAPE – Centrul Presei Străine, unde a avut loc conferința de presă de la Paris, Marie și Jean François Golhen, care au găzduit o parte din echipă și s-au ocupat de lansarea spectacolului. La Troyes, părintele Dominique Roy, organizatorul unui Festival de Artă Sacră, a avut curajul să invite *Memoria celor care au trecut* cu un an înainte! (Un rol important l-a jucat aici și Aurélie Réygner, originară din Troyes. Părinții ei au fost gazde minunate).

La Puy, echipa a fost primită de Excelența Sa, Henry Brincard, episcop de Puy, și de părintele Emmanuel Gobillard, care nu s-a mulțumit să vadă spectacolul o singură dată. A venit după noi și la Saint Géry, unde a putut să-l vadă jucând și pe Marian Râlea, revenit în echipă. Dar nici Spania nu i-a fost prea departe. În concediu, și-a făcut timp să ajungă o zi la Burgos să vadă artiștii jucând în spaniolă. La Conques, fratele Joel a primit echipa la abație în timp ce doamna Christine Delagne Savignony, reprezentata primăriei, ne-a oferit două mese copioase și un prim pachet pentru drumul pe jos. Prima etapă de mers! Ospitalier și dornic să sprijine proiectul s-a arătat la Figeac și părintele Gerfaut ca și la Cahors responsabilul asociației compostelane, domnul Fraïssé. Porțile au fost deschise atât la mica biserică satească din Saint Géry, prin bunăvoința primăriei, cât la impresionanta catedrală din Cahors, cu acordul episcopului și a abatelui Pérychou. Artiștii nu vor uita clipele minunate petrecute cu părintele Michel Lagarde, la Lauzerte, sau primul spectacol în aer liber de la Carmelul din Moissac, unde directoarea ne-a primit cu încântare. La Miradoux, unde am fost invitați de primarul din Flamarens, dl. Xavier Ballengien, am avut surpriza să primim vizita episcopului locului, venit de la câteva zeci de kilometri să vadă reprezentația. Sărbătoarea Franței, echipa a trăit-o la LECTOURE, unde am fost oaspeții doamnei Mijou. Ultimul spectacol din Franța, găzduit de surorile Providenței, a avut loc la LECTOURE urmând un binevenit respiro la Lourdes, la Comunitatea Saint Joseph, unde s-au desfășurat repetițiile în limba spaniolă.

Prima zi în Spania rămâne de neuitat și le datorăm lui Mariluz și lui Jan Melis, care ne-au întâmpinat la Eunate, mii de mulțumiri. La fel și parohului de la Estella, celui de la Viana și părintelui Javier Velasco,

rectorul de la San Bartolome, care a organizat la Logrono o primire incredibilă atât din partea presei cât și a publicului. Peste două sute de spectatori au venit să vadă reprezentația teatrală. Succesul turneului-pelerinaj i-l datorăm în mare măsură părintelui Jose Ignacio Diaz, paroh la Grañon, unde echipa a și rămas trei zile. Don Enrique Alonso (Belorado) sau Jose Maria Marroquin (San Juan de Ortega) ne-au primit cu căldură în parohiile lor. La Burgos, asociația compostelană condusă de don Antonio s-a ocupat de noi, atât privind organizarea spectacolului cât și hrana noastră. La Castrojeriz, la Fromista și la Portomarin, primăriile au răspuns cu bunăvoință cererii noastre și ne-au sprijinit demersul de pelerinaj artistic. Doamna Beatriz Francès, primar la Castrojeriz, domnul Santiago Peral la Fromista și don Eloy Rodriguez Lopez, primarul din Portomarin, s-au ocupat personal de noi. Ultimele câteva zile, cei mai curajoși și-au luat soarta în mâini și au trăit o viață de pelerin. După ultima etapă de 100 de kilometri au cunoscut bucuria de a fi întâmpinați la Catedrala din Santiago de Don Celestino Perez, canonicul catedralei. Întâlnirea cu el va rămâne pentru toți de neuitat, ca și vizita pe acoperișul catedralei sau cuvintele pe care le-a spus după ce a văzut reprezentația teatrală.

Spectacolul de la Compostela s-a jucat la biserica Santa Maria del Camino, găzduit de parohul locului, don Santiago. Pe lângă aceștia mai sunt mulți cărora le rămânem recunoscători, cei care ne-au găzduit, cei care ne-au însoțit – printre care se numără și Camelia Maxim și părintele Păuleț – dar și sutelor de spectatori care au venit să ne vadă și care ne-au primit cu căldură și interes. Sunt zeci de fețe necunoscute, oameni pe lângă care am trecut și cărora sperăm să le fi lăsat în suflet o amintire luminoasă, împărtășindu-le câte ceva din Lumina Cuvântului.

Bibliografie selectivă

1. Introducere la studiul Evangheliei după Ioan

1.1. Comunitatea iohanică

- Cullmann, Oscar, *Le milieu johannique*, Neuchatel-Paris, 1976, 155 p.
Culpepper, Alan, *John, the son of Zebedee, the story of a legend*, T&T Clark, Edinburgh, 2000, 376 p.
Minear, Paul, «*The beloved disciple in the Gospel of John*» in *The composition of John's Gospel - selected studies from Novum Testamentum*, compiled by David Orton, Brill 1999
Painter, John, *The Quest for the Messiah. History, Literature and Theology of the Johannine Community*, T&T Clark, Edinburgh, 1991, 425 p.
Perrot, Charles, *Les mouvements baptistes*, MdB 53, pp 14-17
Zumstein, Jean, *La communauté johannique et son histoire*, în culegera cu același titlu, Labor et Fides, Genève - 1990

1.2. Topografie /cronologie

- Bergler, Siegfried, *Jesus, Bar Kochba und das Messianische Laubhüttenfest*, Journal for the study of Judaism, Leiden 1998, vol 29, pp. 143-191
Breton, Stanislas, *Esquisse de commentaire de quelques textes de saint Jean, dans Variations johannique*, CERF, 1989, pp. 85-106
Cothenet, Edouard, *Un évangile rithmé par les fêtes*, MdB 53, pp 11-14
Guilding, A., *The fourth Gospel and the jewish worship*, Oxford, 1960
Kieffer, René, *L'espace et le temps dans l'évangile de Jean*, New Testament Studies, vol. 31, 1985, pp. 393-409
Meeks, Wayne, *Galilee and Judea in the Forth Gospel*, JBL 85/2, 1966, pp.159-169
Morgen, Michèle, *Les déplacements de Jésus*, MdB 53, pp 8-11
Ndombi, Jean Roger, *La Galilée dans l'évangile de Jean*, Roma 1995
Schein, Bruce, *Sur les routes de la Palestine avec l'évangile de Jean*, Cerf, Paris, 1983, 225 p.
Therath Antony, *Jerusalem in the Gospel of John*, Rome 1994

2. Studii filologice

- Braun F.M., *La réduction du pluriel au singulier dans l'évangile et la première épître de Jean*, New Testament Studies 24, pp 40-67
O'Rourke J., *The historic present in the Gospel of John*, JBL 93 (1974), pp. 585-590

3. Studii literare

- Goettmann, Jacques, *Saint Jean - Evangile de la Nouvelle Genèse*, CERF 1982, 298 p.

3.1. Structura

- Deeks, *The structure of the Fourth Gospel*, New Testament Studies 15, pp. 107-129
Mhlakuzyl, George, *Christocentric literary structure of the fourth Gospel*, Roma, 1987, 366 p
Moody, Smith, *The theology of the Gospel of John*, Cambridge University Press, 1995

3.2. Forme literare

- Crossan, J.D, «*It is written: a structuralist analysis of John 6*», (1983) în *The Gospel of John as literature*, edited by Stibbe, Mark, Ed. Brill 1993, pp.145-164
Culpepper, Alan, *Anatomy of the fourth gospel*, Fortress Press, USA, 1983, 266 p
Eslinger, L, «*The wooing of the woman at the well*», (1987) în *The Gospel of John as literature*, edited by Stibbe, Mark, Ed.Brill 1993, pp.165-182
Hitchcock, F.R.M., «*Is the fourth gospel a drama?*» (1923), în *The Gospel of John as literature*, edited by Stibbe, Mark, Ed.Brill, 1993, pp.15-24
Kieffer, R., *Le monde symbolique de saint Jean*, Lectio Divina 137, Cerf, 1989
Leon-Dufour, Xavier, *Trois chiasmes johanniques*, NTS 7, 1960, p. 249-255
Lincoln, Andrew, *Trial, Plots and the Narrative in the fourth Gospel*, JSNT 56 (1994), pp. 3-30
O'Rourke, John, *Asides in the Gospel of John*, Novum Testamentum, 21, pp. 210-219
MacRae, G., «*Theology and irony in the fourth gospel*» (1973) în *The Gospel of John as literature*, edited by Stibbe, Mark, Ed.Brill 1993, pp. 103-114
Resseguie, J., «*John 9: a literary-critical analysis*», (1982) în *The Gospel of John as literature*, edited by Stibbe, Mark, Ed. Brill 1993, pp.115-122
Richard, E., *Expressions of double meaning and their function in the Gospel of John*, NTS 31 (1985), pp. 96-112

- Rochais, Gérard, *Ch. 7: une construction littéraire dramaturgique, à la manière d'un scénario*, New Test. Studies vol 39, 1993, pp. 355-378
- Schenke, Ludger, *Joh 7-10: eine dramatische Szene*, Zeitschrift für Neutestamentliche Wissenschaft, 80/3-4, 1989, pp.172-192
- Stibbe, Mark, *John as storyteller*, Cambridge University Press, 1992
- Talbert, *Artistry and theology: an analysis of the architecture of Jn 1, 19-5, 47*, CBQ 32 (1970), pp. 341-366
- Colectiv, *Variations johanniques*, CERF 1989
- Wahlde, Urban C., *Literary structure and theological argument in three discourses with the jews in the 4th Gospel*, Journal of Biblical Literature, 103/4, 1984, pp. 575-584
- Windisch, H., «John's narrative style», (1923) in *The Gospel of John as literature*, edited by Stibbe, Mark, Ed.Brill 1993, pp.25-64

3.3. Redactare

- Minnear, Paul, *The original functions of John 21*, JBL 102/1, (1983), pp.85-98
- Moloney, Francis, *Who is the reader in/of the fourth Gospel*, Australian Biblical Review 40, 1992, pp. 20-33
- Timmins, Nicholas, *Variation in style in the johannine literature*, JSNT 53 (1994), pp. 47-64
- Wenham, David, *The enigma of the fourth Gospel, another look*, Tyndale Bulletin 48,1 (1997), pp. 148-178
- Zumstein, Jean, *Der Prozess der Relecture in der johanneischen Literatur*, NTS 1996, vol 42/3, pp. 394-411
- Zumstein, Jean, *Mémoire et relecture pascale dans l'évangile de Jean*, MoBi 25, Genève, 1991

3.4. Ioan și sinopticii

- Shellard, Barbara, *The relationship of Luke and John: a fresh look at an old problem*, Journal of Theological Studies, Oxford 1995/46, pp. 71-78

4. Studii exegetice

4.1. Comentarii

- Brodie, *The Gospel according to John*, Oxford University Press, 1993
- Brown, Raymond, *The Gospel according to John*, New York, 1966
- Dodd, C. H., *The fourth Gospel*, Cambridge, 1954

- Léon-Dufour, Xavier, *Lecture de l'évangile selon Jean*, Ed. du Seuil, 1990
- Schnackenburg, Rudolf, *The Gospel according to John*, London, 1980

5. Studii teologice

5.1. Cristologie

- Burkett, Delbert, *The Son of the Man in the Gospel of John* (JSNT), Sheffield Academic Press, 1991
- Rhea, Robert, *The johannine Son of Man*, Zürich, 1990

5.2. Personaje diverse

- Agourides, S., *Peter and John in the fourth Gospel*, Studia Evangelica (YU102), Berlin 1968, pp. 3-7
- Basset, Lytta, *La culpabilité - paralysie du coeur*, Etudes théologiques et religieuses, Montpellier, 1996, vol 71/3, pp. 331-345
- Beck, David, *The discipleship paradigm: Readers and anonymous characters in the fourth Gospel*, BRILL, 1997
- Cothenet, Edouard, *Le paralytique et le sabbat de Dieu*, Le Monde de la Bible 53, pp. 20-22
- Hartin, P.J., *The role of Peter in the fourth Gospel*, Neotestamentica, 24/1, 1990, pp. 49-61
- O'Grady, John F., *Individual and community in John*, Roma, 1978
- Maccini, Robert Gordon, *Her Testimony is true - Women as witnesses according to John*, Sheffield Academic Press, 1996 (784 MAC)
- Painter, John, *Quest and rejection stories in John*, JSNT 36 (1989), pp.17-46
- Perrot, Charles, *Les mouvements baptistes*, MdB 53, pp 14-17
- Serre, Aristide, *Marie à Cana, Marie près de la croix*, Ed. du Cerf 1983
- Stanley, Jeffrey L, *Stumbling in the dark, reaching for the light: reading character in John 5 and 9*, Semeia 53, 1991, pp 55-80
- Thomas, John Christopher, *Stop sinning lest something worse come upon you: The man at the pool in John 5*, JSNT 59, Sheffield Academic Press, 1995, pp. 3-20
- Trimaille, Michel, *L'aveugle né exclu de la synagogue*, Le Monde de la Bible 53, pp. 22-26

5.3. Personaje – Nicodim

- Auwers, J. M., *La nuit de Nicodème ou l'ombre du langage*, Revue Biblique 97 (1990), pp. 500-503

- Bassler, J. M, *Mixed signals: Nicodemus in the fourth Gospel*, JBL 108/4, pp. 635-646
- Manns, F., *Nicodème ou la nécessité de renâitre de l'Esprit*, Terre Sainte 1990, pp. 107-110
- Julian, Paul, *Jesus and Nicodemus, A literary and narrative exegesis of Jn 2,23-3,36*, Peter Lang 2000
- Sylva, D.D., *Nicodemus and his spices*, NTS 34, (1988) pp.148-151

5.4. Personaje – Iudeii

- Ashton, John, *The identity and function of the Ioudaioi in the fourth Gospel*, Novum Testamentum XXVII, 1 (1985), pp.40-75
- Grelot, Pierre, *Les juifs dans l'évangile de Jean: enquête historique et réflexion théologique*, Paris, Gabalda, 1995
- Reinhartz, Adele, *Befriending the beloved disciple*, New York, 2001
- Schenke, Ludger, *Der Dialog Jesu mit den Juden im Johannesevangelium: ein Rekonstruktionsversuch*, New Testament Studies, 34/4, 1988, pp. 573-603
- Wahlde, Urban von, *The terms for religious authorities in the fourth Gospel: a key to literary strata?* JBL 98/2 (1979) pp. 231-253
- Watson, Alan, *Jesus and the Jews - the pharisaic traditions in John*, The University of Georgia Press

5.5. Teme – semnul

- Blanchard, Yves-Marie, *Des signes pour croire?*, Ed. du Cerf, 1995.

5.6. Teme – mărturia

- Beutler, J., *Glaube und Zeugnis im Johannesevangelium*, în *Studien zu den johanneischen Schriften*, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1998
- Burnier, *La notion du témoignage dans le Nouveau Testament*, Lausanne 1959
- Lincoln, Andrew T, *Truth as trial*, Hendrickson Publishers, 2000
- Trites, Alison A., *The concept of witness in the New Testament*, Cambridge University Press 1977
- Zumstein, J, *L'évangile johannique: une stratégie du croire*, RSR 77 (1989), p 225-227

Cuprins

Repere profesionale	5
Introducere	7
Evanghelia vestită la Liturghie	7
Evanghelia meditată	9
Distanța între imaginea teatrală și imaginea istorică	19
O primă concluzie.....	26
Amintirea călăuzelor	28
Evanghelia după Ioan: un loc al memoriei	28
Evanghelia după Ioan: mărturie despre adevăr.....	34
Să treci de zidul fricii: actualitatea măturiei în țările din Est.....	40
Evanghelia după Ioan: de la întâlnirea cu Cristos la mărturia ucenicilor.....	47
Evanghelia după Ioan: memoria martorilor.....	59
Amintiri călăuze	65
Nicodim – cel care vine noaptea.....	65
Nicodim – interlocutor al lui Isus și al ucenicilor	72
În inima conflictului: relecturi succesive.....	79
Nicodim și orbul din naștere – venirea înspre lumină	91
Nicodim – interlocutorul ideal al Evangheliei.....	95
Călăuzele amintirii	98
Un proiect de reprezentare teatrală.....	98
De la Lazăr la Petru	101
Străinul întâlnit pe cale	109
Fiii lui Zebedeu.....	116
Epilog	123
În loc de încheiere	162
Bibliografie selectivă	166

